Алла Савчук

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

3

ЧАСТИНА 2

Видавництво «Підручники і посібники»

AR

ДЕРЖАВНІ СИМВОЛИ УКРАЇНИ

Державний Гімн

Слова П. Чубинського Музика М. Вербицького

Ще не вмерла України і слава, і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці.
Запанує і ми, браття, у своїй сторонці.

Приспів:

Душу й тіло ми положим
за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття,
козацького роду.

Державний Герб

Державний Прапор

ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧА ХМАРИНКА

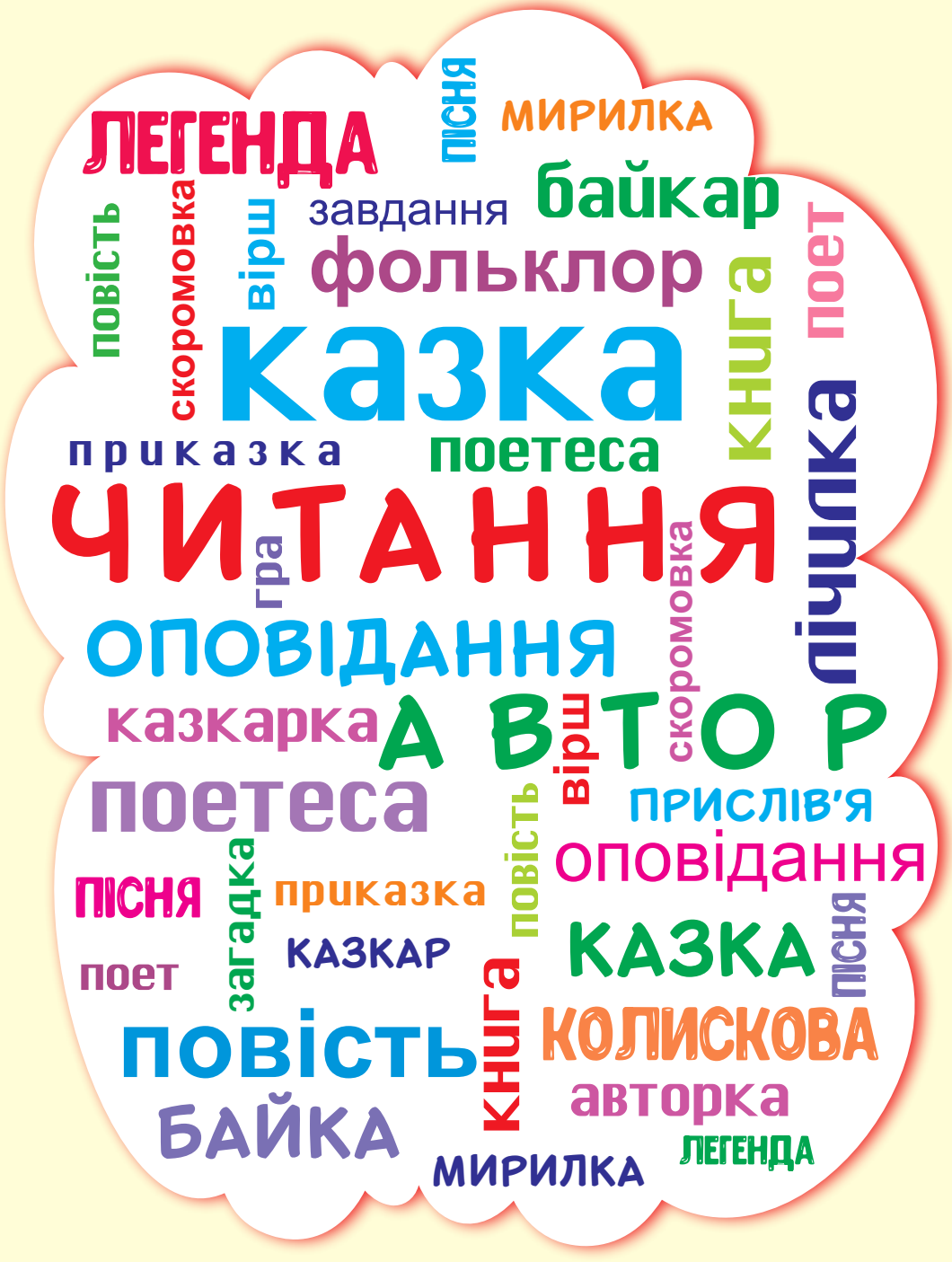

Алла Савчук

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

Підручник для 3 класу
закладів загальної середньої освіти

У двох частинах

ЧАСТИНА 2

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Тернопіль
Видавництво «Підручники і посібники»
2020

УДК 821.161.2(075.2)
С12

Підручник написано відповідно до Типової освітньої програми, розробленої під керівництвом О. Я. Савченко

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(*наказ Міністерства освіти і науки України від 21.02.2020 № 271*)

Видано за державні кошти. Продаж заборонено

Інтернет-підтримка.
Інтерактивні завдання,
тести, вправи
розміщено на сайті
www.pp-books.com.ua

Савчук А.

С12 Українська мова та читання : підруч. для 3 кл. закл. загал. серед. освіти. У 2 ч. Ч. 2 / А. Савчук. — Тернопіль : Підручники і посібники, 2020. — 144 с.

ISBN 978-966-07-3630-6
ISBN 978-966-07-3632-0 (Ч. 2)

УДК 821.161.2(075.2)

ISBN 978-966-07-3630-6
ISBN 978-966-07-3632-0 (Ч. 2)

© А. Савчук, 2020
© Видавництво «Підручники і посібники», оригінал-макет, 2020

Любі друзі!

Я запрошую вас у яскравий світ художнього слова. На моїх сторінках ви прочитаєте цікаві вірші й оповідання, легенди та байки, навчитеся отримувати інформацію з різних джерел.

Із дійовими особами творів ми побуваємо в минулому, дізнаємося про давні звичаї українського народу. Ознайомимося із захопливими відкриттями та довідаємося про людей, які досягли успіхів завдяки наполегливості. Ви зможете насолодитися художніми творами про красу природи. Пригоди однолітків спонукатимуть вас аналізувати різні життєві ситуації.

На моїх сторінках є чимало пізнавальних і творчих завдань. Робота над ними навчить вас працювати злагоджено, ділитися своїми враженнями від прочитаного.

Опрацьовуючи твори, розмірковуйте, уявляйте, учіться порівнювати, збагачуйте свій словниковий запас, запам'ятовуйте народну мудрість.

Ваш підручник

Умовні позначення:

ознайомся з текстом

працюйте в парі (групі)

послухай текст, переглянь відео

дай відповіді на запитання,
проведи дослідження

словникова скарбничка

ОСІНЬ НАША, ОСІНЬ — НЕБА ЯСНА ПРОСИНЬ

ДО ШКОЛИ ІДЕМО В РАДІСНИЙ ЧАС

Прочитай вірш і скажи, який настрій він створює.

Леся Храплива-Щур

У ШКОЛУ

Дзвонить дзвіночок:
— Дзелень! Дзелень!
Сміється сонце,
збудився день.

Кличе дзвіночок:
— Бім-бам! Бім-бам!
В школу збиратись
час школярам.

Вчить пташка-мати
своїх пташенят
вгору здійматись,
у хмари злітать.

Щастя в науці
бажає нам
добрий дзвіночок:
— Бім-бам, бім-бам!

Вчить рідна школа
нас, школярів,
щоб рідну мову
кожен любив.

Славне минуле
щоб кожен знав,
про Україну
щоб пам'ятав.

До школи ідемо
в радісний час.
Сонце сміється,
вітає нас.

- З яким настроєм ти йшов / ішла сьогодні до школи?
- Чого ти очікуєш від навчання в третьому класі? Побажай успішного навчального року однокласникам / однокасницям, учителям, усім школярам України.
- Чого навчає пташенят пташка-мати? Чого навчає школа? Що бажає нам добрий дзвіночок?
- Скільки строф у вірші? З якою інтонацією потрібно читати кожну строфу?
- Вира́зно прочитай вірш перед однокласниками.
- Зробіть колективне фото.

Утвори прислів'я. Прочитай та поясни, як ти їх розумієш.

Наука в ліс не веде,	побачиш більше світу.
Добре того навчати,	а з лісу виводить.
Здобудеш освіту —	завжди пригодиться.
Потрібно учиться —	хто хоче все знати.

Прочитай уривки з оповідання.

Зоряна Живка

ОДИН ДЕНЬ ІЗ ЖИТТЯ ВЧИТЕЛЬКИ

І. Урок малювання

— Оксано Петрівно! А мене Іванченко за косу смикає!

— Оксано Петрівно, а Сашко в мене пензлик забрав!

— А чого вона дражниться?!

— Діти, заспокойтесь! — О, яка це нелегка справа — бути вчителькою. Оксана Петрівна на хвилинку задумалась: «Що робити з цими бешкетниками?» — Хочете, я розповім вам історію, яку дуже любив мій дідусь?

— Так! — гуртом відповів 3-В.

— Отож один мудрець запитав своїх учнів: «Коли ви дізна-є́теся, що вже зійшло сонце і настав ранок?»

— Як дивлюся на дерево й можу впізнати, де дуб, де горіх, де клен, — відповів один.

— Як бачу стару сосну на вершині гори за селом, — промовив другий.

— Як бачу, якого кольору квіти ростуть у траві, — завершив третій.

— Ні, любі мої, — відказав мудрець, — сонце сходить і настає ранок, коли, дивлячись на людину, ви бачите в ній брата чи сестру. Інакше яка б пора дня не була надворі, в душі вашій темно й панує ніч.

— Усі зрозуміли, про що ця оповідка? — поцікавилася Оксана Петрівна.

— Олесю, ось твоя ручка.

— Вибач, я не буду більше дражнитися…

Молоденька вродлива вчителька дивилася на свій 3-В і подумки молилася за кожного.

- У якому класі навчалися учні? Як вони поводилися на уроці? Чим учителька зацікавила бешкетників? Чи змінилася поведінка учнів після слухання оповідки?
- Прочитай заголовок наступної частини. Як ти гадаєш, про що в ній ітиметься?

ІІ. Перерва

— Оксано Петрівно, допоможіть, будь ласка, в нас тут дискусія, — це говорив Михайлик, «ходяча енциклопедія» класу. — Ми вирішуємо, який колір найважливіший.

— Голубий, бо небо голубе, — сказав Сашко.

— Зелений, бо зелені листя й трава, — сказав Максим.

— Червоний, бо червона кров, — промовила Олеся.

— Жовтий, бо я його люблю, — додала Наталя.

— Чорний, бо він найтемніший, — сказав наостанку Петрусь.

— Ні, любі мої, найголовніший колір білий, бо білого кольору світло, завдяки якому ми бачимо всі інші кольори. Але знайте, що без синього, жовтого, зеленого, червоного нема й білого. Тож усі головні, усі важливі.

— Це з фізики? — питає Михайлик.

— З фізики, про це розповідає така наука, як оптика.

— Але ж якщо змішати всі фарби, буде не білий, а чорний! — здивувався Петрусь. — Я пробував…

— Фарби — це одне, а світло — інше, — зауважив Михайлик.

- Чи справдилися твої передбачення? Про що дискутували третьокласники? Які кольори називали діти? Як вони пояснювали важливість кольору?
- Який колір, на твою думку, найважливіший? Хто з дітей був «ходячою енциклопедією»?

Подискутуйте про важливість навчання.

Збагачуй своє мовлення.

Дискутувати — сперечатися, обговорювати щось.

Ходяча енциклопедія — так кажуть про людину, яка має всебічні знання і може пояснити чимало питань; *всезнайко, ерудит, розумник, ходячий довідник*.

Василь Сухомлинський

АБИ ШВИДШЕ ПОЧУТИ ДЗВОНИК

Учитель розповів учням, як поширюється звук. Усіх дуже зацікавило, що звук поширюється не дуже швидко, — триста метрів за секунду.

— Зверніть увагу ось на що, — каже учитель. — Недалеко від вас грають у м'яча. Ви бачите, як м'яч ударився об землю, підскочив. М'яч уже в повітрі, а ви ще тільки чуєте його удар об землю.

Мишко похвалився, що він помічав таке явище, але не міг його пояснити. Тепер йому зрозуміло…

Та найбільше поширення звуку зацікавило Юрка. Він і питається вчителя:

— Ось ми чуємо, як у коридорі лунає дзвінок на перерву. Значить, звук дзвінка чути спочатку біля дверей класу, де стоять останні парти, а потім біля дошки, де передні?

— Справді, це так, — відповідає учитель.

— Пересадіть мене, будь ласка, за останню парту.

— Чому? — дивується учитель.

— Та хочу першим чути дзвінок. Щоб скоріше іти на перерву…

- Де відбувалися описані події? Про що розповідав учитель учням?
- Як діти сприйняли розповідь учителя? Чому Юрко захотів сидіти за останньою партою?

Поставте одні одним запитання за прочитаним. Пригадайте, чи траплялися схожі епізоди у вашому класі.

- Прочитайте заголовок вірша. Кого, на вашу думку, можна назвати вірним другом?

Прочитай вірш упівголоса. Визнач, у якому темпі та з якою інтонацією потрібно його читати. Ще раз прочитай виразно уголос учням класу.

Вадим Скомаровський

ВІРНИЙ ДРУГ

Є у братика Іванка
вірний друг — шкільний дзвінок.
Зійде сонце спозаранку —
він дзвенить, немов струмок.

Вже пора, мовляв, до школи —
дзень-дзелень та дзінь-дзілінь!
Ще ніколи, ще ніколи
не запізнювався він.

І тому, коли, буває,
брат загається на мить,
на порозі він стрічає
і докірливо дзвенить.

А перерва лиш наспіє —
озивається дзвінок,
дзеленчить, немов радіє,
що закінчився урок.

Збагачуй своє мовлення.

Загаятися — затриматися, забаритися, припізнитися.

- Про що йдеться у вірші? Чому вірш має такий заголовок? Чому дзвінок є вірним другом Іванка?
- Який інший заголовок можете дібрати?
- Пригадайте оповідання «Аби швидше почути дзвоник». Що спільного в цьому оповіданні та вірші «Вірний друг»? Заповніть таблицю (на аркуші).

Вірний друг		*Аби швидше почути дзвоник*
Відмінне	Спільне	Відмінне
1. 2.	1. 2.	1. 2.

Щоб порівняти твори, потрібно:

- указати авторів творів (якщо один із творів — казка, то уточнити, авторська чи народна);
- указати жанр твору (вірш, оповідання, казка, байка тощо);
- указати головних дійових осіб (персонажів);
- указати головну думку — так, як ви її розумієте;
- визначити головні риси творів (пора року, схожі події чи ситуації, герої тощо);
- визначити відмінне у творах;
- описати, які почуття викликають указані твори;
- зробити висновки за зразком: *У творах спільне ..., відмінне ... .*

Прочитай уривки з книги Еліни Заржицької «Як черепаха Наталка до школи збиралася».

Еліна Заржицька

ЯК ЧЕРЕПАХА НАТАЛКА ДО ШКОЛИ ЗБИРАЛАСЯ

День 1. Будемо знайомі: Наталка

Як, ви не знайомі з Наталкою? Адже це маленька й розумна черепашка, яка живе в нірці під кущем, на самісінькому березі річки. Якої? Та тієї самої, біля якої живете ви, мої любі читачі.

Наталка — добра черепашка, у неї багато друзів і знайомих. А ще вона любить мандрувати, слухати казки і малювати. І до того ж про неї відомо стільки кумедних (а може, повчальних?) історій! Хочете послухати?

День 2. Як Наталка стоніжку танцювати навчала

Наталка сиділа на березі й грала на дудочці. Та так ніжно й гарно, що стоніжка Ніна, яка бігла повз неї, поспішаючи у своїх справах, зупинилась і заслухалась.

— Давай потанцюємо, — запропонувала їй черепашка.

— Я не вмію, — сумно зітхнула Ніна. — Коли я подумаю: «Спочатку підніму п'яту і двадцять восьму, а потім сьому і тридцять першу ніжки», вони не піднімаються.

— А ти не думай, — порадила Наталка. — Нехай вони самі розберуться, яка буде танцювати спочатку, а яка — потім.

— Ой, і справді виходить, — зраділа Ніна.

І танцювала довго-довго. Поки не втомилась.

- Якою була черепашка? Чи мала вона друзів? Як Наталка навчила танцювати стоніжку?

День 3. Як Наталка на риболовлю ходила

Черепаха Наталка сиділа на березі з вудкою в лапах.

— Цікаво, яка риба упіймається на цього товстого черв'яка? — розмірковувала вона, облизуючись.

Але... раптом із води виповз черв'як і почав швиденько підніматися по вудці вгору.

— Ти куди?! — обурилась Наталка.

— Я вирішив, що вода — штука шкідлива. Для мого здоров'я, звичайно, — твердо відповів їй черв'як. — Не хочу більше риболовлею займатися.

І поповз до нірки. А Наталці довелося на базар іти. По рибу.

День 4. Як Наталка обід готувала

— Що б його на обід приготувати? — запитала себе черепаха Наталка. — Ну, салат із капусти, звичайна річ. А ще що?

Вона зазирнула до холодильника. На тарілці лежав гарненький Равлик.

— Ото пощастило! — зраділа Наталка. — Я зварю равликовий суп.

Вона взяла Равлика і хотіла кинути його в окріп.

— Ой, я нещасний!.. — заплакав Равлик.

Наталка пожаліла бідолашного Равлика і відпустила додому. А замість обіду поласувала морозивом.

- Як ти гадаєш, чому черв'як не захотів займатися риболовлею? Чому черепашка замість обіду ласувала морозивом?
- Коли, на твою думку, черепашка збиратиметься до школи?

День 5. Як Наталка двох жуків помирила

На галявині билися двоє жуків-оленів. Довкола зібралися маленькі павучки, черв'ячки й комашки. Вони з цікавістю спостерігали за бійкою.

У цей час повз них йшла черепаха Наталка.

— Зупиніться, — попросила вона жуків, — ви подаєте малятам поганий приклад.

Але розбишаки не звернули ніякої уваги на її слова. Наталка зітхнула.

— Я згадала, що давно мрію з'їсти забіяку-жука. Хто переможе — того і з'їм.

Жуки затремтіли від жаху і помирились.

— Вдалося, — усміхнулася Наталка. — **Краще поганий мир, ніж добра сварка.**

І пішла собі далі.

День 6. Як тритон Тришка мутанта* впіймав

— Наталко, йди-но сюди! Швидше! — кричав Тришка, тримаючи лапками величезне рожеве створіння.

— Буду за мить! — відгукнулася Наталка, хутенько працюючи ніжками.

— Поглянь, кого я упіймав, — гордовито оголосив тритон. — Мутанта, мабуть...

Наталка обнюхала чудовисько і чхнула.

— Гумою пахне. А вчора тут діти грались. Найімовірніше — це звичайна іграшка, — повідомила вона.

— І як же я того не зрозумів, — засмутився Тришка. — Все нежить цей клятий...

І пішов лікуватися. Носа закапувати.

** Мутант — різновид організму, що виник унаслідок змін.*

День 7. Як Наталка до школи збиралася

— Маю гарний наплічничок для зошитів і книжечок, — виспівувала черепаха Наталка, милуючись своїм новеньким яскравим наплічником.

У двері хтось постукав.

— Хто там? — запитала Наталка.

— Листоноша. Вам пакунок. Від бабусі.

Наталка відчинила двері, взяла пакунок, розгорнула його і... Ні, ви ніколи не здогадаєтесь! Це був точнісінько такий самий гарненький наплічник!!!

За п'ять хвилин Наталка отримала ще два пакунки, а потім ще вісім. (І всі — від люблячих родичів, точнісінько з такими ж наплічниками).

— Що мені робити з ними?.. — схлипувала Наталка.

А потім вигадала. Вона подарувала їх своїм однокласникам. Відтепер увесь клас дружно співає: «Маю гарний наплічничок...».

- Які вчинки Наталки ти схвалюєш? Поясни чому.
- Прочитай виділене речення. Як ти його розумієш?
- Висловлюй свої міркування за зразком:

Так / ні, я погоджуюся / не погоджуюся з цією думкою. Я вважаю, що ..., тому що ... . Наприклад, ... Отже, ... (зроби висновок).

- Якщо хочеш дізнатися, як Наталка навчалася в школі, прочитай книгу Еліни Заржицької «Як черепаха Наталка до школи збиралася».

Прочитай і відгадай загадку. *Леся Вознюк*

Як до річечки струмки,
поспішають малюки.
Йдуть у вранішній порі
трошки старші школярі.
Всіх дітей вона чекає
та гучним дзвінком вітає.

Акровірш — це вірш, у якому перші літери кожного рядка утворюють слово, словосполучення або речення. Часто акровірші є загадками.

Дмитро Білоус

СВІТЛИЙ ХРАМ

Акровірш-загадка

Шумливий плац, майдан а чи глухий провулок,
Коли стоїть вона, рідніші нам;
Освячена трудом, завжди кипить, як вулик, —
Ласкавий і суворий світлий храм,
Адже писались тут і перша буква й нулик!
Хто вона?
Не відгадав? Притих? Відгадка майже поруч:
підкаже акровірш — у за́гадці ліворуч!

- Прочитайте акровірші Наталії Внукової. Навчіться правильно й чітко вимовляти всі слова.
- Продекламуйте вірші перед учнями класу.

Наталія Внукова

Навкруги речей багато,
А у школі малюки
Вчаться слухати, писати,
Чергувати залюбки.
Акуратне виконання
Недописаних завдань
Надиха на здобування
Якнайшвидше добрих знань.

Разом пишемо, читаємо
І в правописі тренуємось.
Дуже добре справу знаємо,
На уроці не нудьгуємо.
А в підручнику ми знайдемо
Мелодійні вірші, роздуми з
Описами, порівняннями.
Всіх здивуємо сьогодні ми
Акуратними завданнями.

- Що таке акровірш? Чим цікаві акровірші? Що об'єднує подані акровірші? Що спільного між акровіршем і віршем; акровіршем і загадкою? Які відмінності? Заповніть таблицю (на аркуші).

Акровірш		*Загадка*
Відмінне	Спільне	Відмінне
1. 2.	1. 2.	1. 2.

РОЗМАЇТТЯМ КОЛЬОРОВИМ ПРИКРАШАЄ ОСІНЬ КРАЙ

Катерина Перелісна

ОСІНЬ

Листячко дубове,
листячко кленове
жовкне і спадає
тихо із гілок.
Вітер позіхає,
в купу їх згортає
попід білу хату
та на моріжок.
Айстри похилились,
ніби потомились —
сонечка немає,
спатоньки пора!
А красольки в'ялі
до землі припали.
Наче під листочком
вітер догоря.

- Який у тебе настрій після читання вірша? Які ознаки осені згадує поетеса?
- Які картини постали в твоїй уяві під час читання вірша?
- Відшукай слова, які мають ніжно-пестливе значення. Чому, на твою думку, поетеса їх використала? Як ти розумієш вислови *вітер позіхає, під листочком вітер догоря*?
- Обговоріть, як змінюється довкілля у вересні.

Прочитай і відгадай загадку.

Ігор Січовик

В зеленім лісі побував
якийсь художник — і поволі
дерева перефарбував
у золотисто-жовтий колір.
— Ти хто такий? — я здивувався. —
Чому тебе не бачив досі?
— То придивися, — хтось озвався, —
і ти тоді побачиш ... .

- Добери слова — назви ознак до слова-відгадки.

Прочитай заголовок тексту. Про що можна дізнатися із заголовка? Прочитай текст.

За Михайлом Слабошпицьким

ЗА ПОРОГОМ ОСЕНІ

Якось уранці Сашко виглянув у вікно й побачив, що на дорозі вже не гурчать натужно вантажівки з буряками.

І городину всю вже позбирали. І сонечко стало ніби трохи лінькувате — і сходить пізніше, і гріє начеб неохоче. І дощі стали частіше перепадати.

— От до зими йдеться, — сказав батько матері. — Треба б навідатися до діда Степана. Збігло літо, а ми за роботою до нього ні разу й не вибралися. Добре, що сьогодні неділя.

— Тату, візьми мене з собою, — попрохав Сашко.

— А як же я без тебе? Візьму. Ти ж у нас завжди за першого помічника.

Сіли вони вдвох у машину і помчали за село. Там, біля тихої річки із задумливими вербами, притулився до лісу садок.

Спинилися біля дерев'яних воріт. Батько посигналив, а Сашко виліз із кабіни й вистрибом помчав до воріт. Він скучив за дідом і радів, що його побачить.

Назустріч йому виступив дід Степан — високий, усміхнений, з білою бородою.

— А підріс же ти, як з води, — мовив дід після привітань. Скуйовдив Сашкового чуба й пригорнув онука.

— Скоро, голубе, будеш козарлюгою.

Підійшов батько, поцілувався з дідом і спитав:

— То чи добре яблука вродили?

— А вродили. І рясно, і великі, наче кавуни.

Вони втрьох пішли в сад. У прохолодній тиші чутно, як шелестить під ногами трава і гупають об землю яблука.

— Он антонівка яка налилася, — показує дід на крислате дерево. На ньому поміж листя висять великі жовті яблука.

Сашко зірвав одне й підніс його проти сонця. Запахуще яблуко просвічувалося. Видно було навіть зернятка всередині і тінь від його пальців з другого боку.

— Уже час їх і зривати, — сказав дід, — бо скоро вдарять морози, а там не зогледишся, як і сніг випаде.

— Дивися, онуче, яка щедра наша земля, — каже дід Степан. — Усе, що хочеш, чого душа забажає, на ній родить. Щасливі ми, бо живемо на такій землі.

А й справді, думає Сашко, щедра земля. Як його мама. І нікого не обійде тією щедрістю. Він примружив очі й спробував уявити все, що родить земля: яблука, груші, картоплю, сливи, помідори, буряки, абрикоси, кавуни, смородину, полуниці… Хіба все одразу й згадаєш?

Коли виходили з саду до воріт, дід простягнув Сашкові кілька антонівок:

— Почастуєш своїх друзів. Ви ж прийдете на поміч, як збиратимем яблука?

— Ти ще й питаєш, діду! Прийдемо всією вулицею. Хто ж відмовиться збирати яблука?!

Коли вони від'їжджали, біля воріт ще довго стояв дід Степан.

В кабіні пахли, мов подих осіннього саду, великі жовті антонівки. А обабіч дороги бігли назустріч машині прив'ялі або присохлі трави.

Сашкові подумалося: мабуть, усе на світі знає, що скоро прийде зима, що осінь щоранку вже виглядає її. Якогось дня вони нарешті зустрінуться там, у тихому саду біля річки й лісу. І зима подякує осені за її щедрі плоди. А потім аж до весни стерегтиме, щоб ніхто не сполохав сон стомленої землі...

- Хто дійові особи оповідання? Де жив Сашко? А дід Степан?
- Про що розповідав дід Степан онукові?

- Пригадайте, з яких частин складається текст.
- Про що йдеться в зачині? В основній частині? Чим закінчується розповідь?
- Запропонуйте свій заголовок. Обґрунтуйте свою пропозицію. Поділіть текст на частини за такими питаннями:

1. Коли Сашко побачив зміни в природі?
2. До кого поїхали батько із сином?
3. Що робили в саду дід Степан, Сашко та його батько?
4. Про що розмірковував Сашко дорогою додому?

- Доберіть заголовки до всіх частин. Це **план оповідання**.

Щоб скласти план тексту, потрібно:

- прочитати текст;
- поділити його на частини;
- визначити головну думку кожної частини;
- дібрати заголовок до кожної частини (або знайти в цих частинах речення, які можуть бути використані як заголовки).

План може складатися з розповідних або питальних речень.

- Перекажи оповідання за складеним планом.

Збагачуй своє мовлення.

Помчав вистрибом — побіг підстрибуючи.

Не сполохати — не налякати.

Прочитай вірш.

Ліна Костенко

БІЛОЧКА ВОСЕНИ

На гіллячках на тоненьких,
поки день ще не погас,
сироїжки та опеньки
білка сушить про запас.

Так нашпилює охайно,
так їх тулить на сосні
і міркує: а нехай-но
ще побудуть тут мені!

Поки дні іще хороші,
поки є іще тепло,
а як випадуть пороші,
заберу їх у дупло.

Буде холодно надворі,
сніг посиплеться з дубів,
буде в мене у коморі
ціла в'язочка грибів!

Але білочці не спиться.
Дятел стукає: тук-тук!
Щоб не вкрала їх лисиця
або хитрий бурундук.

- Про які осінні турботи в житті білки розповідає поетеса?
- Чому білочці не спиться? Чи можна назвати звірятко завбачливим? Висловлюйся за зразком:

Я вважаю, що білочку можна / не можна назвати завбачливою, тому що ... . Наприклад, ... Отже, ... (зроби висновок).

- Розкажіть одні одним про осінні турботи інших тварин.
- Порівняйте зміст вірша і малюнок.

Збагачуй своє мовлення.

Крутиться як білка в колесі — працює без упину.
Коли свиня на білку загавкає — ніколи.
Дівка плаче, а білка скаче — робота виконується, незважаючи ні на що.

МАТІНКО ПОКРОВО, НАКРИЙ НАШУ ХАТУ ТЕПЛОМ

Дмитро Добровольський. ***Червона калина*** *(репродукція)*

- Розглянь репродукцію картини українського художника Дмитра Добровольського «Червона калина». Яку пору року зобразив художник? А який час доби?
- Розкажи, що допомогло тобі визначити пору року і час доби. Яку рослину зображено на полотні? Що можна помітити за кущами?
- Які кольори переважають на полотні?

- Пригадайте, що вам відомо про калину (як вона цвіте, які плоди, прислів'я, приказки, загадки тощо).
- Чому люди висаджують калинові кущі поблизу осель?

14 жовтня українці відзначають три свята. Перше — свято Покрови Пресвятої Богородиці. Друге — День українського козацтва. Третє — День захисника України.

Усі ці свята взаємопов'язані й виникали послідовно.

Прочитай вірш.

Микола Верещака

КАЛИНА

Стоїть над водою червона калина…
Віками про неї складають пісні, —
це образ твій світлий, моя Україно,
він чистий і ніжний, як цвіт навесні.

На битву за волю і честь Батьківщини
козак воювати далеко іде,
а вдома калина і мила дівчина,
що довго і вірно коханого жде.

У січах кривавих, де смерть або рани,
звитяжці кріпили до волі жагу.
І кров їх гаряча горіла багряно,
мов грона калини, на білім снігу.

Не всі із походів далеких вертались —
життя їх забрали жорстокі бої,
на їхніх могилах калини зростали,
в зажурі схиляючи віти свої…

Калино, калино, квітуй у долині,
пишайся рум'яно над синню води.
Ввібрала ти в себе красу України
і будеш у серці народу завжди.

- Які почуття виникли в тебе після читання вірша? Про що розказав поет? Чому про калину складають пісні?
- Прочитай виділене речення. Як ти його розумієш?
- Обговоріть, чи можна назвати цей вірш патріотичним. Підтверджуйте свої думки рядками вірша.

Збагачуй своє мовлення.

Звитя́жець — воїн, боєць, переможець.

Переглянь відео «Історія свята Покрови Пресвятої Богородиці».

- Про яке свято ти дізнався / дізналася з відео?

Прочитай текст.

З вільних інтернет-джерел

14 ЖОВТНЯ — СВЯТА ПОКРОВА

14 жовтня відзначають свято Покрови Пресвятої Богородиці, або, як його ще називають, «Покрови».

За легендою, у цей день військо князя Аскольда оточило Константинополь. Мешканці міста молитвами просили Божу Матір про порятунок. Богородиця з'явилася перед людьми та вкрила їх своїм омофором*. Вражений Аскольд та його дружинники* прийняли хрещення і стали християнами.

Для козаків Покрова була найбільшим святом. Цього дня вибирали нового отамана. Козаки вірили, що свята Покрова охороняє їх, а Богородицю вони вважали своєю заступницею і покровителькою. На Запорожжі була церква Святої Покрови, а козаки особливо шанували ікони Божої Матері.

1942 року цього дня створено Українську повстанську армію, яка боролася за самостійну Україну. Вояки вважали свято Покрови днем зброї.

14 жовтня 2014 року запроваджено державне свято — День захисника України.

** Омофо́р — широка накидка на плечі.*
** Дружи́нники — княже військо.*

- Серед поданих слів вибери ті, які характеризують текст.

художній стаття гумористичний
пізнавальний науковий оповідання

- Прочитайте народні прикмети. Обговоріть, як у давнину за ними прогнозували погоду. При нагоді перевірте, чи справджуються прикмети.

- Яка погода на Покрову, такою буде і зима.
- Якщо листя вишні опаде до 14 жовтня — зима буде тепла, якщо ж вишня зелена — зима буде люта.
- Зранку вітер з півдня, а по обіді з півночі — початок зими буде теплим, але згодом похолоднішає.
- Якщо в цей день сніг не покрив землю — не покриє в листопаді та грудні.
- На Покрову вітер — весна буде вітряна.

Перевірте свої знання за розділом «Осінь наша, осінь, неба ясна просинь».

- Пригадайте, з яких підрозділів складається розділ.
- Назвіть віршовані (поетичні) твори. Назвіть прозові твори. Хто їх автори / авторки?

- Який твір тобі найбільше сподобався і запам'ятався? Чому? Розкажи про це. Починай свою розповідь так:

Найбільше мене захопила казка / оповідання / вірш «...». Автор / авторка цього твору ... . Цей твір найцікавіший, тому що ... .

- Репродукцію якої картини вміщено в розділі? Хто художник?
- Які образні вислови, народні прислів'я та прикмети тобі запам'яталися?
- Що таке план? Розкажи, у якій послідовності складають план до тексту.
- Прочитай вислови про навчання та знання. Який з них тобі найбільше подобається? Чому?

- Учітеся, брати мої, думайте, читайте. *Тарас Шевченко*
- Освіта — скарб; праця — ключ до нього. *П'єр Буаст*
- Ніколи не соромся запитувати про те, чого не знаєш. *Арабське прислів'я*
- Знання — це сила, що дає крила. *Іспанське прислів'я*
- Велика річка починається з джерела, великі знання — з книжки. *Монгольське прислів'я*
- Знання — не речі й не обтяжують плечі. *Португальське прислів'я*
- Не взявши книги в руки, не опануєш науки. *Колумбійське прислів'я*

- Заповни таблицю (на аркуші).

За творами розділу «Осінь наша, осінь, неба ясна просинь...» я			
знаю:	розумію і можу пояснити:	умію:	запам'ятав / запам'ятала вислови:
1. 2.	1. 2.	1. 2.	1. 2.

НАША СЛАВА — УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВА

ВИВЧАЙ ІСТОРИЧНЕ МИНУЛЕ

Послухай пісню «Козаки Поділля».

- Який твій настрій після слухання пісні?
- Про яке свято в ній співається?

За Яною Яковенко

ПРО КОЗАКІВ

В сиву-сиву давнину
козаки йшли на війну,
бо на рідну Україну
сунулися без упину
ляхи*, турки та татари,
московити, яничари*,
щоб палить сади і хати,
щоб людей в неволю гнати.
Козаки скликають раду:
— Будем битись без пощади!
Вірні коні рвуться в битву,
крешуть іскри з-під копита.
За чарівний спів дівочий,
за спокійні дні та ночі —
шаблі весело дзвенять,
вражі голови летять.
І на морі, і в степах
наганяли вони страх,
бо найкращі вояки —
запорозькі козаки!
І не буде переводу
українському народу,
доки із глибин сторіч
долина́ козацький клич.

** Ля́хи — давня народна назва поляків.*
** Яничара́ри — турецькі солдати.*

- Який твій настрій після читання вірша? Чи можна цей вірш назвати патріотичним? Якими у твоїй уяві постали козаки? З ким і за що воювали козаки? Перечитай виділені слова. Чи можуть вони бути заголовком вірша?

- Складіть асоціативну павутинку зі словом *козак*.
- Які козацькі пісні вам відомі?
- Які мультфільми про козаків ви переглянули?
- Як народна мудрість описує козаків?

Утвори прислів'я. Прочитай та поясни, як ти їх розумієш.

Козацькому роду	там і слава.
Де козак,	а козака — шабля.
Береженого Бог береже,	про пильність не забувай.
Здобувши перемогу,	нема переводу.

Усне народне оповідання про історичну подію називають **легендою**. Легенди передають із покоління в покоління. Вони цікаві, повчальні, містять пізнавальну інформацію. Це не казки, хоча в легендах є чимало фантастичного. Легенди бувають народні та авторські.

Народна легенда

ПРО КОЗАКА ЩЕРБІЯ

То було ще за давніх часів. Татарські орди часто нападали на Буковину*. Налітали бузувіри*, спустошували міста і села, грабували все, що надбали люди.

Якось прийшов хан з ордою до стін Путивля*, що був тоді невеликим селищем. Лише один полк козаків на чолі з полковником Щербієм обороняв Путивль. Нечисленне військо, але небувалої сили духу були козаки!

Була тоді осінь. Приморозило, захурделило. Люди кидали свої домівки, тікали в ліси та гори. Лише Щербій відважився виступити проти ханської орди. Сумно й заклично задзвонили в церквах, посходився весь народ, дужі та немічні.

Коли зійшло сонце, на буковинців кинулися татари. Земля застогнала, наче від нестерпного болю.

Безстрашно стали козаки до бою, тверді, мов кремінь. Забряжчали шаблі. Ринули у бій татари і здивувались, якою грізною силою постав полк славного козака Щербія.

Довго тривав бій, аж до ночі. Сила-силенна ворогів йшла на козаків. Знемагали в боях буковинці. Чимало славних побратимів полягло у кривавій битві. Відступили козаки, та встелили дорогу ворожими трупами. Відійшли на скелі понад Черемошем*. Вийшов тоді наперед Щербій і сказав:

— Смерть неминуча нам, брати! Нехай вона не лякає нас, бо неволя страшніша від смерті. Хоробро ми боронили свій рідний край. Уміймо ж умерти за його честь і славу. Внизу наш рідний Черемош. Нехай він нас прийме на вічний спочинок. За мною йдіть, хто край свій любить!

З такими словами кинув Щербій зброю в холодні хвилі Черемоша, зняв шапку, гордо й сміливо кинувся в бистрину. Без вагання ринули за ватажком вірні його побратими.

Вражені татари довго дивились у хвилі, де зникли хоробрі козаки. Потім подалися руйнувати селище. Усюди, куди кинеш оком, палали вогнища.

Наступного ранку побачили загарбники, що на скелі, з якої кинулися козаки у воду, велично здійнялася кам'яна голова сміливого ватажка буковинців. Татари жахнулися, згорнули намети і рушили геть від Черемошевих скель.

Згодом, коли змучені жителі повернулися в зруйноване селище, вони вдячно згадували полк козака Щербія. Люди передавали з уст в уста історію про хоробрих оборонців Путивля і пронесли її крізь покоління до наших днів.

** Буковина — історична назва частини української території.*
** Бузувіри — злі, жорстокі люди, мучителі, гнобителі.*
** Путивль (зараз Путила) — селище міського типу на Буковині.*
** Черемош — гірська карпатська річка.*

- Що ти дізнався / дізналася про козака Щербія?
- Що, на твою думку, в легенді правдиве, а що — вигадане?
- Знайди в додаткових джерелах легенди про символи України (державні, народні) або легенду про походження назви твого населеного пункту чи видатних історичних постатей. Перекажи легенду в класі.

Прочитай заголовок авторської легенди. Про що, на твою думку, ітиметься в ній? Прочитай частину тексту.

За Лесею Храпливою-Щур

ВИШИВАНІ КВІТИ

Було це давним-давно в нашій Україні. Жили в Чернігові брат із сестрою. Брат звався Яромир, а сестра — Доброслава.

Яромир був лицарем у війську княжому. Коли поїде було ранком із двору в степ на білому коні в блискучій зброї попереду війська свого, то здавалося — сонце ясніше світить, буйна трава степова до ніг йому стелиться.

На вулицях Чернігова всі вступалися Яромирові з пошаною з дороги, бо знали, що немає лицаря над нього.

А Доброслава дивилася крізь мале віконце у своєму хоромі*, як проїздив Яромир вулицями, і раділа, що ніхто не має такого хороброго брата, як вона.

Ішов великий князь київський на лютих половців. Пішов з ним і Яромир зі своїми дружинниками.

Минуло багато днів. Вертаються княжі воїни з походу та й кажуть Доброславі:

— Із сумною вісткою прислав нас до тебе князь київський: узяв лицаря Яромира хан половецький живцем у неволю. Повіз його в далекі краї. Даремно старалися ми його догнати...

Заплакала Доброслава. А вранці пішла у світ шукати свого брата.

Довго блукала вона степом, уже з утоми та голоду ледве ворушитись могла. Та ось побачила — стоять гостроверхі половецькі шатра в степу. Підійшла вона ближче та й стрінула сторожу. Розказала, хто вона і чого шукає. Посміхнулися недобре половці й повели її до свого хана.

- Чи правильно ти передбачив / передбачила події?
- Де відбувалися події? Ким були Яромир і Доброслава? Як чернігівці ставилися до Яромира? Яку сумну звістку приніс княжий воїн?
- Прочитай наступну частину легенди.

А хан і справді держав Яромира в себе в наметі замкненого і щоразу питав його:

— Чи хочеш, Яромире, мені на службу стати, разом зо мною русичів* воювати? Дам тобі, чого забажаєш, ще й за сина свого тебе прийму.

А Яромир відказував:

— Не мила мені твоя служба, хане! Я лицар, а русичі вірні до смерті князеві своєму та землі своїй!

Тоді хан наказав замкнути Яромира в окремому шатрі, куди ні один промінчик сонця не доходив. Наказав йому лише воду та сухий хліб давати. Яромир чахнув із кожним днем.

Коли хан побачив Доброславу, задумав їй із помсти великого болю завдати. І сказав:

— Є в нас лицар Яромир, та не хоче він сестри своєї ні бачити, ні знати. Він уже сам до половців пристав. Давно забув про Русь і про князя свого. От ти, дівчино, поклонися мені, тоді, може, він і з тобою говорити захоче.

Запалало личко Доброслави гнівом:

— Я тобі не поклонюся ніколи!

Вибігла з ханового шатра й помчала у степ. А там припала до землі та гірко заридала... Почула Доброслава, як співають хором пташки, побачила квіти барвисті, пахучі. І подумала: «Як же це міг би братик мій такої краси відцуратися?! Гей, якби я могла йому хоч трохи цих квіток передати!..»

** Хоро́ми — так називали палаци Київської Русі.*
** Ру́сичі — поетична назва жителів Київської Русі.*

- Чому Яромир не хотів служити ханові? Як хан покарав Яромира? Чому Доброслава не поклонилася ханові?
- Чи зуміє Доброслава допомогти братові? Дочитай легенду.

Називала квіток, сіла та й узялася плести з них сорочку для брата. Білі квітки — то полотно, а сині, червоні, жовті — то дивні візерунки. Закінчила сорочку та й пішла знову в степи половецькі.

Підійшла до табору темною нічкою і стала сторожів благати:

— Занесіть, — каже, — цю сорочку лицареві Яромирові, що в вас пробуває!

Один половець змилосердився та заніс сорочку братові.

Одягнув Яромир на себе сорочку і — сталося диво дивне. Уже ворушитись не міг, а нараз нова сила вернулася йому. Туга за рідною землею на місці всидіти не давала.

Нічкою викрався Яромир із намету ворожого і погнався у степ. Даремно половці на конях його здоганяли. Він добре поміж травами високими ховався. Аж знайшов він у степу свою Доброславу. Розказав їй, як то квіти українські сили та відваги йому додали. Пішли вони обоє в Україну. Де небо синє, де ясні зорі, де тихі води, де квіти найкращі. І де Яромира його дружинники у славному Чернігові дожидали.

З того часу всі українки залюбки вишивають квіти барвисті. І хто лиш гляне на ці квіти, тому стає радісно на серці — бо така вже дивна сила тих квіток…

- Як Доброслава плела сорочку? Хто передав сорочку Яромирові? Що повернуло сили Яромирові? Чому легенда має таку назву? Знайди і зачитай речення, яке є головною думкою легенди.

- Обговоріть, які вчинки дійових осіб ви схвалюєте, а які — засуджуєте.
- Заповніть таблицю (на аркуші).

Риси характеру	
Яромир	*Доброслава*

- Доберіть заголовки до частин легенди.
- Перекажіть одні одним одну з частин (на вибір).

Наталка Поклад

РІДНИЙ КРАЙ

Соловеєчку, співай!
Колосися, жито!
Це Вітчизна — рідний край,
любо в ньому жити.

Тут бабуні й дідусі,
і сім'я весела,
й наші родичі усі
по містах і селах.

Мови рідної нектар
додає нам сили...
Будить душі тут кобзар —
щоб заговорили.

Не легенда, не міраж*, —
сколихнеш орбіту,
Україно, раю наш,
квітко цього світу.

* *Міра́ж — те, що не відповідає дійсності; те, що уявляється, здається; привид.*

- Який твій настрій після читання вірша?
- Як поетеса описує Україну? З чим її порівнює?
- Знайди у вірші пестливі слова. Для чого, на твою думку, авторка використовує їх?
- Прочитай виділені слова. Як ти їх розумієш?
- Складіть асоціативну павутинку зі словом *Україна*.

Збагачуй своє мовлення.

- Нема на світі другої Вкраїни, немає другого Дніпра.
- Наша слава — Українська держава.
- За морем тепліше, та вдома миліше.
- Будь-кому мила своя країна.

- Добери ще кілька прислів'їв про Україну з вільних інтернет-джерел.

УКРАЇНЦІ, ЩО ПІДКОРИЛИ СВІТ

Петро Осадчук

ПОПІД ГОРУ В'ЄТЬСЯ РІЧКА

Попід гору в'ється річка.
На горі росте смерічка.
Над смерічкою високо
гордий птах кружляє — сокіл.
Хлопчик ходить понад річку,
поглядає на смерічку.
Хлопчик сокола побачив —
серце тьохнуло хлопчаче:
ох, якби він міг від річки
та доплигнуть до смерічки,
сам зумів би так високо
покружлять, як сизий сокіл.
Хлопчик ходить і не знає,
що злетить над рідним краєм,
як зросте, ввібравши в себе,
силу річки, гір і неба.
Він розправить дужі крила —
буде в крилах вірна сила:
з-під гори весела річка,
а з гори — стрункa смерічка.

- Який настрій вірша? Чому «тьохнуло серце» хлопчика? Ким мріяв стати хлопчик? Чи досяг він своєї мети?
- Обговоріть, що потрібно робити, щоб досягнути мети і стати тим, ким мрієш.
- Чи відомо вам, як людина підкорювала космос? Чи були серед підкорювачів українці?
- Заповніть таблицю (на аркуші).

Космонавт України		
Ми вже знаємо	*Хочемо дізнатися*	*Де знайти інформацію*

Прочитай і відгадай загадку.

Наталія Гуркіна

Вночі небо прикрашають:
сяють, мерехтять, згорають...
Безліч пісень і казок
про красунь нічних — ... .

З вільних інтернет-джерел

ЛЕОНІД КАДЕНЮК

Леонід Каденюк народився у селі Кліш-ківці Чернівецької області в сім'ї вчителів. З дитинства хлопчик мріяв стати космонавтом. Він наполегливо йшов до здійснення мети. Леонід закінчив школу зі срібною медаллю. Згодом навчався у військовому училищі, авіаційному інституті.

До польоту в космос Леонід Каденюк пройшов чимало виснажливих тренувань і випробувань.

Політ Леоніда Каденюка на американському космічному кораблі «Колумбія» тривав з 19 листопада до 5 грудня 1997 року. Український космонавт та його американські колеги проводили експерименти з рослинами.

Саме завдяки Леонідові на орбіті Землі пролунав Державний Гімн України. «Я був першим, хто полетів у космос із українським прапором і виконав завдання українського уряду. У 1997 році український гімн вперше пролунав у відкритому космосі», — гордо казав Леонід Каденюк.

- Що допомогло Леонідові Каденюку побувати в космосі?
- Що спільного в статті «Леонід Каденюк» та у вірші «Попід гору в'ється річка»?

Збагачуй своє мовлення.

- Поспіхом та швидко мети не досягти. *В'єтнамське прислів'я*
- Мети досягає той, хто не знає втоми. *Іспанське прислів'я*
- Одне діло — прагнення, інше — досягнення. *Італійське прислів'я*

Анатолій Житкевич

Я СЛУХАЮ — СПІВАЄ СОЛОМІЯ

Я слухаю — співає Соломія.
Вслухаюся в мелодію й слова.
Я слухаю — і **серцем розумію**,
яка то зірка в музиці була!

О Боже мій, який величний голос,
освячений тобою на віки,
як той тривкий пшеничний дужий колос,
що виростав під сонцем залюбки.

Через літа я чую із платівки
її в піснях озвучене тепло,
бо **вміла через душу перелити**
все, що співала людям на добро.

- Чий голос надихнув поета написати вірш? Що тобі відомо про славетну українську співачку?
- Поясни, як ти розумієш виділені вислови.

З вільних інтернет-джерел

СОЛОМІЯ КРУШЕЛЬНИЦЬКА — ГОРДІСТЬ УКРАЇНИ

Соломія Амвросіївна Крушельницька народилася 1872 року в селі Білявинці на Тернопільщині в сім'ї священника. Вона походила зі старовинного і шляхетного* українського роду. Ще в дитинстві Соломія виявляла неабиякі музичні здібності. У Тернопільській музичній школі вона вчилася гри на фортепіано, співала в хорі. Вперше юна співачка виступила в Тернополі у 1883 році з хором дівчат на шевченківському концерті.

Коли Соломія закінчила гімназію, батько відправив її навчатися до Львівської консерваторії. Викладачі високо оцінювали здібності Крушельницької. Ще під час навчання дівчина отримала запрошення співати у Львівському оперному театрі.

Але Соломія не погодилась, бо всією душею прагнула до Італії. Чому саме Італія? У той час на гастролях у Львові була італійська оперна співачка Джемма Беллінчоні. Вона випадково почула дивовижний голос молодої талановитої співачки і порадила Соломії продовжити навчання в Мілані.

Восени 1893 року Соломія Крушельницька вирушила до Мілана. Джемма Беллінчоні по-дружньому ставилася до молодої співачки. Вона порекомендувала Соломії педагогів. Дівчина певний час мешкала в оселі Джемминої матері.

Пам'ятник Соломії в Тернополі

У Мілані, беручи уроки вокалу, Соломія розкрила неймовірні можливості свого голосу. Талановита співачка мала надзвичайну музичну пам'ять. Вона могла вивчити оперну партію за 2–3 дні. Усі твори виконувала мовою оригіналу.

Уже через рік Крушельницька співала головні партії на найкращих оперних сценах Італії. Тріумф, якого вона досягла в цій країні, відчинив перед нею двері провідних театрів багатьох країн світу.

** Шляхе́тний рід — аристократичний, дворянський.*

Переглянь відео «Соломія Крушельницька — найвидатніша співачка світу».
Послухай українську народну пісню «Ой летіли білі гуси» у виконанні Соломії Крушельницької.

- Проведіть дослідження. Заповніть таблицю (на аркуші).

1.	Хто автор музики відомої на весь світ колядки «Щедрик»?	
2.	Хто з українців перемагав на конкурсі «Євробачення?»	
3.	Хто популяризував українську пісню в Канаді?	
4.	Які напрямки сучасної української музики активно розвиваються сьогодні? Хто їх представляє?	

Галина Терещук

БІАТЛОН — ЦЕ ТЕ, ЩО Я ДУЖЕ ЛЮБЛЮ

Тарас Радь — наймолодший паралімпієць* збірної України. Попри невеликий досвід у спорті, на Паралімпійських іграх у південнокорейському місті Пхьончхані у березні 2018 року він виборов четверту золоту медаль для України — у біатлоні (12,5 кілометрів сидячи). Молодий українець стріляв відмінно.

— Не маю ще такої відповідної сили, але позмагатись можу, — дуже скромно говорив про себе 18-річний Тарас Радь за два місяці до початку Паралімпійських ігор. Молодий спортсмен був налаштований на перемогу і дуже хотів показати високий результат. А для цього були потрібні щоденні тренування і наполеглива праця.

— Я третій рік займаюся спортом. Дуже люблю біатлон. Коли приїхав на перший чемпіонат, то тренери побачили, що я можу показати результат. Так помаленьку поїхало. Є вже кілька нагород і навіть «золото». Біатлон — це те, що я дуже і дуже люблю. Але ось лижні гонки мені ще не вдаються так, як треба, — каже спортсмен.

Тарас Радь показав блискучі результати на Кубку світу-2018 із лижних перегонів та біатлону в місті Оберрід (Німеччина). Він став найрезультативнішим спортсменом — виборов золоту, срібну та бронзову медалі. Хлопець ще раз довів собі й таким людям, як він, що в житті можна досягнути успіху, якщо багато працювати, йдучи до своєї мети.

У Тараса відсутня нога від коліна.

— Я косив біля хати і порізав косою м'яз. Довелось ампутувати частину ноги. Мені зробили протез.

Протез не заважає Тарасові ані грати з друзями у футбол чи волейбол, ані кататися на велосипеді.

За роки, відколи хлопець у великому спорті, змінилось і його власне життя. Він став активнішим і більше спілкується з різними людьми.

Найбільшою мрією для Тараса Радя була паралімпійська медаль. Він дуже розраховував на перемогу в біатлоні. І його мрія здійснилася.

* *Паралімпі́єць — спортсмен з інвалідністю, учасник Паралімпійських ігор.*

- Чим вразила тебе стаття? Чому Тарас Радь зумів стати чемпіоном Паралімпійських ігор? Які спортивні досягнення є в Тараса? Які особливі перешкоди довелося перебороти Тарасові на шляху до чемпіонства?

- Поміркуй, що допомогло хлопцеві здійснити мрію.
- Виконайте завдання на вибір.

➢ Проведіть дослідження. Заповніть таблицю (на аркуші).

Відомі українські спортсмени		
1.	Бокс	
2.	Футбол	
3.	Спортивна гімнастика	
4.	Біатлон	
5.	Плавання	

➢ «Попрацюйте» журналістом і спортсменом. Журналістові потрібно записати інтерв'ю з відомим спортсменом. Щоб підготуватися до інтерв'ю, журналістові слід працювати за алгоритмом:

1. Ознайомся з необхідною інформацією.
2. Сплануй і запиши запитання.
3. Скомпонуй інтерв'ю так, щоб воно було цікавим читачам газети чи глядачам телебачення.
4. Запитання і відповіді стисло запиши на бланк.

Запитання для інтерв'ю з _____
1. Запитання:
Відповідь:
2. Запитання:
Відповідь:
3. Запитання:
Відповідь:

Чи доводилося тобі бувати на виставках художників? Переглянь відео «Добрі звірі Марії Приймаченко».

- Що тобі запам'яталося?
- Чому виставка має назву «Добрі звірі Марії Приймаченко»?

Христина Мельник

МАРІЯ ПРИЙМАЧЕНКО

Марія Приймаченко народилася за різними даними наприкінці грудня 1908 або на початку січня 1909 року в селі Болотня на Київщині. За своє 89-річне життя створила понад 650 робіт. На своїх полотнах художниця зображувала чарівних тварин, квіти та сюжети із селянського побуту. Її картини демонструвалися на Всесвітній виставці в Парижі, побували у Варшаві, Софії, Монреалі, Празі. Сьогодні картини Марії Приймаченко оцінюють у десятки тисяч доларів, проте все життя художниця прожила у скруті.

«Щоб не плакать, я сміялась...»

У семирічному віці маленька Маруся тяжко захворіла. Усе життя мисткиня* переживала страшні болі. За спогадами сучасників, саме неможливість сповна працювати в полі з родиною дала дівчинці вдосталь вільного часу. Вона почала малювати.

Порося за малюнки

Серйозно малювати Марія почала у 17-річному віці. Вона знайшла синюватий глей*, яким розмалювала власну хату. Вчинок дівчини припав до душі всій околиці — незабаром на неї чекало перше замовлення. За розмальовування хати сусідів Марія отримала винагороду — порося. Згодом саме це порося допомогло усій її сім'ї вижити в голодні часи.

Звірі з фантазії

Приймаченко все життя малювала звірів, але ніколи не була в зоопарку. Справжніх екзотичних тварин Марія вперше побачила лише в дуже дорослому віці — в цирку, куди її привіз видатний режисер Сергій Параджанов.

Іще трохи фактів

Марія Приймаченко однаково вправно малювала обома руками. Художниця була малоосвіченою: за її плечима усього чотири роки навчання. У підписах до картин вона практично не ставила розділових знаків і користувалась народною говіркою. Зі спогадів знайомих, удома у Марії не було ні книг, ні газет.

Марія Оксентіївна мріяла зібрати митців і розмалювати будинки в містах: «...цвів би не лише садами Київ. Будинки сміялися б до людей...».

Мисткиня була дуже сувора і не любила гостей. Однак до неї полюбляли приїжджати журналісти, художники, режисери. Як згадує художник Андрій Пушкарьов: «Мабуть, Марія цінувала просто Божий дар в кожній творчій людині».

Марія Приймаченко також творила книжкові ілюстрації. Зокрема саме її малюнками прикрашені дитячі книги «Ой коники-сиваші», «Товче баба мак», «Журавель», «Чорногуз приймає душ».

** Мисткиня — жінка, яка працює у сфері мистецтва.*
** Глей — глина сизого, червоного та інших кольорів.*

- Які факти з життя художниці справили на тебе найбільше враження? Кого з видатних українців / українок нагадує тобі Марія Приймаченко? Чим?

- Розглянь репродукцію картини «Галочка літає, господаря шукає».
- Які кольори використала художниця для зображення пташки?
- Як зображено пташку (форма голови, хвоста, крил), як промальовано деталі (ніжки, око, дзьоб)?

Марія Приймаченко ***«Галочка літає, господаря шукає»*** *(репродукція)*

- Обговоріть, яких ще українських художників ви знаєте, чиї картини ви бачили, чим вони вам запам'яталися.

МАНДРУЄМО УКРАЇНОЮ

Ганна Чубач

МОЯ КРАЇНА — УКРАЇНА

Моя країна — Україна,
сонячна держава.
І дорослому, й дитині
жити в ній — цікаво.

Щовесни сади квітують,
солов'ї співають.
У країну Україну
гості приїжджають:

із Америки, з Кавказу,
з Праги і Варшави.
Бо в країні Україні
гостювать — цікаво.

У столиці — світлі лиця.
В селах — щирі люди.
Я за тебе, Батьківщино,
завжди горда буду!

- Які почуття виникли в тебе після читання вірша? З яких слів зрозуміло, що авторка пишається своєю країною?
- Чому в Україну приїжджають гості з різних країн? Поясни, як ти розумієш виділені рядки.
- Розкажи, які куточки України тобі довелося відвідати.
- Читаючи вірш, зверни увагу на розділові знаки: де потрібно робити паузи, якої сили голосу вони потребують.
- Уявіть, що у ваше місто / село / селище приїхали зарубіжні гості. Куди б ви їх повели? Про що цікаве розповіли б?
- Створіть лепбук про видатні місця, пам'ятки культури, архітектури «Неймовірна Україна».

Збагачуй своє мовлення.

- Свою державу будуй на славу.
- Ціну рідній стороні складеш на чужині.
- Рідний край — серцю рай.
- Яка країна, такі в ній і звичаї.

З вільних інтернет-джерел

СІМ ЧУДЕС УКРАЇНИ

У травні 2007 року стартував загальнонаціональний проект «Сім чудес України». У кожній області вибрали по кілька історико-культурних пам'яток, до яких увійшли палаци і замки, парки і музеї. З них склали список зі 100 визначних місць. Чудеса України встановили за результатами інтернет-голосування й шляхом опитування 100 експертів: учених, істориків, культурологів, фахівців у галузі туризму. Сім чудес України — це:

- заповідник «Кам'янець» у місті Кам'янець-Подільському Хмельницької області;
- Києво-Печерська лавра в Києві;
- дендропарк «Софіївка» в місті Умань Черкаської області;
- архітектурний комплекс «Софія Київська» в місті Київ;
- старогрецьке місто-держава «Херсонес Таврійський» у Севастополі;
- заповідник «Хотинська фортеця» в Чернівецькій області;
- природний та історичний комплекс «Хортиця» в місті Запоріжжя.

З вільних інтернет-джерел

КАМ'ЯНЕЦЬ

Кам'янець-Подільський — місто, що зберегло дух середньовіччя. Національний заповідник «Кам'янець» є одним із найдавніших на території України. Він займає площу понад 120 гектарів і налічує майже 200 пам'яток архітектури.

До творення неповторного архітектурного обличчя міста, крім українців, у різні історичні періоди долучилися архітектори й скульптори з Італії, Нідерландів, Вірменії, Польщі, Франції, Туреччини тощо.

ДЕНДРОПАРК «СОФІЇВКА»

Національний дендрологічний парк «Софіївка» — одне з найвидатніших творінь світового садово-паркового мистецтва. Парк розкинувся на площі майже 180 гектарів на околиці міста Умань, що в Черкаській області.

Заснував парк 1796 року польський магнат* Станіслав Потоцький на честь своєї дружини — красуні гречанки Софії.

У парку споруджено низку штучних басейнів та ставків: водоспади, шлюзи, каскади, водограї, підземну річку Ахеронт тощо. Також у «Софіївці» є чимало алей і ландшафтних ділянок. Парк прикрашають штучні скелі, гроти, павільйони, альтанки, скульптури італійських та французьких митців: статуї грецьких богів та богинь, відомих філософів та поетів.

У парку висаджено дерева місцевих порід та екзотичні рослини з інших країн. Тут зберігся дуб, якому близько 400 років. За народними переказами, саме під цим дубом збиралися на наради з козаками легендарні українські ватажки Максим Залізняк та Іван Гонта.

** Магна́т — давня назва землевласників і воєначальників.*

- Чи ти бував / бувала в місті Кам'янець-Подільський? У дендропарку «Софіївка»?
- Чи доводилося тобі відвідувати цікаві місця нашої Батьківщини? Чим вони тебе вразили? Підготуй з однокласниками фотоколаж «Мандруємо Україною».

- Виконайте завдання на вибір. Проведіть дослідження.
  - Які фестивалі традиційно відбуваються в місті Кам'янець-Подільський? Складіть афішу (на аркуші). Укажіть, коли відбудеться фестиваль, яку він матиме назву, які його особливості.
  - Якими нагородами був відзначений парк «Софіївка»?
- Доберіть матеріали для створення лепбука «Незвичайна Україна».

- Обговоріть, чому люди створюють і встановлюють різноманітні пам'ятники.

З вільних інтернет-джерел

ДИВОВИЖНЕ — ПОРЯД

У містах і селах України є чимало цікавих монументів.

У Маневичах, на Волині, відкрили пам'ятник бджолі. Це четвертий монумент комасі-трудівниці в Україні. Його спорудили з ініціативи місцевого осередку бджолярів. Щороку в Маневичах проводять свято бджоли і меду. 2018 року вирішили ознаменувати цю подію незвичною скульптурою заввишки понад 3 м, завдовжки 2 м 50 см і завважки 400 кг.

В історичній частині Полтави, на Івановій горі, розташована цікава скульптурна композиція, присвячена відомим на весь світ полтавським галушкам. На постаменті, що нагадує стільницю, встановлена тарілка з 12-ма галушками і великою ложкою.

У Бердянську на Приморському бульварі серед значної кількості цікавих скульптур виділяється пам'ятник рибі — бичку. До цієї рибки жителі міста ставляться з особливим теплом. Вони називають її годувальницею. Щодня на ловлю бичків у море виходять сотні човнів, катерів і кораблів. Бички смакують смаженими, в'яленими, сушеними.

- Що нового ти дізнався / дізналася зі статті? Що вже було відомо? Що здивувало?
- Чи є у вашому селі / селищі / місті незвичайні пам'ятники? Чи є у вашому селі / селищі / місті щось «дивовижне», що варто увіковічити монументом? Обговоріть це.
- Запропонуйте свій проєкт пам'ятника. Напишіть лист-пропозицію голові міста / селища / села.

Перевірте свої знання за розділом «Наша слава — Українська держава».

- Назви́ твори, які ти прочитав / прочитала в розділі. Що таке легенда? Яка легенда тобі запам'яталася?
- Які прислів'я, приказки, вислови видатних людей про рідний край та Батьківщину тобі відомі?
- Про яких видатних українців ти дізнався / дізналася з розділу? Що справило на тебе найбільше враження? Які видатні українці народилися у твоєму краї? Можливо, ти маєш славетних родичів? Що тобі про них відомо?
- Які видатні місця твоєї Батьківщини описані в розділі? Що тебе найбільше здивувало? Що тобі відомо про акцію «Сім чудес України»? Чи брали участь у конкурсі архітектурні пам'ятки твого краю? Розкажи про них.

- Проведіть дослідження на вибір.
  - Кому з видатних українців установлено найбільше пам'ятників? Чим відома ця людина?
  - Які відомі українці зображені на грошових купюрах? Що вам про них відомо?

- **Практична робота.** Склади план-схему видатних пам'яток України, які тобі хотілося б відвідати.
- Прочитай прислів'я про козаків. Про які риси характеру козаків у них ідеться?

- Або волю добути, або вдома не бути.
- Козак з бідою, як риба з водою.
- Козак як птах — знявся та й полетів.
- Не хвались, ідучи в бій, а хвались, ідучи з бою.
- Сміливого куля не бере.
- Як є хліб і вода — козаку не біда.

- Заповни таблицю (на аркуші).

За творами розділу «Наша слава — Українська держава» я			
знаю:	розумію і можу пояснити:	умію:	запам'ятав / запам'ятала вислови:
1. 2.	1. 2.	1. 2.	1. 2.

- Виконайте завдання на вибір.
- Складіть асоціативний кущ «Козаки».
- Складіть «хмару слів» до розділу.

ОПОВІДАННЯ ПРО ДІТЕЙ

Оповідання — це невеликий за обсягом твір, у якому описано одну подію з життя дійових осіб (персонажів).

Ольга Лапушена

МІЙ УЛЮБЛЕНИЙ ПЕС БРУНО

Якось шкільний сторож знайшов маленького безпритульного песика. Чоловік узяв цуценя до себе і назвав його Бруно. Мешкав сторож на підвальному поверсі школи у маленькій кімнаті з окремим виходом на вулицю. Тому вже наступного дня Бруно випала чудова нагода познайомитися зі школярами.

Песик одразу сподобався дітям, адже він був дуже симпатичний, веселий, грайливий та лагідний. Бруно теж сподобалося нове товариство. Кожного ранку він зустрічав дітей біля воріт школи, вдень з усіма грався, а ввечері проводжав до воріт.

Варто сказати, що насправді Бруно був дуже дивним собакою. Його хутро було синього кольору. Ані Бруно, ані хто інший не розуміли, як таке могло трапитись. Пес точно пам'ятав, що матінка в нього була жовтого кольору, а батько — рудого. Дехто вважав, що Бруно просто пофарбували синьою фарбою. Песику так подобалося, що про нього точилося стільки розмов, що він ходив по двору школи з гордо піднятою головою. Та коли діти і вчителі йшли на заняття, Бруно сумував. Його господар цілий день працював і не мав часу на свого улюбленця.

Одного ранку Бруно вирішив потрапити до приміщення школи і відшукати там своїх друзів. Він тихенько проскользнув у двері, коли в школу заходив учитель фізкультури. Шкільний коридор справив на Бруно незабутнє враження. Він був широким та мав величезні вікна. На підвіконнях стояли квіти, а стіни були увішані картинами і світлинами.

Промайнувши коридор, пес-дослідник зазирнув до їдальні. Звідти доносилися настільки смачні аромати, що Бруно навіть вирішив більше нікуди не йти. Але згадавши, заради чого він тут, стрімголов вибіг на коридор. Усі класи були зачинені, і Бруно міг тільки чути голоси. Та раптом задзвонив гучний дзвоник, і, як у казці, всі двері одночасно відчинилися. До коридору, посеред якого стояв Бруно, вибіг великий і гучний натовп учнів. Пес навіть злякався, що його не помітять і розчавлять. З переляку Бруно ліг на підлогу і закрив голову лапами. Та діти одразу помітили свого улюбленця. Вони радісно кинулися до Бруно.

Учителі теж помітили синього песика і не насварили його, а навпаки — зраділи. Після перерви розпочався новий урок, учні розійшлися по своїх класах. У той день учителі дали всім дітям однакове завдання: написати твір «Мій улюблений пес Бруно».

Кращих творів діти ще не писали ніколи, тому вдячні вчителі висловили Бруно подяку і дозволили йому кожного дня приходити до їдальні на обід. Відтоді песик міг заходити до школи і гратися з учнями на перервах. Бруно був насправді щасливим.

- Хто дійові особи (персонажі) оповідання? Яким був Бруно?
- Чому песик був щасливим? Що, на твою думку, допомогло учням написати найкращі твори?
- За що вчителі «висловили подяку» песикові?
- Виконай завдання на вибір.
  - Підготуй розповідь про свого домашнього улюбленця.
  - За матеріалами вільних інтернет-джерел підготуй розповідь про тварин-рекордсменів або досягнення тварин.
- Перекажи оповідання близько до тексту.

Щоб переказати оповідання близько до тексту:

- прочитай текст, зверни увагу на послідовність подій;
- визнач основні смислові частини;
- перекажи текст.

- Поділіть оповідання на кілька частин. Складіть план.

Йон Друце
Переклад з молдовської Марини Слов'янової

СЕСТРА

Не світить більше сонце на небі.

Ні сонця, ні хмар, навіть здається, що й небесної блакиті немає більше над селом. Не співають пташки у садках. Нема ні пташок, ні пташиних гнізд, ні ягід, ні листя...

Не усміхається більше сусідська хата, коли подивитися на неї через тин. І отой будиночок, що праворуч, не усміхається, і з іншого боку не усміхається, і взагалі жоден будинок на всій околиці не усміхається.

Ручка не влазить у пенал, пенал ніяк не входить у портфель. А портфель, портфель нізащо не хоче йти на своє місце під столиком.

Усе йде шкереберть.

І коли бідоласі Бобочелу вже й **світ білий не милий**, м'яка рука лягає на його плечі й дівочий голос питає тихо-тихо:

— А чого ви посварилися?

— З ким?

— Не знаю. Бачу, з кимось посварився.

— Як бачиш?

— **На** твоєму **носі написано**.

То ось хто його виказав! Бобочел тяжко зітхає, і, може, тому, що його дуже образили, а може, тому, що сестра спитала тихо-тихо, майже пошепки, він починає так само тихо розповідати про все, що було.

І — диво дивне! — розповідаючи, він сам починає розуміти, що не так воно вже й страшно. Не встиг розповісти до кінця, пенал повернувся до портфеля. Усміхнулася хата через дорогу, усміхнулися сусідні хати, повернулися садки на свої місця, і знову полинув пташиний гомін. Над селом засиніло небо, засяяло сонце. І день сьогодні такий духмяний, такий променистий, що не можна не вийти за ворота.

А тільки вийдеш, починається нова гра, а **що було — те спливло**.

От що значить сестра.

- Про кого йдеться в оповіданні? Чому в Бобочела був поганий настрій? Хто його розрадив? Коли хлопчикові стало легше?
- Перекажи оповідання близько до тексту.

- Прочитайте за особами розмову Бобочела із сестрою. Складіть і розіграйте продовження.

Збагачуй свій словниковий запас.

- Прочитай виділені вислови. Як ти їх розумієш? Коли доречно вживати ці вислови?

Прочитай заголовок тексту. Як ти гадаєш, про кого йтиметься в оповіданні?

Анатолій Дрофань

КРИВЕНЬКА КАЧЕЧКА

То в казці — кривенька качечка. А вони, діти, свою листоношу так прозвали. Бо вона несе на плечі велику сумку, натоптану газетами, журналами, листами, і злегка накульгує на ліву ногу.

Особливо невтомний насмішник — Женька з третього класу, отой у коротеньких штанцях, зі струнками ногами. Та ще рудий товариш його — Віталик. Після школи вони завжди катаються біля будинку на велосипеді. І ледь помітять листоношу, зразу пирскають зо сміху:

— Кривенька качечка йде... Кривенька качечка... Ха-ха...

Люба, із середньої групи дитсадка, хоч зовсім і не знала казки про кривеньку качечку, сміялася разом із хлопцями. Може, просто тому, що Женька часто катав її на своєму велосипеді.

Ні Женя, ні Віталик, ні Люба ніколи не помічали, як зволожніло чоло в листоноші, бо будинки в їхньому дворі високі, п'ятиповерхові, спробуй у кожному на самий верх піднятися. За ігрищами та сміхом їм ні́коли було звертати на це увагу.

Одного разу, коли діти проводжали поштарку насмішкуватими поглядами, у неї раптом підвернулася нога. Жінка, болісно зойкнувши, впала. Із сумки посипалися на асфальт газети, з руки випали листи.

І в ту ж мить із дитячих облич лукаві посмішки ніби вітром змело. Люба першою підбігла до листоноші, побачила її скривлене обличчя, скривилася й собі й нараз заплакала:

— Це ти, Женька... Це ти поганючий!

— Що я? — здивувався той.

— Сміявся... — крізь сльози мовила Люба. — Ти, безсовісний, завжди перший сміявся.

То була правда, і Женька почервонів як рак. Він не знав, що відповісти.

Жінка важко піднялася, сіла на лавку. Діти розгублено, присоромлено, навіть винувато дивились на неї. Потім Женька трохи оговтався, кинув на землю свій велосипед, підбіг до розсипаних листів, почав збирати їх. А слідом за ним і Віталик та Люба.

Подаючи те все листоноші, Женя сказав якнайлагідніше:

— Ви не ходіть, будь ласка. Посидьте, відпочиньте. А пошту дайте нам, ми рознесемо її по всьому будинку.

Жінці, мабуть, боліло. Вона відібрала і подала дітям газети, листи і журнали для всіх квартир їхнього під'їзду. Дітлахи побігли, раді, що хоч трохи можуть спокутувати свою провину.

Після цього випадку вони вже ніколи не сміються зі своєї листоноші. Раніше навіть не знали її імені, бо повторювали оте нерозумне «кривенька качечка... кривенька качечка». Нині ж тільки з'явиться жінка на подвір'ї, Люба, підскакуючи та стріпуючи білим, як льон, волоссям, біжить навстріч:

— Лариса Дмитрівна, Лариса Дмитрівна йде...

Тоді припиняються всі ігрища у дворі. Діти запрошують Ларису Дмитрівну сісти на лавку, а самі забирають у неї газети та листи й весело пурхають ластів'ятами з поверху на поверх, від квартири до квартири.

- Про кого йдеться в оповіданні? Якого віку були діти? Чи однаковим було ставлення дітей до листоноші на початку і в кінці оповідання? Чому воно змінилося? Свою відповідь обґрунтуй. Яка головна думка оповідання?

- Складіть поради одноліткам щодо ставлення до осіб з інвалідністю.

Віктор Васильчук

КАЗКА ПРО ПАРКЕР* І ЛЯПКУ

Коли Максимко пішов у перший клас, батьки подарували йому красивий сучасний наплічник, новенький «Буквар», багато чистих зошитів, а ще ошатний пенал із письмовим приладдям: олівцями, ручкою і супермодним паркером із тоненьким срібним пером та веселковими чорнилами.

Максимко був розумним і дотепним хлопчиком, але не зовсім чемним і трохи лінивим. Учительці набридла така поведінка хлопчини. І коли Максимко знову не вивчив урок, вона поставила йому в щоденник жирну «двійку».

На перерві хлопчик розкрив щоденник і замислився. Він ще ні разу не отримував «двійку»! Навіть додому йти не хотілося...

— Що ж мені робити? — промовив він розпачливо.

І раптом чийсь тоненький голосок відповів:

— Нічого страшного! Ми тобі допоможемо.

— Ой, а хто це? — здивувався і навіть трішки злякався хлопчина.

— Це ми: твій Паркер і... Ляпка! — промовив той самий голосок.

Максимко здивовано поглянув на пенал, де лежав паркер зі срібним пером.

— Я й не знав, що ти вмієш розмовляти, — тихенько мовив. — А хто ж така Ляпка?

— А ти візьми мене в руку і трусни над «двійкою», — порадив Паркер.

Хлопчина узяв чорнильну ручку і потрусив нею над поганою оцінкою. Із-під срібного пера враз вистрибнула жирна і негарна Ляпка, впала на сторінку — і повністю накрила собою «двійку» в щоденнику. А тоді сказала:

— От бачиш, як усе просто!

Звеселівши, малий першокласник поспішив додому.

— То що там у тебе? Нова «дванадцятка»? — запитала мама, ще з порога побачивши Максимка у гарному настрої. — Молодець, синку! Якщо й далі так буде — купимо тобі за старання мобільний телефон.

— Гаразд, мамо! — ще більше зрадів Максимко.

Про свою «двійку» він не сказав ані словечка. Та й навіщо, адже мама й не питала?..

Наступного тижня у школі для хлопчика все складалося просто чудово. Поводився він на диво чемно. А коли одного дня швидше від усіх розв'язав аж три задачі, вчителька радо сказала йому:

— Молодець, Максимку! Я тобі ставлю дванадцять балів! Неси свій щоденник!

Хлопчика аж морозом обсипало: він згадав про Ляпку! Ой, що ж тепер буде?.. Але Марія Дмитрівна навіть не глянула на попередню сторінку щоденника, а розгорнула наступну і вивела на ній акуратно «12». Хлопчик стояв сам не свій...

— Що з тобою, Максимку? — здивувалася вчителька. — Хіба ти не радий? Біжи додому й потіш маму з татом заслуженою оцінкою.

— Дякую, — видавив із себе хлопчина.

Та додому він не пішов. Сів за парту, розкрив щоденник. Яка ж красива «дванадцятка»! Але чому в нього настрій аж ніяк не веселий?

Аж тут визирнув Паркер та й питає:

— Що тепер? Знову є робота для нас із Ляпкою?

І не встиг Максимко й оком зморгнути, як Ляпка — іще більша й чорніша! — вже смачно розсілася на гарненькій оцінці.

— Що ж ви наробили?!. — аж сльози виступили на очах у хлопчика.

Та одразу й висохли. «Це мені заслужена кара, за те що батьків обдурив!» — подумав він. І так йому гірко та прикро стало на душі...

— Не переймайся, Максимку, — підійшла до нього вчителька. — Я бачу, ти зрозумів, як це негарно — обманювати батьків і вчителів. Тож більше ніколи так не роби! Такий розумний учень, як ти, може вчитися на самі «дванадцятки».

— Ось так, Паркере й Ляпко, ви мені більше не друзі! — сказав Максимко, кладучи авторучку в пенал.

** Па́ркер — назва компанії, що випускає чорнильні та кулькові ручки; у тексті йдеться про чорнильну ручку з пером.*

- Яку пригоду описав автор? Які риси характеру Максимка виявилися у його вчинках? Які почуття переживав Максимко, коли отримав «двійку»?
- Чому «дванадцятка» не тішила хлопчика? Розкажи, як змінювався настрій хлопчика протягом оповідання. Чому Максимко не захотів товаришувати з Паркером і Ляпкою?
- Визнач тему оповідання. Чи схвалює автор поведінку Максимка? Доведи свою думку.
- Стисло перекажи зміст оповідання.

Щоб стисло переказати твір:

- уважно прочитай текст;
- поділи текст на логічні частини;
- визнач у кожній частині важливі думки;
- перекажи текст.

- Складіть поради для Максимка.

Наталія Клевцова

АРБІТР*

Сонечко світило лагідно, легкий вітерець навівав прохолоду. Костя сидів в інвалідному візку і спостерігав за оточуючими. Із сусіднього під'їзду вибігли хлопці з Сашком-ватажком попереду, в руках якого був м'яч. Добігли до середини двору, м'яч покотився по зеленій траві, гра почалась. Поле було нерівним, тому хлопці весь час спотикалися. Саморобні ворота, стертий контур поля — навіть для «дворового» футболу умови несприятливі. Тому й ушкоджень багато, синців різних.

— От якби у дворі зробити справжнє поле, — блискавкою промайнула в голові думка. Костя штовхнув візок і підкотив ближче до хлопців.

Його мати сиділа у дворі на лавці і спостерігала. Знала, він любить усе робити сам, по максимуму. Впертий хлопчина, так боляче, що не може ходити. Вона вже звикла, і сльозам тут не місце. Час лікує. Мати раділа, коли Костик усміхався. Он як впевнено поїхав до хлопців, вони оточили його. Почали розповідати про події в школі.

— А ти знаєш, з вересня в школі починається інклюзивна форма навчання*, може, ми будемо навчатися в одному класі, — розповідав Артем.

— Це було б по-чесному, я давно хотів вчитись у звичайній школі. Стільки всього нового. З репетитором* зовсім не те, хоч я сам продовжу займатися обов'язково, — ділився з друзями Костя.

— Ти в нас кмітливий, — приєднався Сашко.

— В мене тут є ідея. Напишімо листа меру міста! — Костя розгорнув набраний і роздрукований текст. — Я склав проєкт, на якому наш двір перетворюється на ігровий майданчик зі спортивним полем. Проєкт не буде надто затратним, в інших містах вже впроваджують такі.

— Поставимо свої підписи, як дорослі, — очі Сашка засяяли, така ідея припала йому до душі.

— Так ти ж не зможеш грати! Навіщо тобі? — вигукнув Генка і прикусив язика.

Інші хлопці повернулись до нього, на мить настала тиша. Десь далеченько дзвякнув дзвінок велосипеда, хтось попереджував про небезпеку на дорозі.

— Я й на велосипеді не можу, — відповів Кость, — але я можу відчувати, що це вам потрібно. Не хочу, щоб ви травмувались.

— Костю, ти дуже добрий! — хлопці були трохи збентежені, тому що він не заздрить їм, а намагається допомогти.

— Будеш нашим арбітром, — Сашко потис хлопцеві руку.

— Тоді я ще попрошу в мера червоні й жовті картки, а поки що зробимо їх самі, — хлопці засміялись і почали втілювати задумане в життя.

* *Арбі́тр — суддя.*
* *Інклюзи́вна форма навчання — навчання учнів / учениць з особливими освітніми потребами.*
* *Репети́тор — той, хто проводить додаткові заняття, допомагаючи засвоїти необхідні знання.*

- Чим особливий прочитаний твір?
- Яким ти уявляєш Костю? Опиши його зовнішність та особистість (характер, поведінку). Що запропонував Костя? Чому хлопці підтримали його пропозицію?

- Обговоріть, чи потрібно впроваджувати подібні проєкти у вашій місцевості. Складіть свої пропозиції та надішліть голові міста / селища / села.

Повість — це літературний прозовий (інколи поетичний) твір, значно довший, ніж оповідання. У повісті детальніше розповідається про події, більше другорядних персонажів, описів.

Прочитай уривок із повісті Всеволода Нестайка «Пригоди Грицька Половинки, а також Котьки Швачка, Чайника, Петі-кантропа та деяких інших у воді, на суходолі і в міжпланетному просторі».

За Всеволодом Нестайком

ЇДЕМО НА «БЕРЕЖОК»!

Котька — неголовний герой цієї книжки. Такі, як він, не бувають головними героями. Таких тисячі і мільйони...

І не відмінник, і не двієчник.

І не бешкетник, але й не тихоня.

Як усі бігають на перерві по коридору, то й він бігає. Як усі галасують, то й він галасує. Як усі мовчать, то й він мовчить.

У гурті ви його й не помітите. Середній на зріст. Волосся русяве. Очі сірі. От тільки ім'я — Котька. Взагалі-то він Костя. Костянтин. Костянтин Сергійович Швачко. Але мама,

ніжна й любляча мама, ще сповиваючи його, чорного й писклявого, назвала його лагідно й пестливо: «Котя... Котику... Котику мій рідненький!..» І на все хлоп'яче життя лишився він з отим котячим ім'ям. Аж поки не виросте й не стане Костянтином Сергійовичем. Та коли ж це воно буде!.. Ех, мама, мама!..

От у Дмитрухи ім'я — Ігор!.. Оце ім'я! Мужнє, красиве. Навіть опера є — «Князь Ігор». Що, не могли йому таке дати? Був би Ігор Швачко, Ігор, а не Котька. Зовсім інша справа. Ех!..

— Той, хто ніколи не жив у селі, — пігмей* і більше нічого! З ним нема про що балакати. Розумієте? Бо він не знає життя. І взагалі нічого не знає.

Так казав Ігор Дмитруха. Ігор Дмитруха, чий авторитет був для Котьки більший за всі авторитети на світі.

Котьчине серце стискалося від сорому і ганьби. Котька ніколи не жив у селі. Мало сказати — не жив, ніколи навіть не був у справжньому селі. Котька народився і все життя прожив у Києві на вулиці Саксаганського, на четвертому поверсі п'ятиповерхового будинку. Правда, Ігор Дмитруха теж живе в тому ж будинку, тільки на другому поверсі. Але Ігор Дмитруха щороку на ціле літо їздить у село на Полтавщину. Там у нього і дід, і баба, і тітка з дядьком, і двоюрідні брати й сестри.

А в Котьки, хоч ти лусни, жодного ніде в селі родича. Усі в Києві, а одна тітка в Харкові, а дядько в Жмеринці. І все.

А відпочивати Котька все життя їздить до моря. То в Алушту, то в Скадовськ, а останні три роки — в Євпаторію.

Ну що, що, скажіть, міг розказати Котька про Євпаторію?!

Уся трава в Євпаторії, всі дерева, кущі геть-чисто обліплені маленькими смугастими равликами так, що й зелені не видно. Ті равлики дощем сипляться з дерев на тротуари, хрумтять і слизько чавляться під ногами — гидко ходити.

І, звичайно, він похмуро мовчав, коли Ігор Дмитруха соловейком заливався про захоплюючі ігри із сільськими хлопчаками на вигоні, про надзвичайні змагання — хто далі плюне, про катання верхи на корові і, головне, про карко-

ломні розбійницькі наскоки на баштан. Наскоки на баштан — то була головна тема Ігоревих оповідок.

— Той, хто не крав кавунів на баштані, — пігмей і більше нічого!.. От ти ж тільки з кіно знаєш, що таке справжня небезпека! Коли за тобою женеться погоня, коли ти з ходу перестрибуєш через такі тини й баюри, через які жеребець не перескочить, коли в тебе стріляють із справжньої рушниці — ну так, сіллю, але що, думаєш, приємно? — а ти відстрілюєшся з рогатки, коли... Ех! Та що там казати! Ти ж усе одно пігмей і більше нічого.

Котька зітхав. Звичайно, він пігмей і більше нічого. Бо він справді нічого цього не знав і не переживав.

* * *

Понад усе на світі Котька хотів бути таким, як Ігор Дмитруха. О! Ігор Дмитруха! То був великий чоловік. Взірець. Ідеал. Герой! Він часто снився Котьці в ковбойському костюмі верхи на корові, яка гарцює по безкрайньому баштані, схожому на американські прерії*.

Котька заздрив йому неймовірно. І мріяв про село. Третій рік він уже канючив у батьків: «Ну, поїдьмо в село!.. Ну, давайте в село!..»

Але мама була невблаганна:

— Ніякого села! Не видумуй! Ти що! Тобі треба оздоровитися. В Євпаторію і тільки в Євпаторію!.. Дурнику, та всі ж тільки мріють про море. Кращого ж відпочинку бути не може. А ти — «село». Ну що ти розумієш!..

Отож-бо й воно! Ну що вона розуміла, мама?! Котька тільки скрушно зітхав і безнадійно махав рукою. І раптом сталося несподіване...

Якось тато прийшов з роботи збуджений, скуйовджений і з порога вигукнув:

— Котько, кричи «ура»! Ти хотів у село? У липні ми їдемо в село.

— Уррра-а-а! — несамовито заволав Котька.

— Шша-а! Шша-а! — затулила мама вуха і сердито глянула на тата. — Що за жарти?

— Ніякі не жарти, — усміхнувся тато і почав розказувати. Виявляється, татків механічний завод побудував на Десні прекрасну базу відпочинку «Бережок»: двадцять прекрасних будиночків біля самісінької води, серед прекрасного лісу, два кроки від села (постачання прекрасне, в селі базар і крамниця, все можна купити), на базі човни, риболовля прекрасна, в будиночках прекрасні газові плитки, електрика, холодильники (один на чотири будиночки). У липні перший заїзд.

— Я туди не поїду! — категорично сказала мама. — Мені треба оздоровити дитину, а не...

— Та я... та я там так оздоровлюся, що... — захлинувся Котька. Він весь аж тремтів.

Тато не тремтів і не захлинався. Він спокійно почав пояснювати, що відпочинок на «Бережку» прекрасний.

Отак несподівано мрія стала дійсністю.

** Пігме́й — людина низького зросту, карлик; нікчемна людина.*
** Пре́рія — назва степу в Північній Америці.*

- Чим особливий прочитаний тобою твір? Як мрія хлопчика стала дійсністю? Чи хотів би / хотіла б ти дізнатися про те, як Котька відпочивав у селі? Пофантазуй і розкажи про це. Яке речення могло б бути заголовком до повісті?

- Охарактеризуйте головного героя за алгоритмом:
  - Ім’я персонажа, його вік.
  - Чим він / вона займається, де проживає.
  - Словесний портрет.
  - Риси характеру, інтереси (спираючись на текст).
  - Мова персонажа.
  - Вчинки та їх наслідки.
  - Стосунки з іншими персонажами.
  - Ставлення автора до героя.
  - Ваше ставлення до героя.

Перевірте свої знання за розділом «Оповідання про дітей».

- Назви твори, які ти прочитав / прочитала у розділі. Хто їх автори / авторки? Що таке оповідання? Що таке повість? Чим повість відрізняється від оповідання?
- Кого з персонажів прочитаних творів можна назвати мужнім? Чому? Свою відповідь обґрунтуй.
- Учинки яких дійових осіб ти схвалюєш? Чому? Чиї вчинки ти засуджуєш?
- На кого ти хотів би / хотіла б бути схожим / схожою?
- З ким ти хотів би / хотіла б потоваришувати?
- Перевір себе.

1. Хто написав оповідання «Казка про Паркер і Ляпку»?
   а) Наталія Клевцова; б) Анатолій Дрофань;
   в) Віктор Васильчук.
2. Хто автор / авторка повісті «Їдемо на «Бережок!»?
   а) Йон Друце;
   б) Всеволод Нестайко;
   в) Ольга Лапушена.
3. У якому творі розповідається про людей з інвалідністю?
   а) «Мій улюблений пес Бруно»;
   б) «Сестра»;
   в) «Кривенька качечка».
4. У якому творі Котька — головний герой?
   а) «Арбітр»;
   б) «Їдемо на «Бережок»;
   в) «Кривенька качечка».

- Заповни таблицю (на аркуші).

За творами розділу «Оповідання про дітей» я			
знаю:	розумію і можу пояснити:	умію:	запам'ятав / запам'ятала вислови:
1. 2.	1. 2.	1. 2.	1. 2.

- Виконайте завдання на вибір.
  - Обговоріть, з ким із дійових осіб ви хотіли б зустрітися. Про що б ви поспілкувалися?
  - Складіть (усно) лист одному з персонажів прочитаних оповідань.

КОЖНЕ ВІДКРИТТЯ — ЦЕ ЧИЄСЬ ЗАХОПЛЕННЯ

Прочитай і відгадай загадку.

Леся Вознюк

Оля вийшла погуляти,
дощик взявся пустувати.
Не злякає дощик Олю,
бо відкрила … .

- Обговоріть, для чого люди винайшли парасольку; як і де використовують різні парасольки.

З вільних інтернет-джерел

ІСТОРІЯ ПЕРШОЇ ПАРАСОЛЬКИ

Парасолька, парасоль, парасолик — те, що захищає нас від опадів (дощу чи снігу) або від сонячних променів. Історики досі сперечаються, хто винайшов парасольку: китайці, єгиптяни чи індійці.

У Китаї нею користувалися ще в одинадцятому столітті до нашої ери. Вважають, що саме тоді й з'явилися парасольки.

У Китаї, Єгипті та Індії парасолька символізувала багатство і владу. Парасолі нерідко сягали півтора метра заввишки і мали масу близько 2 кг. Що знатнішою була людина, то її свита носила за нею більшу кількість парасольок.

У Європі парасолі з'явилися у Франції в сімнадцятому столітті. Ними користувалися виключно жінки для захисту від сонця. Парасолі мали кістяну ручку та верх із вощеного полотна.

Для укриття від дощу парасольку вперше використав англійський торгівець Джонас Хенвей у 1750 році. Він тривалий час у дощову погоду виходив на вулицю із жіночим аксесуаром*. За його прикладом користуватися парасольками почали й інші чоловіки. Тоді ж винайшли парасольки, які складалися. Сучасного вигляду їм надав Семюель Фокс у 1852 році. Він зробив металеву основу і спиці, а поверхню парасольки обтягнув прогумованою тканиною.

Згодом парасольки почали виготовляти з нейлону, який досі використовують у їх виробництві.

2012 року на одному з бульварів португальського міста Агеда компанія «Sextafeira» створила яскраву інсталяцію* з кольорових парасольок, які повисли над вулицею, захищаючи людей від спеки та дощів. Ця ідея дуже сподобалася мешканцям Агеди і численним туристам.

Інсталяція у м. Агеда

Згодом чудові вулиці парасольок з'явилися в багатьох містах світу. В Україні схожі інсталяції прикрашають Харків, Львів, Житомир та інші міста. Хоча парасольку вважають символом негоди, строкаті барви створюють атмосферу веселощів і безтурботності й зовсім не нагадують про дощ.

** Аксесуа́р — необов'язковий предмет.*
** Інсталя́ція — художній прийом, який використовують для зміни сприйняття простору людиною.*

- Що нового ти дізнався / дізналася зі статті? Можливо, щось тобі було відомим? У яких містах є вулиці парасольок?
- Перевір себе.

1. Де з'явилися перші парасольки?
   а) У Франції; б) в Індії; в) у Китаї.
2. Символом чого була парасолька в Єгипті, Китаї та Індії?
   а) Символом достатку;
   б) символом влади та багатства;
   в) символом здоров'я.
3. Хто вперше застосував парасольку для укриття від дощу?
   а) Жителі Єгипту;
   б) Джонас Хенвей;
   в) Семюель Фокс.
4. Хто користувався парасольками у Франції?
   а) Лише чоловіки;
   б) жінки і чоловіки;
   в) лише жінки.

Прочитай заголовок статті. Чи можеш відповісти на це запитання? Заповни таблицю (на аркуші).

Конструктор LEGO		
Знаю	*Хочу дізнатися*	*Де знайти інформацію*

За Інною Жук

ХТО ВИГАДАВ LEGO?

У середині двадцятого століття засновники компанії LEGO батько і син Оле Кірк та Готфрід Кірк Крістіансени створили новий тип іграшок. Вони вважали, що дітям не обов'язково гратися лише готовими забавками, а варто запропонувати малюкам інструменти для втілення їхніх фантазій. Так з'явився універсальний конструктор, яким захоплюється вже не одне покоління дітей.

Данець Оле Кірк Крістіансен за професією був теслею. У 1932 році він заснував компанію, яка займалася виготовленням дерев'яних предметів: драбин, стільців, іграшок.

Через два роки компанія отримала назву LEGO. Це слово утворене з двох данських слів LEg GOdt — «грайся добре», а в перекладі з латини означає «я складаю».

Оле Кірк Крістіансен та його син Готфрід, придбавши у 1946 році спеціальну машину, почали виготовляти пластикові кубики. Після серії експериментів вони створили перший конструктор.

Ідея створити з пластикових кубиків конструктор виникла у Готфріда після розмови з підприємцем, який стверджував, що у виробництві дитячих іграшок бракує системності. Чому б дітям до гри не додати творчості?

Однак до успіху було ще далеко. Перешкоджали технологічні труднощі. Довелося тривалий час удосконалювати кубики, щоб вони надійно кріпилися одні з одними. Нових іграшок остерігалися продавці. Вони були переконані, що пластикова іграшка ніколи не замінить дерев'яну.

На той момент компанія LEGO виготовляла близько 200 видів іграшок, але Готфрід вирішив зосередитись саме на пластикових кубиках. Так у 1955 році був створений перший комплект LEGO, з якого діти могли скласти міський пейзаж.

Конструктор LEGO отримав чимало міжнародних премій та нагород. Його заслужено називають одним із найважливіших винаходів 20-го століття.

- Обміняйтеся думками, чим корисний конструктор LEGO.

- Що цікавого ти дізнався / дізналася зі статті?
- Як Готфрід придумав конструктор LEGO?

Переглянь відеофільм «Виробництво LEGO».

З вільних інтернет-джерел

АВТОМОБІЛЬНІ СКЛООЧИСНИКИ

Одного разу американка Мері Андерсон їхала в трамваї. Був зимовий день 1902 року, дув сильний вітер і йшов сніг, який налипав на лобове скло трамвая. Розгледіти дорогу було неможливо. Щоб очистити скло, водій щоразу відсував стулку (лобове скло у той час не було суцільним). Через прочинену кватирку пасажирів засипало снігом. За кілька хвилин сніг знову налипав на скло. У Мері з'явилася ідея, як керувати очищенням лобового скла з водійської кабіни. Ці думки настільки захопили жінку, що вона почала малювати пристрій на запітнілому склі трамвая. Приїхавши додому, Мері засіла за креслення.

Через рік склоочисник Андерсон був готовий. Він складався з каучукової щітки, що кріпилася до дерев'яного важеля, розміщеного в кабіні водія. Для того щоб прибрати сніг і лід зі скла, водій просто повертав важіль. Передбачалося, що пристрій працюватиме лише взимку. Навесні його можна було знімати.

Проте на початку цей винахід не мав успіху. Схожі на сучасні склоочисники (двірники) створила компанія Sloan & Lloyd Barnes у 1911 році.

- Що цікавого ти дізнався / дізналася зі статті?
- Як Мері Андерсон винайшла склоочисники?
- Де вона почала малювати свій винахід?
- Скільки часу тривало перше виготовлення склоочисника?

Перевірте свої знання за розділом «Кожне відкриття — це чиєсь захоплення».

- Про які винаходи ти дізнався / дізналася? Що таке хобі?
- Чому так важливо мати захоплення? Як знайти собі справу до душі?

- Проведіть дослідження на вибір.
  - Які захоплення найпоширеніші у світі? Які захоплення є унікальними та неймовірними?
  - Які винаходи належать чоловікам, а які — жінкам? Кілька результатів запишіть у таблицю (на аркуші).

Винаходи чоловіків	*Винаходи жінок*

- Підготуй розповідь про цікавий винахід чи відкриття.
- Учися висловлюватися. Продовж думку:

У кожної людини є свої захоплення. Мене звати … . Мені … років. Моє улюблене заняття … . Мої досягнення в цьому … .

- Стань журналістом. Візьми інтерв'ю в однокласників про їхні захоплення. Запиши запитання та відповіді на бланк.

Запитання для інтерв'ю з _____
1. Запитання:
Відповідь:
2. Запитання:
Відповідь:

- Підготуйте фотоквест «Наші захоплення».
- Заповни таблицю (на аркуші).

За творами розділу «Кожне відкриття — це чиєсь захоплення» я			
знаю:	розумію і можу пояснити:	умію:	запам'ятав / запам'ятала вислови:
1. 2.	1. 2.	1. 2.	1. 2.

ДО КАЗКИ ПРИКАЗКА ГОДИТЬСЯ

УКРАЇНСЬКІ НАРОДНІ КАЗКИ

Українська народна казка

ЯК ПАН ГАВКАВ НА СТАРОГО ПНЯ

Був у селі пан. Одного разу він сказав бідному селянинові:

— Ти чоловік розумний. Я це здалеку чую.

— У нашому краї всі мужики розумні.

— А пани?

— На таке показує, що кожний пан ударений з-за рогу мішком по голові, — відповів селянин.

Пан подумав і знову спитав:

— А я розумний?

— Хто вас знає, пане! Треба придивитися й прислухатися. Аж потому можна би сказати, що ви за один.

— Ну що ж, тоді сідаймо на віз і помандруємо по світу. А ти придивляйся…

— Нехай буде, — мовив селянин.

Сіли вони на віз і рушили в дорогу. Де тільки не бували!

А якось під ніч заїхали в ліс. **Темно, хоч око виколи!** Селянин швиденько назбирав ломаччя, розпалив вогонь. Сіли і вечеряють. А коли повечеряли, бідняк раптом схопився на ноги і — шульк у солому, що була на возі. Тільки ноги стирчать. Пан підійшов до нього й питає:

— Що сталося, чоловіче?

— Тс-с-с… Онде ведмідь, ховайтеся.

Панисько оглянувся та й собі в солому: здалося, що він бачить ведмедя в кущах.

А селянин каже:

— Ой, якби в нас був хоч один пес!

— А то чому? — спитав пан.

— Ведмеді бояться собачого гавкання. Чому ви, пане, не взяли із собою пса? Можете **загинути ні за що** у ведмедячих лапах.

Пан ледве сопів. А потім порадив:

— Ти, чоловіче, сам загавкай.

— Я не можу, пане. У мене голосу нема. Треба тоненького, такого, як у вас.

Пан трохи подумав і спробував:

— Гав-гав-гав! Гав-гав-гав!

— От добре. Як будете, паночку, отак гавкати до самого ранку, то ведмідь і близько не підступить.

— Гав-гав-гав! Гав-гав-гав! — не вгавав панисько.

Селянин заснув, а панисько так захрип, що вже шавкотів.

Коли зійшло сонечко, бідняк прокинувся й питає:

— Чого це ви шавкаєте?

— Та я захрип, бо на ведмедя гавкав.

— На котрого?

— Та на того, що в корчах.

— Ходім та й подивимось на вашого ведмедя…

Зайшли у кущі, а там — старий пень. Пан обійшов пня і спересердя плюнув.

— Ну, що маю казати про вас? — посміхнувся селянин.

Панисько ударив коней батогом, і за його возом тільки закурилося.

А бідняк реготав.

Після прочитання казки:

- познач слова, значення яких тобі невідоме;
- назви́ дійових осіб;
- визнач, чого вчить цей твір, основну думку;
- чи охоче ти читав / читала казку? Чому?
- чи хотілося б тобі прочитати інші казки на подібну тему?

- Розкажи, як селянин провчив пана. Чому пан розлютився?
- Чому селянин реготав? Прочитай виділені вислови. Поясни, як ти їх розумієш.

Добери синоніми до слів *реготати*, *розлютитися*.

• Склади і прочитай прислів'я. Яке з них могло б бути заголовком до казки?

Дивиться лисицею,	а щедрий споживає.
З переляку душа	як кіт з мишею.
Грається,	а думає вовком.
Скупий складає,	в п'ятки утекла.

Українська народна казка

ПРО ДІВЧИНУ-СОПІЛКУ

Жили дід та баба. Їхнє життя минуло в добрій злагоді, і на старість не засумували б, якби мали дітей. Але не було в них ні хлопчика, ні дівчинки. І не мали з ким поговорити. Якось дід пішов до калини і вирізав сопілку. Подув у неї і почув дитячий голосок:

Грай, грай, діду, грай
і мене визволяй...

Дід налякався — що за диво таке? Йде дорогою додому й журиться, що має робити, бо не знати — хто то проситься із сопілки. Надибує якогось чоловічка з довгою бородою, що по землі волочиться.

— Чого ви, діду, засмучені? — спитав зустрічний.

Старий розповів:

— Я вирізав собі калинову сопілку, а звідти щось пищить дитячим голосом, проситься на волю. Біда та гризота на мою білу голову, бо не знаю, кого визволяти...

Дідок погладив бороду і відповідає:

— Тут нема ніякої біди. Попросіть у журавлів цілющої води, полийте нею ту сопілку, і все буде добре.

Дід пішов додому. Не їв, не спав і з бабою не ставав до бесіди. Цілими днями визирав з долини журавлів — довго не прилітали із теплих країв. Аж одного ранку довжелезний журавлиний ключ сів коло Черемошу.

Дід поклонився їм і каже:

— Любі журавлики, принесіть мені у дзьобах по крапельці цілющої водички. Бо якась дитина проситься із сопілки, щоб її визволив. Коло воріт на стовпчик поставлю горнятко, щоби мали куди виливати принесені краплі.

Журавлі вислухали діда й залопотіли крильми. Старий поставив на стовпчик горнятко і чекає. Наступного ранку воно було повне цілющої води.

Дід покропив сопілку й очам своїм не повірив: сопілка стала дівчиною, та такою **гарною, як ружа**.

Дід і баба не знали, як убрати дівчину і чим нагодувати. Вона посиділа на лаві та й знову стала сопілкою.

Відтоді вдень, коли дідо й баба виходили в поле, калинова сопілка завжди ставала дівчиною і прибирала в хаті, варила. А коли старі верталися додому, робилася сопілкою.

Баба плеще в долоні з утіхи, що вона їм зварила обід, але дід не радий. Одного разу йде селом і стрічає того чоловічка, що носив довгу бороду.

— Чого ви, діду, невеселі? — спитав чоловік.

— Як маю веселитися, коли прийшла гризота в мою хату. Полив сопілку цілющою водою, і стала вона дівчиною. Та знову обернулася в сопілку. Тепер стає дівчиною лише тоді, коли нас нема в хаті.

— Не гризіться, діду. Попросіть журавлів хай принесуть живлющої води. А потім і нею полийте сопілку...

Подякував дід і прийшов додому. День і ніч виглядає, чи не летять з долини журавлі. Якось прилетів журавлиний ключ до Черемошу. Дід поклонився їм і просить:

— Милі журавлики, принесіть у дзьобах по крапельці живлющої водички, бо мушу оживити дівчину-сопілку. Я вам горнятко поставлю на стовпчик, що коло воріт.

Журавлі залопотіли крильми й полетіли аж геть поза хмари. Дід поставив горнятко і чекає. Наступного дня уранці воно було повне. Старий полив сопілку живлющою водою, і в кімнаті стала гарна дівчина.

Радувався дід, і тішилася баба. Не могли надивитися на свою красну доньку. Але втіха знов була короткою, бо як побачили легіні* таку вродливу дівчину, то вже одні старости заходили до хати, а інші виходили. Нарешті дід та баба віддали свою доньку заміж у сусіднє село. І знову залишилися самі, **як козулі в лісі...**

** Ле́гінь — юнак, парубок.*

- **Пригадай.** Чи доводилося тобі читати казку, подібну за змістом? Яка її назва?
- Що в цих казках спільного, а що відмінного? Порівняй ці казки за алгоритмом, уміщеним на сторінці 9 підручника.
- Яку чудодійну силу мала вода, що її приносили журавлі?
- Які порівняння є у казці? Поясни, що вони означають.
- Чому дід з бабою залишилися самі?

Послухай казку «Іван-Побиван».

Українська народна казка

ІВАН-ПОБИВАН

Унадивсь колись давним-давно один страшний змій десь у якусь слободу* людей їсти та й виїв чисто всіх, зостався один тільки дід.

— Ну, — каже змій, — завтра тобою поснідаю.

А через ту слободу ішов один бідний хлопець та й зайшов до того діда, проситься ночувати.

— А хіба тобі жити надокучило? — питає його дід.

— Як? — каже бідний хлопець.

Дід розказав йому, що тут змій усіх людей переїв і це завтра його з'їсть.

— Е, — каже хлопець, — подавиться!

От уранці прилітає змій, побачив хлопця.

— О, це добре, — каже, — був один, а тепер двоє.

А хлопець:

— Гляди, не подавись!

Змій і дивується.

— Як, — каже, — хіба ти сильніший за мене?

— Авжеж.

— Який же ти сильний? Я он, бач... — Та взяв камінь, як здавив, так з каменя мука́ і посипалась.

— Е, це дурниця, — каже хлопець, — здави так, щоб з нього юшка потекла.

Та тут же взяв з мисника ворочок сиру, та як натисне, так з нього сироватка і потекла.

— Отак, — каже, — дави.

— Ну, ходім, — каже змій, — за товариша будеш.

А хлопець йому:

— Хіба за старшого.

Ото й пішли. Питає його змій:

— А як звуть тебе?

— Іван-Побиван, — каже хлопець.

Ну, змій вже й боїться його: «Щоб ще мене, — думає, — не вбив». Стало на обід, змій і каже:

— Піди ж ти, хлопче, та принеси вола, будем обідати варити.

Пішов хлопець, та куди тобі, хоч би одну ногу доніс. От він ходить по змійовій череді та й зв'язує волів хвостами докупи. А змій ждав, ждав і побіг сам.

— Що ти, хлопче, робиш?

— Е, буду я тобі по одному носити, я всіх зразу хочу забрати.

— Та ну тебе к бісу, ти мені всю худобу переведеш.

Стяг змій з вола шкуру і поволік. От дає він хлопцеві ту шкуру.

— Іди, — каже, — води повну шкуру принеси.

Взяв хлопець шкуру, насилу-насилу дотяг її до колодязя, та як упустив туди, то вже і не витягне. Тоді взяв лопату та й ходить кругом криниці, підкопує її.

Прибігає змій.

— Що ти робиш?

— Е, буду я тобі шкурою воду носити! Я зачеплю всю криницю та й приволочу.

— А щоб тебе, — каже змій, а сам злякався хлопцевої сили.

Поніс сам шкуру.

— Піди ж, — каже, — хлопче, дров принеси; вирви там сухого дуба, та й буде з нас.

— Е, буду я тобі трошки носити! Якби дубів двадцять заразом, то б так! — Та й удав, ніби розсердився, не пішов.

От змій наварив, сів і їсть, а хлопець ніби сердиться й обідати не йде, бо ж як піде, то змій зразу здогадається, що він не такий сильний, як побачить, що хлопець менше від нього їсть. А як зосталось небагато, то тоді хлопець сів і собі посьорбав та й каже:

— Мало.

— Ну, — каже змій, — коли мало, то ходім тепер до моєї матері, вона нам вареників наварить.

— А як іти, то йти, — каже хлопець, а сам думає: «Тепер я пропав».

От як почали їсти, — а вареників стоїть бочок двадцять, — то змій все їсть та їсть, уже й наїдається, а хлопець усе за пазуху та в штани ховає, усе ховає. Уже казанів з двадцять подала, а він одно ховає. Як поїли, то змій і каже:

— Ходім на камінь крутитись.

— А як іти, то йти, — каже хлопець.

Змій як крутнувсь — аж вогонь пішов.

— Дурниця, — каже хлопець, — ти так крутнись, щоб юшка потекла. — Та як притисне до каменя ті вареники, що в його одежі, а з них юшка і бризнула.

— От так, — каже, — крутись! Та ще, та ще! От як дави!

Ну, змій вже вкрай злякався Івана-Побивана. Але ще каже:

— Ану, давай хто сильніше засвище.

— Давай.

Ну, змій як свиснув, то аж дерева пригнулись.

«Ну, — думає Іван-Побиван, — що його робити?» А тут лежала одна залізяка. Глянув Іван на неї та до змія:

— Зажмури очі, бо я як свистатиму, то тобі можуть очі повилазити.

Змій зажмурив, а Іван-Побиван як огріє змія тією залізякою межи очі, то той аж здригнувсь.

— Правду кажеш, — каже змій, — ледве очі не повискакували.

Та вже щоб хоч не бути з Іваном вкупі, побудував ото йому хату на одшибі; хлопець і живе собі. А змій давай з матір'ю радитись, як би їм його звести зі світу.

— Давай, — кажуть, — його спалимо.

А хлопець підслухав це та десь і сховався на цю ніч. От як спалили ту хату, хлопець прийшов, став коло попелу та й струшується, ніби тільки що виліз.

Приходить змій.

— Що ти, хлопче, хіба ще живий?

— Живий, тільки цієї ночі мене щось ніби блоха вкусила.

«Ну, — думає змій, — од такого треба подалі». Та як дременув з тих країв, то тільки його і бачили.

* *Слобода́ — поселення.*

- Хто головні персонажі казки? Хто позитивний персонаж, а хто — негативний? Свою відповідь обґрунтуй.
- Чому змій боявся Івана? Які випробування змій приготував для Івана-Побивана? Як Іван «подолав» змія?
- Охарактеризуй одного з персонажів за алгоритмом, уміщеним у підручнику на сторінці 55.

КАЗКИ НАРОДІВ СВІТУ

Переглянь відео «Кажани».
Розкажи, що цікавого ти дізнався / дізналася.

Прочитай заголовок до казки. Про що, на твою думку, йтиметься в казці?

Індійська народна казка

ЧОМУ КАЖАНИ НЕ З'ЯВЛЯЮТЬСЯ ВДЕНЬ

Давно, дуже давно, коли ще звірами й птахами ніхто не правив, зійшлися вони в лісі на збори, щоб вибрати собі царя. Довго вони радились, хто ж ними правитиме.

Нарешті леопард сказав:

— Виберімо лева! Ні серед птахів, ні серед звірів рівні йому немає. Немає такого дужого, як він.

Усі звірі згодилися з леопардом, а птахи промовчали. Воно й не дивно: адже їм хотілося вибрати такого царя, щоб умів, як вони, літати. Зрештою виступив наперед орел і сказав:

— Хто не знає лева! Він дужий і розумний, але, на жаль, тільки на землі. А треба вибрати такого царя, який правив би нами і на землі, і в небі.

Птахам сподобалася хитра пропозиція орла.

— Царем треба вибрати яструба, — озвався інший птах. — Він серед нас найдужчий і літає найкраще. Крім того, він може спуститися на землю й гострим дзьобом та кігтями вбити будь-якого звіра.

Птахи знову закивали головами й радісно закричали на знак згоди. Та звірі стояли на своєму: вони хотіли вибрати царем лева. Сперечалися, сперечалися звірі та птахи, поки й полаялись. Тільки кажани сиділи мовчки, не кричали й не сварилися. Вони ніяк не могли вирішити, на чий бік пристати, кого підтримати — птахів чи звірів. Бо хоч вони й уміли літати, як птахи, але ж яєць не клали, а дітей своїх годували молоком, як звірі.

Розпочалася в лісі жорстока війна між птахами та звірами. Спочатку гору взяли звірі. Багато птахів полягло. Побачивши, що перемогли звірі, кажани відразу приєдналися до них і сказали:

— Усім вам ясно, шановні звірі, що ми не птахи. Бо хоч і літаємо, але яєць не кладемо, а дітей вигодовуємо молоком.

Захоплені перемогою, звірі прийняли кажанів у свою сім'ю. Тим часом уцілілі птахи зібралися докупи й почали думати-гадати, як перемогти звірів.

— На землі ми звірів ніколи не переможемо, — сказав орел. — Загинемо всі, та й край. Треба напасти на них із неба.

Так птахи й зробили. Яструб каменем кинувся на лева й виклював йому очі. Інші птахи гострими дзьобами та міцними кігтями повбивали інших звірів. Коли птахи святкували перемогу, кажани сказали:

— Шановні птахи, хіба ж вам не ясно, що ми з вашого роду?! Щоправда, ми не кладемо яєць і вигодовуємо дітей молоком, як звірі, проте літаємо так само, як і ви.

Захоплені перемогою, птахи прийняли кажанів у свою сім'ю.

Довго ще воювали між собою звірі та птахи, поки нарешті уклали мир. Домовились, що в небі царюватиме яструб, а на землі — лев.

Зібралися звірі та птахи на велике свято й заходилися співати й танцювати. Закортіло й кажанам повеселитися. Підлетіли вони до звірів, але ті загукали:

— Та ви ж не звірі, а птахи! От і йдіть до своїх!

Злякалися кажани й поховалися в листі. Цілий день сиділи вони в схованці й вилетіли аж уночі, коли звірі та птахи поснули. Кажуть, кажани тому й не з'являються вдень, що бояться і звірів, і птахів.

- Кого звірі вирішили обрати царем? А кого — птахи? Що в казці є вигаданим, а що — реальним? Поміркуй і скажи, чому кажани бояться і звірів, і птахів.

- Запропонуйте свій заголовок до казки.

Литовська народна казка

КОРОЛЕВА-ЛЕБІДКА

Жили собі дід та баба. Ходили вони щоранку ліс корчувати, щоб на тому місці поле орати. Як тільки ото вони вийдуть за ворота, одразу ж на подвір'я прилітає лебідка, скине із себе крила, обернеться дівчиною, витопить піч, їсти наварить, попере й знову летить собі. І не треба було старим домівкою клопотатися. Старі дивувалися, звідки такий доброчинець узявся.

Якось дід залишився вдома, ліг на печі й чекає, хто ж прийде. Аж дивиться: прилетіла лебідка, скинула крила, обернулася дівчиною і пішла по воду. Дід узяв та й спалив її крила.

Повертається дівчина з водою, дивиться, аж крил немає. Гірко заплакала, заридала:

— Шкода мені батечка, шкода мені матінки, шкода мені хлопця коханого!..

Так і зосталася дівчина в діда та баби жити.

Раз там недалечко король полював. Побачив він дівчину, і дуже вона йому сподобалася. Тоді король і каже дідові:

— Я тобі дам мільйон грошей, віддай лише мені дівчину!

Що ж було робити дідові — узяв він та й віддав її. Забрав король дівчину з собою, привіз додому й одружився з нею. Згодом вони й синочка маленького дочекалися.

Якось пішла королева з сином у сад. Дивиться — летять лебеді. З самого переду летить батько її і співає:

— Дивився, дивився — та й побачив
свою доньку-лебідоньку.
Сидить донька — колише синочка.
Сидить у шовковій хустині,
золота обручка на пальці сяє,
золоту книжку донька читає!
Скину тобі, донько, крилонька літати,
а ти покинь сина біду бідувати.

Стиснулося, заболіло у молодиці серце, покотилися, полилися пекучі сльози. І піснею відповідає вона батькові:

— Не скидай своїх крилець, милий тату, —
не покину я сина біду бідувати!..

Зустрів король її і питає:

— Чого це в тебе очі заплакані?

— Синок плакав, то і я заплакала.

На другий день летить уже мати і те саме дочці співає. Потім летіли брат, сестра і знову те саме співали. Нікого не послухалася королева. Нарешті дивиться — летить її суджений і співає:

— Дивився, дивився — та й побачив:
моя суджена у саду сидить,
свого синочка колише-глядить.
Сидить у шовковій хустині,
золота обручка на пальці сяє,
золоту книгу суджена читає!
Скину тобі, мила, крилонька літати,
а ти покинь сина біду бідувати.

Не витримала королева-лебідка та й відповідає судженому:

— Скинь, суджений, крила до тебе злітати —
покину синочка біду бідувати.

Скинув суджений їй крила, лебідка знялася та й полетіла.

Та незабаром лебідчин милий загинув... Знову вона в горі та скруті, а король, не дочекавшись дружини, оженився. Не знав, що відьму взяв.

Відьма ж дуже незлюбила лебідчиного сина. А лебідка прилетить до королівського палацу, скине крильця, викупає сина та й заспіває відлітаючи:

— Спить пан, спить пані,
сплять челядниці, сплять слуги.
Тільки мій синочок сну не має,
у ногах лежить — сльози проливає.

А коли вона його приспить, то дитина все спить та й спить, аж доки мати знову прилетить до неї.

Дивується король, чому дитина так довго спить. Одного разу він побачив, як прилетіла лебідка, і почув, що вона співала.

Надумав собі король ту лебідку піймати, та ніяк не надумає, як це зробити. На той час прийшов до королівського палацу один дідусь. Король і питає у нього, як можна лебідку піймати.

Дідусь і каже:

— Висліди, через яке вікно вона влетить, налий на підвіконня смоли; крила і ноги її до смоли й поприлипають; тоді лівою рукою хапай, а правою кидай — як була королевою, так і знову нею стане.

Король так і зробив: налив смоли — ноги і крила в лебідки прилипли; лівою рукою схопив, а правою кинув — як була королевою лебідка, так і знову нею стала. А відьма враз зникла.

Потому, через три дні, бенкет справив.

І я там був, мед-пиво пив, по бороді текло, а в рот не попало; сосновим лісом їхав, у постолі гроші віз, гроші висипались, ти їх позбирав, оцього піджака купив, а тепер поверни!

- Чи доводилося тобі читати казки з подібним змістом? Пригадай їхні назви.
- Чому королева перетворилась на лебідку?
- Які дива траплялись у казці?

Підготуйся до виразного читання казки. Для цього:

- уважно прочитай текст, уявляючи собі події та персонажів;
- проаналізуй емоційне забарвлення та почуття персонажів;
- визнач власне ставлення щодо прочитаного;
- установи виконавське завдання (які картини і характери хочеш зобразити, який настрій передати, яку думку донести);
- добери відповідні засоби виразного читання (силу, мелодику, тон голосу, темп читання, паузи, логічні наголоси тощо).

Прочитай і відгадай загадки.

То холодним, то гарячим
вдома кожен мене бачив.
І співаю я від жару,
і пускаю з носа пару.

Полюбляє він ковбаску
і хазяйську любить ласку.
Дім він завжди захищає.
Як зовуть його, хто знає?

- Поміркуй, чи може собака перетворитися на чайник.

Японська народна казка

ЯК СОБАКА ПЕРЕТВОРИВСЯ НА ЧАЙНИК

Давно колись жили собі дід та баба, **бідні, як мак начетверо**. Уже й Новий рік надходив, а в хаті **не було ні гроша**.

— Чуєш, старий, треба щось купити на свято, — сказала баба.

— Та треба... — відповів дід і подався до міста.

Але грошей у нього не було, тож повертався він додому ні з чим, нарікаючи на гірку долю. Коли це на гірському путівці́ трапився йому танукі — єнотоподібний собака.

— Гей, чоловіче, чого зажурився?

— Як же мені не журитися, коли **в кишенях вітер гуляє**, а надворі холодно? — відповів засмучений дід.

— Я тобі допоможу: перетворюся на чайник, а ти продаси його настоятелеві храму.

— А хіба таке може бути? — недовірливо спитав дід.

— Може. Продаси мене за три ріо*.

— Ну що ж, хай буде по-твоєму, — погодився дід і пішов з танукі до храму.

Перед самими воротами храму танукі раптом перетворився на золотий чайник. Старий загорнув його в хустину і поніс продавати настоятелеві.

— Отче, я приніс дивовижну річ! Золотий чайник.

— Що, що? Ану покажи!

Настоятель обмацав чайник і клацнув по ньому пальцем:

— Непогана штука. Скільки просиш?

— Три ріо.

«Мабуть, такий чайник цього вартий», — вирішив настоятель і заплатив дідові гроші.

— Чуєш, — звернувся згодом настоятель до послушника, — я збираюсь сьогодні ввечері готувати чай у новому чайнику. Вимий його гарненько.

— Слухаю.

Послушник мерщій поніс чайник до криниці й заходився чистити його щіткою. Аж ось почулося:

— Повільніше три, а то шкіру на мені обдереш.

Приголомшений послушник кинув чайник і побіг до настоятеля.

— Святий отче, сталося диво: чайник заговорив!

— Та що ти кажеш! Це він так дзвенить. Взагалі дорогий чайник від легкого дотику руки видає мелодійні звуки, — переконував настоятель.

— Але ж я добре чув, як він сказав: «Шкіру на мені обдереш».

— Це тобі причулося. Скип'яти води для чаю.

Розгублено похитуючи головою, послушник налив у чайник води й підвісив над вогнем.

— О-о-о-ой!.. — почувся зойк, і чайник закрутився дзиґою.

Послушник зовсім сторопів:

— Святий отче, послухайте! Чайник коверзує!

«І що цей послушник знову белькоче?» — подумав настоятель і, буркочучи собі під ніс, підійшов до вогнища.

Раптом у чайника з'явилися спочатку передні лапи, потім задні й нарешті хвіст. Настоятель і послушник не встигли змигнути очима, як він перетворився на собаку і, збивши хвостом пилюку, дременув надвір.

* *Рі́о — давня назва японських монет.*

- Назви́ дійових осіб казки. Які дива траплялися в казці?
- Прочитай виділені вислови. Поясни, як ти їх розумієш.
- Поділіть казку на частини. Доберіть до них заголовки. Поцікавтеся, як виконали завдання учні в інших групах.

ЛІТЕРАТУРНІ КАЗКИ УКРАЇНСЬКИХ І ЗАРУБІЖНИХ ПИСЬМЕННИКІВ

Прочитай і відгадай загадку.

Зупиняється охоче
там, де пасажир захоче.
На ньому шашки є, малята,
та у них не можна грати.

- Пригадайте на́зви видів транспорту. Обговоріть, яким транспортом зручно їздити в межах міста; на далекі відстані.

Ольга Дігтяр

СОН ЖОВТОГО ТАКСІ

Дорогами одного великого і красивого міста щодня їздило маленьке жовте таксі. Була ця машинка напрочуд швидка і працьовита. Рано-вранці таксі прокидалося і вирушало в подорож містом. На нього повсюди чекало безліч пасажирів: мами з пустотливими дітьми, які поспішали в садок і школу; серйозні чоловіки, що квапилися у справах, і навіть заклопотані бабусі з повними клунками усіляких речей.

Жовте таксі повсякчас поспішало, але їздило дуже обережно. Машинка завжди зупинялася на червоне світло світлофора і на пішохідному переході чемно пропускала вперед машини швидкої допомоги і пожежні автомобілі. А ще таксі полюбляло спостерігати за міськими трамваями і їхніми пасажирами. Маленьке жовте таксі нерідко паркувалося на узбіччі й дивилося, як злагоджено їдуть по колії трамвайні вагони, і ніхто не насмілюється порушити цей установлений порядок. На відміну від автомобілів, котрі завжди поспішали і частенько їздили наввипередки, трамваї чітко і стримано рухалися один за одним. А ще на трамваї з нетерпінням очікувало на зупинках багато-багато пасажирів.

Одного літнього дня, коли на вулиці було надзвичайно спекотно, маленьке жовте таксі почувалося геть знесиленим. З самого ранку воно їздило переповненими вулицями міста і не мало ні хвилинки спочинку. Щоб хоч трішечки відпочити перед наступною поїздкою, таксі зупинилося в затінку дерев, якраз поряд з трамвайною зупинкою, і ненароком задрімало.

І приснився маленькому жовтому таксі надзвичайний сон. Нібито воно вже не звичайне міське таксі, а новий жовтий трамвайчик. Саме так! У сновидінні таксі перетворилося на справжнісінький трамвай із яскравими вагонами, що весело і впевнено їхали по трамвайній колії. Яким же було розчарування маленького жовтого таксі, коли, прокинувшись, воно зрозуміло, що то був всього лише сон. Украй засмучене таксі вирішило розповісти про свій сон другу-автобусу. Уважно вислухавши розповідь маленького таксі про його мрію їздити, як трамвай, поважний автобус тихенько зітхнув. Він зауважив, що насправді робота трамваїв дуже складна. Річ у тім, що вони можуть їздити лише по трамвайній колії і навіть за бажанням не можуть звернути вправо чи вліво. Шлях трамвая чіткий, але завжди однаковий, без нових поворотів і пригод.

Маленьке жовте таксі зрозуміло, що **не слід заздрити комусь**, адже в кожного транспорту своя цікава дорога і свої неповторні пасажири. Тому, наспівуючи під ніс веселу пісеньку, таксі рушило далі подорожувати літнім містом.

- Де працювало маленьке жовте таксі? Як воно виконувало свою роботу?
- Про що мріяло таксі? Який сон наснився йому?
- Прочитай виділений вислів. Поясни, як ти розумієш ці слова.

- Розіграйте діалог «Розмова таксі й автобуса».
- Обговоріть, як зробити, щоб транспорт був безпечним для природи.
- Доберіть загадки про транспорт.
- Складіть кілька ребусів про транспорт.
- Створіть з батьками афішу-рекламу для служби таксі у вашому регіоні.

Ірина Мацко

АГЕНТСТВО ДОБРИХ ВЕДМЕЖИХ ПОСЛУГ

Жив-був у дрімучому казковому лісі добрий ведмідь. От надумав він створити квартирне агентство, щоб звірі та птахи могли поміняти собі житло, якщо їхня домівка їм не підходить. Вивісив він якось на великій галявині таке оголошення:

Оголошення

«Агентство добрих ведмежих послуг» пропонує:
Птахи та звірі, міняйте своє житло!
Кому дуже жарко, кому дуже сиро,
бюро підшукає вам іншу квартиру, —
щоб кожному жити зручніше було.

Прочитали лісові жителі оголошення, почухали лапами потилицю і подумали: «А що, може, й справді помінятися?» Пристрибала до клишоногого ведмедя білка-стрибунка, прилетіли дятел та грізний яструб, навіть кріт із м'якою оксамитовою спинкою прийшов. І взявся ведмідь кожному чужу квартиру розхвалювати.

Умовив помінятися білку з кротом. Сподобалось білці, що у кротовому домі не дує, навіть узимку тепло, та й місця для комірок багато, і швидка куниця тут не спіймає. Вирушила вона дивитись нову квартиру. Сунула носик у нірку — о Боже! — темнота яка! Ні побігати у тісному темному підземному коридорі, ні пострибати. А повзати білка не вміє. І підземні комірки копати треба. А в білки лапки для цього не годяться. Та й білчина гордість — пухнастий хвіст — тут ні до чого. І взагалі — що їй робити під землею, коли її головна їжа — шишки та горіхи — на деревах!

А кріт до білчиного гнізда навіть не добрався. Пошкріб-пошкріб кігтиками по корі й мало не заплакав: «Не підходять мої лапки-лопатки, щоб по деревах лазити. Ними лише землю зручно копати. Та й сонячне світло дуже заважає — я до темноти звик. Та й що мені на дереві робити, коли весь мій корм — хробачки та личинки — під землею? Ні, я краще вже до себе в нірку піду». От і довелося білці з кротом у свої квартири повертатися.

А дятел із яструбом через обмін ледь не посварилися. Дятлові яструбине гніздо одразу не сподобалось. Це ж тільки подумати — на п'ятий поверх забиратися! А на верхівці високого дерева надто вітряно, і даху немає, щоб від дощу заховатися, та й стін немає. А без стін, гляди, і пташенята з гнізда випадуть. Що ж тоді буде?

Прилетів дятел назад — подивитися, чи підійшло його дупло яструбові. А новий господар біля дупла кружляє та свариться, всередину залізти ніяк не може. У яструба кігті, хоч і великі, але для лазіння по дереву не підходять ніяк. Це не те, що у дятла, який бігає по стовбуру, наче по доріжці.

Та тільки яструб полетів, дятел миттю — шмиг — у своє дупло, висунув довгого дзьоба та й як закричить на весь ліс: «Не буду мінятися — хочу вдома залишатися!»

Ось так нічого з лісових обмінів і не вийшло. Довго ще лісові мешканці сварили клишоногого за його **«ведмежу послугу»**. Так йому і треба.

- Прочитайте виділений вислів. Поясніть, як ви його розумієте.
- Попрацюйте над проєктом «Агентство розваг».
- Складіть оголошення про відкриття агентства; намалюйте рекламний плакат; підготуйте візитівки.

• Перевір себе.

1. Яке агентство вирішив створити ведмідь?
   а) Квартирне агентство;
   б) рекламне агентство;
   в) модельне агентство.
2. Чому ведмідь відкрив агентство?
   а) Щоб звірі та птахи могли відпочити;
   б) щоб звірі та птахи могли обмінятися житлом;
   в) щоб звірі та птахи могли полетіти в теплі краї.
3. Що означає вислів **ведмежа послуга**?
   а) Найважливіша послуга;
   б) безплатна послуга;
   в) безглузда послуга.

Переглянь відео «Пінгвіни в Антарктиді». Розкажи, що цікавого ти дізнався / дізналася.

Дональд Біссет
Переклад Валерія Воробйова

ПІНГВІНЯ ДЖО ТА ЧЕРЕПАШКА ДЖЕЙН

Жило собі пінгвіня Джо. Жило воно з мамою в Антарктиці*.

Якось воно сиділо на айсберзі*. Раптом айсберг розколовся, і Джо поплив на крижині в море.

Крижина пливла на північ і припливла до Карибського моря. А в Карибському морі жила черепашка Джейн.

Джейн дуже любила плавати, й одного разу, плаваючи в морі, вона подивилася вгору й побачила… власне, вона навіть не відразу зрозуміла, що вона таке побачила.

«Що б це могло бути? — подумала вона. — Схоже на молодого пінгвіна, якщо дивитися на нього знизу вгору крізь крижину. Так, я майже певна, що це так!»

Черепашка виринула на поверхню і, справді, побачила на крижині пінгвінятко.

Джейн і Джо швидко потоваришували. Вони разом гралися, ловили рибу і плавали серед скель.

А потім Джейн запитала Джо:

— Хочеш дізнатися, як готується черепаховий суп?

— Так, із задоволенням! — відповів Джо.

— Треба обрати ясний жаркий день, коли сонце пече щосили, — сказала Джейн. — Поставити на берег велику консервну бляшанку і налити в неї — майже до країв! — три чверті прісної води й одну чверть морської. А потім попросити черепаху, щоб вона прийняла в цій бляшанці приємну теплу ванну.

Сонце припікатиме все сильніше й сильніше, вода в бляшанці ставатиме все гарячішою й гарячішою, і черепасі теж буде все гарячіше. Коли їй стане зовсім нестерпно, вона вилізе, щоб поплавати в прохолодному морі, а в бляшанку залізе інша черепаха.

Коли ж і їй стане занадто гаряче, вона теж вилізе і пірне в море. Для гарного черепахового супу потрібно принаймні п'ять черепах! А коли суп буде готовий, прийде людина і розіллє черепаховий суп з великої бляшанки у багато-багато маленьких, потім щільно їх закриє і наклеїть на бляшанки етикетки. А тепер ходімо, я тобі все покажу, — закінчила вона.

Вони попливли до берега і побачили там дві великі консервні бляшанки і десять черепах, які готували по черзі черепаховий суп.

— Як цікаво! — сказав Джо. — Шкода, що мені пора вже додому, а то мама буде хвилюватися.

— Що вдієш, — зітхнула Джейн. — Тільки ж тобі доведеться дуже довго плисти, щоб потрапити додому. Треба щось придумати. Ось що! Краще ми посадимо тебе в консервну бляшанку і відправимо поштою.

Джо заліз до консервної бляшанки, а Джейн закрила її кришкою, закреслила на етикетці слово «Черепаховий» і замість нього написала «Пінгвіновий!».

Потім наклеїла на бляшанку марки і здала її на пошту.

Наступного дня до айсберга, де жила місіс* Пінгвін, постукав листоноша і вручив їй консервну бляшанку.

— Дякую, — сказала місіс Пінгвін, поставила бляшанку на крижину і продовжила займатися прибиранням.

Закінчивши змітати пил, вона повернулася до консервної бляшанки.

— Суп, — прочитала вона на етикетці. — Як мило! Суп... Що? Пінгвіновий! О, швидше, швидше, допоможіть!

Вона дістала консервний ніж, відкрила бляшанку, і звідти вискочив Джо.

** Антáрктика — південна полярна область Землі.*
** Áйсберг — плавуча льодова гора.*
** Мíсіс — заміжня жінка.*

- Як подружилися черепашка і пінгвіня?
- Що розповіла черепашка Джейн пінгвіняті Джо?
- Уяви себе пінгвіням Джо. Розкажи про свої пригоди.

Перевірте свої знання за розділом «До казки приказка годиться».

- Назви́ твори, які ти прочитав / прочитала у розділі.
- Що таке казка? Чим народна казка відрізняється від літературної?
- Яка казка тобі запам'яталася?
- Заповни таблицю (на аркуші).

Казки		
Українські народні казки	*Казки народів світу*	*Літературні казки*

- Назви́ авторів літературних казок, уміщених у розділі.
- Назви́ казки з фантастичним сюжетом.
- Якими висловами збагатилося твоє мовлення?
- Розкажи, як ти розумієш прислів'я, що стало назвою розділу.

- Прочитайте прислів’я. Поясніть, як ви їх розумієте.

- Скоро казка мовиться, та не скоро діло робиться.
- Казки маленькі, а розуму в них багато.
- Казка вчить, як на світі жить.

- Перевір себе.

1. Хто автор / авторка казки «Сон жовтого таксі»?
   а) Ірина Мацко;
   б) Ольга Дігтяр;
   в) Дональд Біссет.
2. У якій казці відбувалися чарівні перетворення?
   а) «Як пан гавкав на старого пня»;
   б) «Про дівчину-сопілку»;
   в) «Чому кажани не з’являються вдень».

- Попрацюйте разом. Виконайте завдання на вибір.
  - Створіть «хмару» слів до розділу.
  - Створіть лепбук до розділу.
  - Складіть список-рекомендацію з назвами казок для учнів 1 та 2 класів.
- Попрацюйте над проєктом «Мандруємо сторінками казок». Об’єднайтесь у групи:
  - «Юні літературознавці» підготуйте завдання для вікторини «У світі казок»;
  - «Юні художники» створіть ілюстрації до відомих раніше та прочитаних у розділі казок;
  - «Юні казкарі» упорядкуйте казки своїх однокласників у збірочку «Казки нашого класу»;
  - «Юні дослідники» знайдіть в інтернет-джерелах і довідковій літературі цікаві факти про казки;
  - «Юні бібліотекарі» підготуйте виставку збірок казок та оберіть екскурсоводів цієї виставки.

- Заповни таблицю (на аркуші).

За творами розділу «До казки приказка годиться» я			
знаю:	розумію і можу пояснити:	умію:	запам’ятав / запам’ятала вислови:
1. 2.	1. 2.	1. 2.	1. 2.

ДАВНЯ І СУЧАСНА БАЙКА. П’ЄСИ

Ба́йка — повчальне оповідання (або вірш). Дійовими особами байки найчастіше є тварини, рослини, неживі предмети. Автор наділяє персонажів байки людськими рисами характеру. У байках є **мора́ль** (повчальний висновок).

Послухай байку.
Назви́ дійових осіб байки.

Леонід Глібов

ЧИЖ ТА ГОЛУБ

Весною Чижик молоденький,
такий співучий, проворненький,
в садочку все собі скакав,
та якось в западню* й попав;
сердега в клітці рветься, б’ється...
А Голуб бачить та й сміється:
— А що? Попався? От тобі й на!
Вже, певно, голова дурна...
Не бійсь, мене б не піддурили,
хоч як би не хитрили,
бо я не Чижик! Ні... оце! —
аж гульк — і сам піймався в сильце.

Ото на себе не надійся,
чужому лихові не смійся!

** Западня́ — пастка, сильце, тенета.*

- Вивчи байку напам’ять.
- Вибери серед поданих слів ті, які характеризують Голуба: **безсердечний, упертий, щирий, допитливий, хвалькуватий.**
- Добери слова, які характеризують Чижика.
- Проаналізуй байку за поданим алгоритмом / планом.

Як аналізувати байку

- Виразно прочитай байку.
- Яка мораль цієї байки?
- Кого наділив автор людськими якостями?
- З якою метою він це зробив?
- Чого навчає ця байка?

Езоп
Переклад Володимира Забаштанського, Анатолія Чердаклі

РИБАЛКА З СОПІЛКОЮ

Жив собі колись молодий рибалка. І, всім на диво, чудово грав на сопілці. Хто його почує — не зрушить з місця, доки не дослухає. А хлопець візьме, бува, з собою сопілку в море та й виводить при місяці прегарні мелодії.

— То ти рибалка чи музи́ка? — часто питали його.

— І рибалка, і музи́ка, — відповідав той. — Хіба одне одному вадить?

Якось уранці взяв рибалка сіть і сопілку та й поплив до високої скелі, що одна-однісінька височіла над водою далеко від берега. Довго сидів на голому камінні, милуючись нескінченним танцем хвиль. І сяйнула нараз йому думка: «Ну ж бо заграю: може, риба заслухається, може, заворожить її моя сопілка і вийде вона з моря на камінь?! Тоді мені тільки й діла, що позбирати її в кошик; не треба буде морочитися з сіткою!»

Та й ну одна за одною награвати найкращих пісень. Час збігав, але жодна рибина чомусь і носа з води не висунула.

Бачить рибалка — нічого не виходить. Поклав сопілку, взяв сіть і закинув. А як почав витягати — одразу відчув: там повно риби. Повибирав, і бідолашна риба забилася на бе́резі.

— Еге, — каже хлопець, — коли я тобі грав, то ти не танцювала. Тепер танцюй не танцюй — я вже більш не гратиму!

- Яким був рибалка? Чим, крім риболовлі, він захоплювався? Як ти розумієш вислови: *нескінченний танець хвиль; носа з води не висунула; забилася на бе́резі*?
- Яка мораль байки? Чого навчає ця байка? Чи могло б прислів'я *Щоб рибку з'їсти, треба в воду лізти* бути заголовком до байки?
- Підготуйте інсценізацію байки. Голосом, жестами, мімікою передайте своє ставлення до дійових осіб.

Петро Ребро

ВІСЛЮК І ЖУРАВЕЛЬ

Вислюк побачив, як у синій млі
летять у вирій журавлі,
і ну їх з ходу наставляти:
— Ви ж там дивіться,
не заблудіться,
потрібно вірно курс тримати!
А Журавель йому:
— Вухатий,
пильнуй свій хлів —
не вчи літати журавлів!

- Хто є головними персонажами байки?
- Як Вислюк повчав журавлів?
- З якою інтонацією потрібно читати слова Вислюка? А як слід читати відповідь Журавля?
- Якими рисами характеру наділені персонажі байки? Яка мораль цієї байки?

- Обговоріть, які поради можна дати Вислюкові.
- Установіть відповідність між рисами характеру людини і тваринами, які їх уособлюють.

Упертий, як ●
Хитрий, як ●
Непосидючий, як ●
Працьовитий, як ●
Набридливий, як ●
Неповоротний, як ●
Верткий, як ●

П'є́са — це драматичний твір для постановок на сцені. У п'єсі є описи місць, де відбуваються події. Зміст п'єси передано через діалоги та монологи персонажів і слова автора.

Юлія Хандожинська

ПОДАРУЙ КНИГУ БІБЛІОТЕЦІ

(казка-інсценівка)

Дійові особи:

Автор	**Гумка**	**Книжка**
Простий Олівець	**Фломастер**	**Діти**

Одного разу Простий Олівець, який стояв у коробці для ручок і фломастерів, почув, як хтось плаче у протилежному куточку стола.

Простий Олівець (*до Гумки*). А хто це плаче?

Гумка. Де? Я нічого не чую.

Простий Олівець. Та як же? Он там, праворуч! Прислухайся!

Гумка. Дійсно, хтось плаче! Давай перевіримо!

Друзі спустилися трішки нижче, відкрили тумбочку стола... І раптом вони побачили у куточку маленьку книжечку.

Гумка. Чому це ти плачеш? Що трапилося? Хтось тебе образив?

Простий Олівець. Хто ти?

Книжка. Я — Казка! А плачу я тому, що я тепер нікому не потрібна.

Фломастер. Та ні, не може такого бути!

Книжка. Так! Може-може! Марійка виросла і пішла до школи в перший клас, а про мене тепер більше ніхто не пам'ятає і не дивиться моїх малюночків.

Гумка (*пошепки, майже плачучи*). Це справді сумно!

Простий Олівець. Потрібно тобі допомогти! Ми знайдемо якесь рішення!

Книжка. Але як?

Простий Олівець. У мене є ідея! Потрібно, щоб Марійка віддала тебе в бібліотеку!

Книжка (*перелякано*). Ой, а що це таке? Я не хочу туди! Я боюся!

Гумка (*сміється*). Та що ти, Книжечко! Не бійся! Це місце, де багато-багато Книг, твоїх подруг — і великих, і маленьких! Вони там усі разом! Щодня туди приходять діти, вибирають Книжечку, яка їм сподобалася, і читають!

Книжка (*радісно*). Ой, хочу! Я так хочу в бібліотеку!

Простий Олівець (*чухає свій бочок*). Але як нам змусити Марійку віднести тебе туди?

Фломастер (*втручається у розмову*). Я знаю! Я знаю! Я попрошу своїх братиків, а також мого давнього друга Альбомчика, і ми разом намалюємо малюнок для Марічки. І вона тебе віднесе в бібліотеку!

Гумка. А я допоможу! Було б взагалі чудово, якби Марійка не лише подивилася на цей малюнок, а ще й показала його в школі своїм друзям! І тоді всі книжечки, які лежать десь на полицях, змогли б перебратися до бібліотеки і знайти свого читача!

Діти малюють символічний малюнок.

Автор. Коли ввечері Марійка повернулася додому, на столі вона знайшла малюнок «Подаруй книгу бібліотеці». А поруч знаходилася старенька Книжечка «Казка». Наступного дня Дівчинка віднесла Книжечку до бібліотеки.

- Що в цій п’єсі реальне, а що казкове? Чому плакала Казочка? Як вирішили їй допомогти Гумка, Фломастер та Простий Олівець? Чи є в тебе книги, яких ти вже не читаєш? Склади пропозиції, кому їх можна подарувати.

- Попрацюйте разом. Виконайте завдання на вибір.
  - Складіть план п’єси.
  - Розіграйте п’єсу.

Щоб розіграти п’єсу, потрібно:

- визначити кількість дійових осіб;
- розподілити ролі;
- підготуватися до виразного читання слів кожного персонажа (уявити себе вибраною дійовою особою, зрозуміти її характер; дібрати інтонацію, темп, настрій, міміку і жести).

Володимир Нагорняк

УРОК ВИХОВАННЯ

Дійові особи:

Батько	**Дідусь**	**Перший Пасажир**
Хлопчик	**Бабуся**	**Другий Пасажир**
Дівчинка		

У салоні автобуса сидять поруч Перший та Другий Пасажири. Навпроти — вільне місце, куди направляється Бабуся (потім — Дівчинка). Біля автобуса Батько та Хлопчик (потім — Дід).

Батько. Якщо ти ввійдеш в автобус… Чого стоїш?! Іди!..

Хлопчик входить у салон автобуса.

Хлопчик. Увійшов…

Батько. І побачиш, що Бабуся…

Хлопчик. Що Бабуся?

Батько. Підшукавши собі місце,
намагається присісти…

Хлопчик. Нічого собі!

Батько. Штурхони її з розгону.

Хлопчик. Із розгону?..

Батько. Із розгону!

Хлопчик. Секунду.

Із розгону штовхає Бабусю. Та летить по салону, падає.

Батько. Щоб летіла по салону,
як ворона через поле…

Хлопчик. Як ворона через поле… А сам?

Батько. А тим часом ти швиденько,
як нічого не бувало, сядь…

Хлопчик. Сів, сиджу… (*сідає на вільне місце*)

Батько. І дивися на погоду,
наче там щось є цікаве.

Хлопчик. Дивлюся.

Батько. Зрозумів?!

Хлопчик. Та зрозумів. Але ж Бабуся…

Батько. А що Бабуся, що Бабуся?!
Скільки жити їй, Бабусі?
Хлопчик. Років п’ять…
Батько. Дамо всі десять! А тобі?
Хлопчик. Мені?! Багато…

Хлопчик, вийшовши з автобуса, загримовується на Діда. Бабуся перетворюється на Дівчинку. Вони штовхаються біля вхідних дверей, але Дід все ж заходить першим.

Батько. Тож потрібно, щоб на старість,
як захочеш ти присісти,
якщо ти ввійдеш в автобус…
Дід. Та увійшов уже!
Батько. А якась нахабка з юних…
Дід. Що?!
Батько. Штурхоне тебе…
Дівчинка. Із розгону?
Батько. Із розгону!!

Дівчинка із розгону штовхає Діда, але той не падає.

Дід. Нічого собі!
Батько. Устояв би, не упав би.
Не летів би по салону,
як ворона через поле.
Перший Пасажир. Міцний дідок!
Другий Пасажир. Міцний…

Дід виходить з автобуса, знову перетворюється на Хлопчика, а Дівчинка — на Бабусю. Підходять до Батька.

Хлопчик. О! Здоров’я — річ серйозна.
Бабуся. Бережи його сьогодні.

- Назви́ дійових осіб п’єси. Де відбувалися події?
- Які поради давав батько синові? Які перетворення трапля-лися з бабусею та хлопчиком?
- Чи зрозумів хлопчик, чому потрібно поступатися місцем у транспорті літнім людям?

- Обговоріть, як зазвичай поводяться ваші ровесники в транспорті. Наведіть приклади. Чи потрібно їм щось радити?
- Розіграйте п’єсу.

Перевірте свої знання за розділом «Давня і сучасна байка. П'єси».

- Назви́ твори, які ти прочитав / прочитала у розділі.
- Що таке байка? Чим особлива побудова байки?
- Із творчістю яких байкарів ти ознайомився / ознайомилася? Які з прочитаних байок давні, а які — сучасні? Чи всі байки актуальні в наш час?
- З'єднай назву байки і прислів'я, яке могло б стати мораллю байки.

«Чиж та Голуб»	Не вчи орла літати.
«Рибалка з сопілкою»	Хто сміється, тому не минеться.
«Вівсюк і Журавель»	Хто не працює, той не їсть.

- Що таке п'єса? Які особливості побудови п'єси?
- Хто автори / авторки п'єс, уміщених у підручнику? Чого навчають ці п'єси?
- Чи слушні поради давав батько синові у п'єсі «Урок виховання»? Як слід сприймати ці «поради»?
- Добери прислів'я про шанобливе ставлення до старших.

- Створіть афішу до п'єси, яку ви зіграєте у вашому класі. Укажіть назву п'єси, час, дату та місце проведення, імена акторів.
- Пригадайте, з якого твору ці рядки. Свою відповідь будуйте за зразком:

Це байка / п'єса (вкажіть її назву). Її автор / авторка … .

- Довго сидів на голому камінні, милуючись нескінченним танцем хвиль. І сяйнула нараз йому думка…
- Не бійсь, мене б не піддурили, хоч як би не хитрили…
- Ви ж там дивіться, не заблудіться …
- Щодня туди приходять діти, вибирають Книжечку, яка їм сподобалася, і читають!

- Заповни таблицю (на аркуші).

За творами розділу «Давня і сучасна байка. П'єси» я			
знаю:	розумію і можу пояснити:	умію:	запам'ятав / запам'ятала вислови:
1. 2.	1. 2.	1. 2.	1. 2.

ПОЕЗІЯ — ЦЕ ЗАВЖДИ НЕПОВТОРНІСТЬ...

ПОЕТИЧНЕ НАМИСТО

Ознаками поетичних творів є **ри́ма** (співзвучні прикінцеві частини слів), **ритм** (основа вірша, що надає йому певного характе́ру звучання), **емоці́йність**.

Щоб вира́зно прочитати поетичний твір:

- спробуй уявити те, про що читаєш;
- визнач своє (та автора) ставлення до подій, персонажів;
- намагайся передати голосом інтонацію автора (персонажа);
- визнач основне завдання читання (що ти хочеш передати);
- чітко промовляй слова, дотримуйся пауз у кінці речень.

Сашко Дерманський

ЧЕСНЕ СЛОВО!

Чесне слово, чесне слово!
Я на власні очі бачив
білосніжний вир сніжинок,
що кружляли на дахах.
Чесне слово, чесне слово!
Всі вони були неначе
легкокрилі балерини
в накрохмалених платтях.
Чесне слово, чесне слово!
Всі хати — мов пароплави,
а сніги — то океани,
й наче острів — наш садок.
Чесне слово, чесне слово!
Запишавшись, як ті пави,
білі киці й білі панни
позирали з-за шибок.

Чесне слово, чесне слово!
Грала музика чарівна
з димарів, що зачепились
якорями за зірки.
Чесне слово, чесне слово!
Ніч прийшла, немов царівна, —
і одразу засвітились
срібним інеєм гілки.

- Який вислів повторюється у вірші? З якою метою?
- Які порівняння використовує поет? Як автор ставиться до зображуваних подій? Які почуття викликає в тебе вірш?

- Що можна «побачити» взимку?

Переглянь відео «Неймовірне перетворення». Що з побаченого тебе здивувало?

Катерина Міхаліцина

ГУСІНЬ-ФАНТАЗЕРКА

Суне гусінь вздовж дороги,
ледве тягне тлусті* ноги.
А метелик і дві бабки,
повсідавшись на кульбабки,
їй гукають:
— Утікай!
Ти ж бо гусінь, не трамвай!
Але гусінь не зважає,
всі ворсинки наставляє,
поправляє окуляри
й каже:
— Це у мене — фари!
А оце ось — рейки з пилу,
що їх мишки наслідили.
До травинки причеплюся —
буду я трамвай, не гусінь!

* *Тлу́сті — товсті.*

- Поясни, як ти розумієш назву вірша.
- Який настрій у тебе після читання вірша?
- Відшукай у вірші слова, які описують гусінь.
- Яку вдачу має гусінь?
- Підготуйся до виразного читання вірша. Визнач темп, тон читання. Добери відповідні інтонації.

- Пофантазуйте, з яких вторинних матеріалів можна виготовити гусінь.

Послухай колискову Алли Мігай «Тане вечір, ніч близенько». Коли виконують колискові пісні? Які ще колискові ти знаєш?

Олександр Олесь

НАД КОЛИСКОЮ

Спи, мій малесенький, спи, мій синок…
Я розкажу тобі безліч казок!
Нащо ж ти віченьки знову розкрив?!
Спи, моя пташко, то вітер завив.
Стогне і виє уже він давно,
б'ється і стукає в наше вікно…
Геть, розбишако, в далекі степи!..
Спи, моя ластівко, солодко спи!
Ось уже й вітер зовсім занімів…
Мабуть, заснуть під намет полетів…
Холодно зараз в лісах і лугах, —
все потонуло в глибоких снігах.
Бігають зайчики, мерзнуть, тремтять,
затишок хочуть собі відшукать.
Ось вони вгледіли, — кущик стоїть, —
годі! Давно вже лисичка там спить.
Кинулись знову кудись на грядки, —
ой, там ночують сьогодні вовки.
Краще ви в поле біжіть, за лісок…
Знайдете там ви соломки стіжок, —
глибше забийтесь, зарийтесь в снопки,
щоб не знайшли вас голодні вовки…
Спи ж, мій малесенький, годі гулять…
Зайчики білі давно уже сплять.

- До кого у вірші звертається поет? З ким порівнює сина?
- Як потрібно читати вірш? Які почуття викликає прочитане та почуте?
- Читаючи вірш, зверни увагу на розділові знаки: де потрібно робити паузи, якої сили голосу вони вимагають.
- Яких тварин згадує у вірші поет? Як він до них ставиться? Чому ти так уважаєш?

- Складіть список колискових пісень (на аркуші).

Олена Пчілка

ТЯМУЩИЙ КОТИК

Ну й розумний же наш котик!
Де такий і взявся?!
Чи у школі де навчався?
Чи такий вже вдався?
Казку хоч яку вам скаже,
про жар-птицю, змі́я,
пісню всяку заспіва вам —
чиста чудасія!
Звідки ж котик теє знає?
Він книжки читає;
і читає, й розбирає
та **на ус мотає.**

- Чому вірш має таку назву? Запропонуй свій заголовок. Доведи, що котик насправді був тямущим. Висловлюйся за зразком:

Так / ні, я погоджуюся / не погоджуюся з цією думкою. Я вважаю, що ..., тому що ... . Наприклад, ... Отже, ... (зроби висновок).

- Пригадай значення виділеної фрази.

Переглянь відео «Весняні квіти».
Які весняні квіти ти знаєш? Як їх називають?
Чому їх треба охороняти?

Олена Пчілка

ВЕСНЯНІ КВІТИ

Весна-чарівниця,
неначе цариця,
наказ свій послала,
щоб краса вставала.
І проліски, й травка,
зелена муравка,
і кульбаба рясна,
й фіалочка ясна —
всі квіти весняні,
веселі, кохані,
з-під листя виходять,
голівки підводять
од сну зимового
до сонця ясного!
Ті квіти дрібненькі,
мов дітки маленькі,
розбіглись у гаю:
я їх позбираю
в пучечок докупки —
для мами-голубки!

- Який настрій вірша? Як поетеса називає весну? Які порівняння використано у вірші?
- Назви́ парами слова, які римуються.

- Розгляньте репродукцію картини української художниці Катерини Білокур «Квіти».
- Які квіти зобразила художниця? Які кольори створюють сонячний настрій?

Катерина Білокур. ***Квіти*** *(репродукція)*

Перегляньте відео. Що вам відомо про життя Лесі Українки?

Леся Українка

ВИШЕНЬКИ

Поблискують черешеньки
в листі зелененькім,
черешеньки ваблять очі
діточкам маленьким.
Дівчаточко й хлоп'яточко
під деревцем скачуть,
простягають рученята
та мало не плачуть:
раді б вишню з'їсти,
та високо лізти,
ой раді б зірвати,
та годі дістати!
«Ой вишеньки-черешеньки,
червонії, спілі,
чого ж бо ви так високо
виросли на гіллі!»
«Ой того ми так високо
виросли на гіллі,—
якби зросли низесенько,
чи то ж би доспіли?»

- Хто дійові особи вірша? Що привертало увагу дітей? Чому вони не могли дістати ягід?
- Як діти зверталися до дерева? Як дерево відповідало дітям?
- Як ти розумієш вислови *ваблять очі, годі дістати*?
- Який це вірш: сумний чи веселий? У якому темпі, на твою думку, потрібно його читати: *швидко*, *помірно*, *сповільнено* чи *повільно*?
- Які картини постають у твоїй уяві під час читання вірша?

ШЕВЧЕНКОВЕ СЛОВО В ВІКАХ НЕ СТАРІЄ

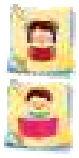

Переглянь відео «Дитячими шляхами Тараса Шевченка».

Українська народна казка Поділля
Записав і літературно опрацював Микола Зінчук

ПРО ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Жили собі чоловік і жінка. Було в них багато дітей, але мало достатку. От жінка дізналася, що знову стане матір'ю. Ішла вона дорогою та й зустріла стару-стару бабусю.

— Нелегка доля буде у твого найменшого сина, — сказала та і зникла.

А бідолашна плакала і плакала, йдучи додому. Нічим не могла зарадити горю, тільки молилася щиро.

Народила жінка сина і назвала його Тарасом. Хлопчик ріс як з води, все йому було цікаво. Не натішаться батьки. І жили вони мирно і дружно, хоч і працювали тяжко.

Але прийшла біда у хату біленьку. Занедужала мати і померла. Тяжко перебивався з дрібними дітками батько, а згодом і його не стало. Покинули рідну хатину діти і **розійшлися світами щастя шукати**. Найважче Тарасику, **живе як горох при дорозі**: хто йде, той скубне. **І голодний, і холодний бував.** Не раз злі люди поганим словом обмовляли, у хату не пускали. Але недарма кажуть, що **мамина молитва небеса відчиняє**.

З'явилась якось до Тарасика уві сні сама доля і подарувала йому гусяче перо. Гірко посміхнувся хлопець, але не встиг і слово промовити, як опинився у великому місті в дивному палаці. Кругом панів багато, і всі такі приязні, радо вітають Тараса. Не начудується хлопець. Взяв до рук перо — і заграли барвами чудові картини, полинули думки птахами вільними. І рознеслася про Тараса слава усіма усюдами та дійшла до рідного краю. Всяк Тараса шанує, всяк радий його гостем бачити. Багато різного люду у Тараса побувало. І прийшла якось до нього літня жінка. Глянув Тарас — доля. Поставила вона перед ним два дарунки — лантух золота й маленьку гілочку, всипану білим цвітом, і сказала:

— Вибирай.

Ніжний терпкуватий запах затьмарив блиск золота. Недовго думав Тарас, взяв гілочку, яка виявилася цвітом терну. І враз опинився коло батьківської хати, побачив своїх братів і сестер, земляків, почув їхній плач. Заболіло у Тараса серце, стало його слово ще гучнішим і понеслося по всіх усюдах:

— Вставайте, кайдани порвіте!

Дійшли чутки і до царя. Розіслав він своїх слуг, щоб упіймати Тараса. По всіх кутках нишпорили нелюди і таки упіймали. Закували у кайдани, завезли далеко-далеко. І потягнулися дні, місяці, роки тяжкої неволі. Посивів Тарас, занедужав. Вже надію втратив повернутися до рідного краю. Аж тут знову з'явилася доля:

— Не залишилося у мене дарунків для тебе, Тарасе. Хіба що ось цей останній.

Вона зняла з нього важкі залізні кайдани. Сталося диво: Тарас зробився легким-легким, відірвався від землі і вільним птахом полинув в Україну. Кажуть, і досі літає. То соловейком щебече, то гордим соколом людей на майдани скликає.

- Хто головна дійова особа казки? Який сон наснився Тарасові? Які дарунки принесла доля?
- Що в казці відповідає реальності?
- Як ти розумієш виділені вислови?

- Попрацюйте разом. Виконайте завдання на вибір.
  - Складіть асоціативну павутинку «Тарас Шевченко».
  - Прочитайте в ролях зустріч Тараса і долі.
  - Складіть план казки.

Збагати своє мовлення вічними цитатами Тараса Шевченка.

- Борітеся — поборете, вам Бог помагає!
  За вас правда, за вас сила і воля святая!
- В своїй хаті своя й правда, і сила, і воля.
- Учітесь, читайте, і чужому научайтесь,
  й свого не цурайтесь.
- Свою Україну любіть. Любіть її... Во врем'я люте,
  в останню тяжкую минуту за неї Господа моліть.
- Нема на світі України, немає другого Дніпра.

Марія Хоросницька

СВЯТО

Заквітчаний
для свята клас.
Сьогодні так годиться!
З портрета
дивиться Тарас —
всміхнувся нам,
здається...
З-за парт ми вийшли.
Стали в ряд...
Ми «Заповіт» співаєм.
Ми величаєм Кобзаря.
Весь край наш
величає!..
«Садок вишневий» і «Кавказ»
звучить у класі лунко,
і всі, як є,
стоїть весь клас,
мов по команді «струнко».

Тарас Шевченко. ***Автопортрет*** *(репродукція)*

- Чому вірш має таку назву? Які твори Тараса Шевченка згадує авторка у вірші? Чому весь край величає Кобзаря?
- Розглянь репродукцію картини Олега Шупляка «Кобзар». Що на ній зображено?
- Скільки образів ти бачиш?
- Які епізоди з життя видатного поета зобразив художник?
- Який настрій передає картина?
- Проведіть дослідження, хто ще малював портрети Тараса Шевченка.
- Які картини Тараса Шевченка вам відомі?

Олег Шупляк. ***Кобзар*** *(репродукція)*

Послухай вірш Тараса Шевченка «Тополя».

Тарас Шевченко

ТОПОЛЯ

По діброві вітер виє,
гуляє по полю,
край дороги гне тополю
до самого долу.
Стан високий, лист широкий
марно зеленіє.
Кругом поле, як те море
широке, синіє.
Чумак іде, поди́виться
та й голову схилить,
чабан вранці з сопілкою
сяде на могилі,
поди́виться — серце ниє:
кругом ні билини!
Одна, одна, як сирота
на чужині, гине!..

- Які почуття виникають після читання вірша? Чому?
- Чому люди досі пам'ятають твори Тараса Шевченка?
- Вивчи напам'ять вірш «Тополя».
- Склади хмару слів «Тарас Шевченко».
- Перевір себе.

1. Де народився Тарас Шевченко?
   а) У с. Моринці; б) у с. Кирилівка;
   в) у м. Санкт-Петербург.
2. Ким були батьки Т. Г. Шевченка?
   а) Учителями; б) поміщиками; в) кріпаками.
3. Які почуття переважають у віршах Т. Г. Шевченка?
   а) Турбота за батьків; б) байдужість;
   в) любов і переживання за рідну українську землю.
4. Тарас Шевченко відомий у світі як …
   а) композитор і поет; б) художник та поет;
   в) художник та скульптор.

Перевірте свої знання за розділом «Поезія — це завжди неповторність...».

- Назви́ твори, які ти прочитав / прочитала в розділі. Чим поетичні твори відрізняються від прозових?
- Які з прочитаних творів тебе найбільше вразили? Які запам'яталися? Які літературні відкриття ти зробив / зробила?
- **Проведи дослідження**. Дізнайся, які відомі поети / поетеси проживали у твоєму краї, які живуть і творять нині. Підготуй розповідь «Поети / поетеси мого краю», «Поети / поетеси — гордість нації».

- «Зберіть» усі фразеологізми із творів розділу. Поясніть їхнє значення. Складіть словничок фразеологізмів.
- Пригадайте, з якого твору розділу ці рядки. Відповідь будуйте за зразком:

Це вірш ... (вкажіть назву). Його автор / авторка ... .

- Кругом поле, як те море
  широке, синіє.
- Дівчаточко й хлоп'яточко
  під деревцем скачуть,
  простягають рученята
  та мало не плачуть...
- Грала музика чарівна
  з димарів, що зачепились
  якорями за зірки.
- Бігають зайчики, мерзнуть, тремтять,
  затишок хочуть собі відшукать.
- До травинки причеплюся —
  буду я трамвай, не гусінь!
- З портрета дивиться Тарас —
  всміхнувся нам, здається...

- Заповни таблицю (на аркуші).

За творами розділу «Поезія — це завжди неповторність» я			
знаю:	розумію і можу пояснити:	умію:	запам'ятав / запам'ятала вислови:
1. 2.	1. 2.	1. 2.	1. 2.

ЗЕЛЕНИМ ПРОМЕНЕМ ВЕСНА ПОВІДМИКАЛА ВОДИ

ВЕСНА ДНЕМ КРАСНА

Послухай відеозвернення Анатолія Качана. Які вірші продекламував Анатолій Качан? Яку книгу поет рекомендує прочитати?

Анатолій Качан

ЗЕЛЕНИЙ ПРОМІНЬ

Зеленим променем весна
повідмикала води,
а доторкнулась до зерна —
зазеленіли сходи.
Відкрила очі сон-трава
і глянула із гаю:
весна зозуль із рукава
на волю випускає.
Напившись талої води
і теплого проміння,
гостей запрошують сади
на день свого цвітіння.

- Розкажи, якою ти уявляєш весну. Які образні висловлювання, порівняння вживає поет?

Утвори та прочитай прислів'я. Яке з них могло б бути заголовком вірша?

Сонце гріє, сонце сяє —	не любить.
Весна ледачого	вся природа воскресає.
Весняний день	днем красна.
Весна	рік годує.

Леся Вознюк

ВЕСНЯНИЙ ДОЩИК

А дощик йшов і тішився весною,
то накрапав, то воду лив стіною.
Він стиха барабанив, брав сопілку,
в садочку колихав вишневу гілку.
Співав для кожної травинки і листочка,
стрибав щодуху в річку із містечка.
Голубив сонну землю, пестив квіти,
в косички заплітав вербові віти.
Під парасолькою крокуємо з тобою,
а дощик поруч йде і тішиться весною.

- Який у тебе настрій після читання вірша?
- Розкажи, скільки справ було в дощика.

Михайло Слабошпицький

ЇХНІЙ САД

Навесні діти садили дерева. Дружним гуртом прийшли на сільський пустир і взялися до роботи.

Гукали й Гриця:

— Ходімо з нами!

А Гриць відмовився.

— Не хочу, — сказав їм. — Краще я у футбол гратиму.

— Висадимо дерева для нашого саду, тоді всі разом гратимемо, — пропонували йому.

— Ні, грати краще, ніж дерева садити. Садіть без мене.

І пішов, посвистуючи, з м'ячем на майданчик.

Але там нікого. Усі — на пустирі.

«Обійдуся і без вас», — сказав собі Гриць. І спробував сам грати у футбол.

Але хто ж грає у футбол сам із собою?

Сів Гриць на м'яч і задумався. Мабуть, треба було йому піти з хлопцями. Швидше закінчили б роботу, а потім бігали б за м'ячем. От якби це зараз хтось із них погукав його на допомогу, то він з радістю пішов би.

Та діти, певно, й забули про нього. Їм весело, бо вони всі разом.

А він — сам. І не знає, що йому робити.

Понурив Гриць голову і поплентався додому.

— Чому ж ти не грався? — запитала мама. — Так просився на майданчик — і зразу ж додому прибіг. Може, тебе хтось образив?

— Ніхто мене не образив.

— Твої товариші там граються?

— Ні, усі садять дерева.

— От молодці! Правда, сину?

Гриць потупив очі:

— Не знаю.

— А ти ж чому не з ними?

— Мені не хочеться садити дерева.

Мама сумно зітхнула і нічого йому на те не сказала.

Гриць трохи погрався з котом, позаглядав до кролів, побігав за півнем, подивився, як мати готує обід...

І засумував.

От якби пішов з усіма на пустир — не було б йому зараз нудно. Але хлопці теж винні — не могли гарненько його попрохати, щоб ішов з ними.

Сидів-сидів удома Гриць, отак журився-журився, а потім скочив і побіг до дітей.

Став збоку і дивився, як вони садять дерева. У нього аж руки свербіли теж узятися до роботи. Тільки чекав, що його попросять. Але ніхто не сказав йому й слова. Ніби Гриця тут і геть не було.

Постояв-постояв він і пішов, украй ображений, додому.

А вдома мама раптом сказала:

— Я так люблю садити дерева, піду попрацюю з дітьми.

Гриць розгублено подивився на неї.

— Ти, мабуть, теж хочеш зі мною?

— Хочу.

— То ходімо разом. Бери лопату.

Прийшли на пустир, де вже стояло кілька рівненьких рядів саджанців.

— Вам помічники потрібні? — весело запитала мама дітей. — Якщо потрібні — приймайте.

— Приймаємо! — загукали вони дружно.

Ще багато дерев посадили гуртом. А коли скінчили роботу, Грицева мама сказала:

— Уявляєте, колись отут виросте прекрасний сад... Ваш сад... І кожен, хто його вперше побачить, подумає: які ж ото молодці посадили дерева!

Дітям було приємно чути ті слова.

І Грицеві теж приємно.

Кожному приємно, коли почує добре слово про свою працю. Вийшло на небо сонце і здивовано дивилося на старий пустир. Ніби запитувало: а коли ж це тут з'явився молодесенький сад? Їхній сад...

- Хто головний персонаж оповідання?
- Поясни поведінку Гриця на початку і в кінці оповідання. Склади характеристику Гриця.
- Як ти розумієш виділені речення?

- Поділіть оповідання на частини. Складіть план.
- Опрацюйте додаткову літературу і дослідіть, яка користь від дерев. Підготуйте розповідь «Чому потрібно садити дерева».

Наталія Дев'ятко

СТАРА ЯБЛУНЯ

За вікном було темно. Довга гілка старої яблуні раз по раз шкрябала скло. Неприємно. Бридко. Лячно.

Марічка накрилася ковдрою з головою. Під ковдрою було душно, хоча й не чути шкрябання гілки об скло.

Скільки вона так лежала, Марічка не знала, та повітря під ковдрою ставало все менше, і довелося висунути носа назовні.

— Р-р-рип! — відгукнулася гілка, наче тільки й чекала, коли дівчинка вилізе зі сховку.

Марічка здригнулася і міцно обійняла свого ведмедика. Гарно йому — плюшевий, нічого не чує, не боїться старої яблуні.

— Р-р-рип! — знову скрипнула по склу стара гілка.

Марічка не витримала і прожогом кинулася у спальню батьків, тихесенько залізла під ковдру до мами, притулилася. Мама обійняла дочку уві сні.

Було тепло, приємно і зовсім не страшно. Але ж не спатимеш у кімнаті батьків кожної ночі.

Треба сказати, що раніше Марічка не боялася нічних шурхотів. Вона зовсім нічого не боялася. Навіть великого чорного собаку з околиці села, хоча пес і був трохи нижчий за дівчинку.

Але Марічка дуже любила ла́сувати яблуками. От через соковиті яблука все і трапилось. Минулого року яблук на старій яблуні вродило стільки, що гілки обважніли і хилилися до землі. Батькам довелося ставити підпорки, щоб дерево не постраждало під вагою врожаю.

Солодкі, соковиті, червонобокі... Марічка не злазила зі старої яблуні, позабувши і про цукерки, і про тістечка, які батьки купували у супермаркеті.

От тільки бабуся постійно сварила онуку: «Не лазь по дереву взута! Пошкодиш кору! Шкідники заведуться! Дерево загине!»

Марічка кивала, а через годину знову дерлася на яблуню за частуванням.

Минуло літо, родина повернулася додому в місто. Зима була сніжна, але весна прийшла рано. Дерева вкрилися пишним квітом. І вишні, і черешні, і сливи, й абрикоси. Тільки стара яблуня стояла чорним скелетом біля будинку. Кілька бруньок луснули, з'явилися липкі листочки, але невдовзі засохли і вони.

Яблуню саджав ще дід Марічки, тому в батьків рука не піднімалася її спиляти. А вночі стара яблуня стукала гілкою у вікно і сумно чулося: «Р-р-рип!» — скрипіння сухої гілки по склу.

- Визнач риси характеру Марічки. Чим вона тебе приваблює? Який страх докучав дівчинці? Чого вона боялася?
- За що бабуся сварила онуку? Чому батьки Марічки не хотіли зрізати стару яблуню?

Біля мами теж сьогодні якось не засиналося. Марічка зітхнула, зібралася з силами і пішла до своєї кімнати, міцно-міцно тримаючи за лапу свого ведмедика.

Місячне світло прослизало у вікно. Тінь від гілки падала на підлогу страхітливим плетивом. Марічка зупинилася на порозі, не наважуючись іти далі. Звісно, можна було повернутися до батьків або шмигонути у своє ліжко і знову накритися ковдрою. Але хіба так страху позбудешся?

Дівчинка відчувала, як калатає серце, коли йшла до вікна. Спочатку вона посадила на підвіконня свого ведмедика, тоді залізла сама.

За вікном вітер гойдав гілки старої яблуні, але зараз жодна, на щастя, не діставала до скла. Місяць був таким великим, що в його світлі потопа́ли зірки і небо здавалося тьмяним, а старе змертвіле дерево ще сумнішим.

Марічка відчула, що їй шкода дерева. Навіть не його соковитих яблук, яких більше не буде в їхньому саду, а саме дерева.

Яблуня пам'ятала шорсткі працьовиті руки діда, в які так в'їлася земля, що не відмити. І Марічка теж пам'ятала ті лагідні дідові руки.

Яблуня бачила, як росли її батьки, їхні будинки були на одній вулиці. І Марічка теж бачила своїх батьків дітьми на старих чорно-білих фотографіях.

А тепер яблуню спиляють…

— Р-р-рип! — заскрипіла суха гілка по склу, наче відгукуючись на розпач дівчинки.

І було в тому плачі стільки болю та суму, що Марічка схлипнула й ткнулась обличчям у нічну сорочку.

Дівчинка плакала тихенько, щоб не розбудити батьків. Коли вони всі разом приїхали на початку літа в село і побачили, що яблуня загинула, їй ніхто нічого не сказав, тільки бабуся подивилася з докором. Але ж Марічка і без слів усе зрозуміла…

Чи то Марічка заснула, сидячи на підвіконні, чи то вона так сильно наплакалась, що втратила лік часу, але місяць устиг заховатися за паркан сусіднього двору. Небо офа́рбилось світанковими кольорами.

Ноги́ дівчинки обережно торкнулася м'яка лапа.

Марічка здивовано підняла голову і побачила свого плюшевого ведмедика, який дивився на неї чорними ґудзиками очей.

— Не сумуй, хазяйко, — тихенько сказав ведмедик.

— Як же мені не сумувати? — схлипнула Марічка, зовсім не дивуючись, що улюблена іграшка говорить. — Через мене яблуня загинула.

— Через тебе, — кивнув пласкою головою ведмедик. — Добре, що ти це розумієш. Тільки сльозами не зарадиш, хазяйко.

— А чим зарадиш? — з надією запитала дівчинка.

— У яблуні пробачення попроси для початку, — ведмедик простягнув хазяйці лапу. — Ходімо.

Марічка відчинила вікно і разом із ведмедиком зістрибнула у траву. Добре, що вікно першого поверху було не високо від землі.

Дівчинка підійшла до стовбура, доторкнулася до дерева. Кора старої яблуні була шершавою, але приємною на дотик, під нею відчувалося засинаюче життя. Дерево справді доживало останній рік. Там, де на корі виднілися тріщини і рани, повзали мурахи і якісь крихітні темні й білі комахи.

— Пробач мені, стара яблуне, — тихенько мовила Марічка, гладячи стовбур старого дерева. — Пробач мені.

— Р-р-рип! — скрипнула суха гілка над головою, сумно, але якось лагідно.

Гідно прожила своє життя стара яблуня, багато бачила і пам'ятала. Минав її час на цій землі, залишалася пам'ять про неї.

— Прокидайся, Марічко, — тепла бабусина рука торкнулася плеча дівчинки.

— Що таке, бабуню? — позіхнула Марічка і подивилася на вікно.

Плюшевий ведмедик сидів на підвіконні, у напівоберту дивився за вікно і наче крадькома посміхався вишитим ротом.

Було ще дуже рано, але бабуся зазвичай вставала вдосвіта.

— Маєш дещо побачити, Марічко, — наполягала бабуся.

Марічка швиденько знайшла капці і в самій сорочці пішла за бабусею надвір.

Бабуся наблизилась до яблуні, важко схилилася до землі, на щось вказуючи. Марічка теж присіла.

Неподалік від старої яблуні з землі виткнувся невеличкий пагінець із крихітними зелененькими листочками.

— Буде у нас нова яблунька, — не приховуючи радості, мовила бабуся.

І Марічка теж посміхнулась молоденькому деревцю. Його вона тепер точно сама берегтиме.

- Чому бабуся дивилася з докором на дівчинку? Чому всохла стара яблуня? Чому дівчинка вважала себе винною в тому, що яблуня всохла? Розкажи про почуття Марічки, коли вона дізналась, що стару яблуню зріжуть.
- Якими були почуття дівчинки, коли вона дізналась про молоденьке деревце?

- Прочитайте в особах уривок з оповідання, у якому описаний сон дівчинки.

Послухай відомості про Бориса Грінченка. Ким був Борис Грінченко?

Борис Грінченко

ВЕСНА ІДЕ!

Весна іде! В повітрі молодому
далекий крик мандрівних журавлів
вже розітнувсь: ключем вони додому
у рідний край летять з чужих країв.
Весна іде! Веснянки задзвеніли,
лунає спів по луках і гаях —
мов устають нові могутні сили
в людських серцях, придавлених серцях.
І в грудях знов солодкії бажання,
і в грудях знов устали поривання,
і встала знов надія молода.
О весно, йди! Всі ждуть тебе, кохана!
І небо жде, і жде верба приспана,
і ліс, і степ, і скована вода.

- Як потрібно читати вірш? Які почуття в тебе викликали прочитані рядки? Як ставиться поет до весни?
- Хто, на думку поета, чекає весну?

- Складіть «хмару» слів на тему «Весна».

ВЕЛИКДЕНЬ НА ГОСТИНУ ПРОСИТЬ

Переглянь відео «Цікаві факти про Великдень».
Що цікавого ти запам'ятав / запам'ятала?
Які ще великодні традиції тобі відомі?

Віра Ворскло

ХРИСТОС ВОСКРЕС!

Сонце ллє тепло з небес.
Дзвонить дзвін:
— Христос воскрес!
Пробудилася земля,
і садочки, і поля...
Там, де сипались сніги,
сяють квіти навкруги.
Де сріблився лід тонкий,
там тепер дзюрчать струмки.
Діти граються в дворі,
пташка тьохкає вгорі.
І радіє люд увесь:
— Скрізь весна.
Христос воскрес!

- Який настрій у тебе після читання вірша?
- Як його потрібно читати? Поясни, чому ти так уважаєш.
- Розкажи, як усе радіє Великодню. Зачитай парами слова, що римуються.
- Підготуй розповідь «Великодні традиції моєї родини».

- Проведіть дослідження. Які свята відзначають інші народи нашої країни?
- Доберіть матеріали для створення лепбука «Великдень».

Переглянь відео «Цвітуть гіацинти в парку».

За Ніною Наркевич

ЛЕСИНА КВІТКА

У Лесі на вікні є гарний вазоночок.

Ще взимку мати купила квітко́ві цибульки й дала Лесі.

— Посади їх у вазоночок і добре доглядай. Підливай щодня, щоб земля була вогка. А як з'являться листочки, то тримай вазоночок на світлі. От і матимеш до Великодня гарні гіацинти, — сказала мама.

Леся послухала маму. Посадила квіткові цибульки й пильно їх поливала. Через деякий час із землі виткнулись гарні зелені листочки. А незабаром вигналась товстенька міцна стеблинка. На ній визначились цілими рядками пуп'янки.

З кожним днем вони все більшали. Леся ніяк не могла дочекатися, коли вони розкриються. Вона дуже хотіла, щоб до Великодніх свят квіточки розквітли. Тоді можна буде їх поставити на Великодній стіл.

Леся дуже любить радісне свято — Великдень. Навколо церкви так гарно бути в колі. Кожний стоїть зі своїм кошичком або мискою, коло якої весело блимає свічечка. Після відправи Леся з мамою прибирає Великодній стіл...

А цього року на Великодньому столі буде стояти Лесина квітка. Тільки чому вона ще й досі не розкривається? Лесі не терпиться. Вона вкотре підбігає до вікна і знову приглядається до пуп'янків.

«А що, якби їх трошки відкрити?» — подумала Леся. Вона простягла руку до рослини й почула бабусин голос:

— Не руш пуп'янків, поки самі не розкриються.

Леся послухала й більше не торкалася квітки.

На Великдень родина пішла до церкви. Там було гарно. Врочисто співав хор, скрізь горіли свічки. На дзвіниці гули великі та маленькі дзвони.

Коли всі повернулися додому, Леся відразу підбігла до вікна. А там... Леся не вірила своїм очам. Там красувалася пахуча китиця білосніжних дзвоників гіацинта.

— Розцвіла, розцвіла! — застрибала на радощах Леся.

Вона вже взяла вазон до рук, щоб віднести його до вітальні, як до кімнати вбіг її старший брат Юрко.

— Ти знаєш, Лесю, що трапилося? Гриць упав на сходах. Та так пошкодив собі ногу, що його відвезли до лікарні. Бідний Гриць, сумний буде в нього Великдень!

Леся знала Гриця. Це — товариш Юрка, що живе недалеко від них. А Юрко далі казав:

— Бідний Гриць! Я віднесу йому свою найкращу писанку, та ще книжечку, яку дідо мені подарував. Хай читає, щоб не так сумно було йому лежати.

— А я? — Леся задумалась. — Що ж я понесу Грицеві?

І пригадала Леся, що має гарну квітку. Цю квітку вона віднесе до лікарні. Поставить на столику коло Грицевого ліжка.

— Бувай здорова, квітонько! Підеш тепер до хворого Гриця.

Видалося Лесі, що хтось шепнув їй:

— Добре, люба дівчинко. Живи щасливо!

- Чому Леся терпляче чекала, коли розквітне гіацинт?
- Перевір себе.

1. Коли Леся посадила гіацинт?
   а) Восени; б) узимку;
2. На яке свято мала зацвісти квіточка?
   а) На Великдень; б) на Різдво.
3. Що трапилося з Грицем?
   а) Він упав і пошкодив ногу; б) він посварився з Юрком.
4. Що Леся зробила з квіткою?
   а) Віддала бабусі; б) подарувала Грицеві.

- Обговоріть, які риси характеру проявили Леся і Юрко. Чи можемо назвати дітей співчутливими?
- Уявіть, що ви зустрілися з Лесею, Юрком, Грицем. Про що б ви запитали в дітей?
- Прочитайте в особах розмову Лесі та Юрка. Намагайтеся інтонацією передати співчуття, хвилювання.

Переглянь відео «Веснянки».
Що цікавого тобі запам'яталося?
Як молодь розважається на Великдень?

Зірка Мензатюк

МОЛОДАНЧИК*

За Прутом є село, за селом — гора, а на горі — лісок-перелісок, такий невеличкий, що його можна оббігти довкола. У тому лісочку живе мавка*-зеленавка, мала, як і він. Узимку вона спала в сухому листячку, а поверх листя лежав сніг. Але прийшла весна, сніжок розтав, і мавка прокинулась.

— Що це дзвенить, мов чисте срібло, аж мене розбудило? Може, це ви, струмочки? — спитала вона.

— Ні, мавко. Ми дзюрчимо не перший день, але ти не будилася, — відповіли струмки.

— То, може, це ти, берізко?

— Я всю зиму дзвонила обмерзлими гілочками, — сказала берізка. — Але ти того не чула.

— Тоді, напевно, це вітер, що гуляє над горою?

— Ні, мавко, не я це. Я взимку дзвенів-свистів, мів летючими снігами, а тепер я тихий і лагідний.

— То хто ж воно? — роззирнулася мавка довкола й побачила на лужку, на узліссі, дівчаток. Вони бігали й сміялися голосно-голосно, аж котилася луна. Адже почалися канікули, і нарешті була весна: тепле сонечко й воля гратися скільки захочеш.

— Он хто мене розбудив, — усміхнулася мавка, бо цих дівчаток вона знала відторік: Марусю, Олюсю і старшеньку Миросю.

— Скоро Великдень, — тим часом казала до менших дівчаток Мирося. — А ви ще не навчилися веснянок.

— Таки ні... — кивнули Маруся й Олюся.

— Я знаю «Молоданчика». Мене бабуся навчила, а я навчу вас.

І Мирося почала навчати: треба стати в коло, а одненькій дівчинці — посередині, тоді заспівати:

О мій милий молоданчик,
поплинь, поплинь на Дунайчик,
та вмий собі біле личко,
та розчеши косу русу,
та вберися в сорочину,
підпережи горботчину,
та взуй жовті черевички, —
шукай собі товаришки!

— А ти, Олюсю, раз ти в колі, маєш ніби вмиватися, вдягатися в сорочину, а в кінці вибрати собі товаришку: ти станеш на її місце, а вона замість тебе в коло.

— Виберу, — киває Олюся. — А мама мені не сорочку, а блузочку вишила. З трьома рядами на рукавах. Я на Великдень її вдягну.

— У мене буде нова сукня, — й собі похвалилася Маруся. — І сукня, і плащик, і жовті черевички. Такі гарнесенькі!

— Ось і добре, — каже малим Мирося. — На Великдень одягнемо обновки та й будемо грати в «Молоданчика».

Дівчатка пішли до села, бо вже набігались, а мавка-зеленавка сіла на торішнє листячко й заплакала.

— Мавка плаче? — здивувався вітерець, бо був він тепер ласкавий і сумував, коли хтось журився.

— Мавка плаче! — зашуміли берізки, грабки й буки.

А полем саме йшла весна. Почула, про що шумлять дерева, повернула в лісок.

— Чого тобі, дитинко? — погладила мавку по голівці.

— Діти мають обновки і на Великдень гратимуться в «Молоданчика», — захлипала та. — Я також хочу гратися, а маю лишень старе торішнє платтячко...

— Яка ж бо ти мала-нерозумна, — засміялася весна. — Хіба ти забула, що я обновляю весь світ? Будуть і в тебе обнови.

І весна подала мавці гарні жовті черевички, горбатку*, виткану листям-квітками, ще й білу-білісіньку сорочину.

— А сорочка не вишита…

— Буде тобі й вишивка, та така, як наша земля Буковинська! — мовила весна й повернулася до поля: — Гей ти, рілле чорна, масна, родюча! Дай своєї чорнющої барви!

Дала рілля чорної барви — і лягли на білих рукавах дрібні узори.

— Гей ти, траво шовкова, дай свого зеленого кольору! — І з'явилися на сорочці зелені візерунки.

— Ми, буки, дерева поважні, ми й барви дамо дорогої: вишневої, з молодих бруньок! — зашуміли високі дерева.

— Тепер ще вишиймо небо та сонце в ньому, і готова сорочка-буковинка, — мовила весна, а в узорах ураз заясніли погідне небо та щире сонце.

Зраділа мавка, з утіхи заплескала в долоньки.

А весна повела рукою — і зацвів під деревами ряст, тендітні білі анемони, а що вже фіялок, та пшінки, та пролісків!

Тут і Великдень настав. На майдані серед села зійшлися дівчатка. Усі гарненькі, чепурненькі, у святкових обновах. Взялися за рученята, заспівали:

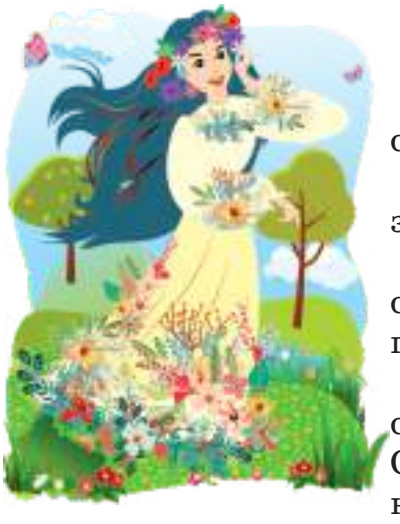

О мій милий молоданчик,
поплинь, поплинь на Дунайчик…

Почула їх мавка і собі спустилася до села.

— Хто ти, красуне зеленокоса? — здивувалися дівчатка.

— Це наша мавка! — гукнули Олюся, Маруся й Мирося. — Ми торік з нею гралися.

— Ой, які в неї обновки! Ой, яка в неї сорочка! — задивилися дівчатка. — Ставай, мавко, серед кола, бо ти в нас найгарніша.

І вони заспівали, а мавка в колі вмивалася, чесалася, маяла пишними вишиваними рукавами, і було їй весело-весело, і всім дітям також весело, і всім людям, і всьому селу.

У небі стояло сонце, а на горі під ліском-переліском — весна. Вона розгорнула свій фартушок і вийняла з пелени біло-рожеві сорочки: одну сорочку абрикосі, другу — вишні, ту — черешні, а ту — яблуні. Вбрали садочки білі сорочки, цвітуть вишні-черешні, цвітуть абрикоси, цвітуть яблуні. А над білими садами, над запашними черемхами плине пісня про молоданчика, запливає далеко-далеко і зливається з блакитним Дунаєм.

** Молода́нчик — міфологічний персонаж, оспіваний у веснянках.*
** Ма́вка — істота слов'янської міфології, схожа на русалку, в образі гарної дівчини з довгим розпущеним волоссям.*
** Горба́тка — жіночий одяг типу спідниці, тканий з овечої вовни.*

- Чому засмутилася мавка? Хто її заспокоїв? Як? Прочитай, хто створював мавчину вишива́нку.

- Поділіть текст на частини. Складіть план. Перекажіть текст за складеним планом.

Переглянь відео «Як написати писанку». Чи доводилося тобі розписувати писанки?

Леонід Полтава

НАЙКРАЩА ПИСАНКА

Великодня казка-оповідання

У сінях стояла велика миска з яєчками.

— Нас усіх з'їдять люди, — басом сказало найбільше яєчко.

— І це добре, — обізвалися інші, — люди матимуть із нас користь.

— Але я все-таки найкраще з-поміж вас, бо я — найбільше! — не вгавало велике яєчко.

Найменше яєчко лежало у мисці поруч зі своїми братами і мовчки прислухалося до розмови.

— А тебе, найменше, — знову обізвалося басом найбільше яєчко, — тебе ніхто і їсти не захоче, бо ти таке маленьке!..

Маленьке яєчко дуже шкодувало, що не виросло більше. Але що воно мало робити?

Раптом усі замовкли. У сінях почулися кроки. «Візьмемо їх на писанки, адже вже Великдень наближається», — промовив жіночий голос.

Господиня взяла миску і перенесла її в кімнату, де було багато світла. Найбільше яєчко відразу ж виставило свій бочок напоказ, дивіться, мовляв, яке я гарне!

Мати і донька почали малювати писанки. Незабаром майже всі яєчка стали писанками. Залишилося тільки найменше. У цей час прийшов батько із праці. Він похвалив писанки.

— А чому ніхто з вас не розмалював цього яєчка? — запитав батько.

— Бо воно дуже маленьке, якесь непоказне. Як хочеш — повечеряй ним зараз.

— Ні-ні, — відповів батько. — Я зроблю з нього писанку, і ми всіх їх посвятимо в церкві.

Найменше яєчко дуже зраділо, коли відчуло, що і його розмальовують!

«Дивіться, дивіться! — заговорили між собою писанки. — От вам і маленьке яєчко! Яке ж воно чудове!»

Коли в церкві посвятили писанки, до господарів підійшов один пан із міста. Він попрохав продати йому кілька писанок до музею. І він вибрав лише одне... найменшеньке, бо воно було найкраще розмальоване!

Прийшовши додому, господарі розговілися* писанками, а найменше яєчко — чудова писанка — й тепер живе в музеї великого міста.

Люди оглядають ту прегарну працю і говорять:

— Яка ж чудова українська писанка!

** Розгові́тися — спожити непісну їжу в перший день після посту.*

- Чому засмутилось маленьке яєчко?
- Що батько вирішив зробити з найменшим яєчком?
- Що трапилося з найменшим яєчком далі? Куди воно потрапило? Чому?
- Зачитай речення, яке є головною думкою тексту.

Леся Вознюк

ТРІУМФ* ЖИТТЯ

Беру маленький писачо́к у руки —
і воскреса́ природа на яйці:
за мить — зазеленіли спраглі луки
і хвилечка побігла по ріці.

У синім небі пташечка казкова
хвалу співала Богу та весні,
а писачок виводив воском знову.
Як любо малювалося мені!

Вже сонечко із писанки привітне
будило сонні трави запашні,
і велико́дня радість в серці квітла.
Як щиро малювалося мені!

Ця писаночка світ увесь вмістила:
з минулого — посла́ння в майбуття́,
бо у малім яйці нестри́мна сила
тріумфу переможного життя.

** Тріу́мф — блискучий успіх, видатна перемога, торжество з нагоди визначної перемоги; радість.*

- Який настрій вірша? З чим поетеса порівнює писанку? Як поетеса ставиться до писанки?
- Чи малюють писанки у твоїй родині? Хто цим займається?
- Чи були в тебе спроби створити писанку? Чи все тобі вдалося?
- Склади асоціативний ланцюжок до слова *писанка*.
- Поясни, як ти розумієш виділений вислів.

- Попрацюйте разом. Проведіть дослідження на вибір.
  - Які пам'ятники писанці вам відомі? Де вони встановлені?
  - Які музеї писанки ви знаєте?
  - Порівняйте писанки різних регіонів України (різноманіття кольорів та орнаментів, давні символи).

Перевірте свої знання за розділом «Зеленим променем весна повідмикала води».

- Назви́ твори, які ти прочитав / прочитала в розділі. Хто їх автори / авторки? Назви́ поетичні та прозові твори.
- Поясни, як ти розумієш вислів Анатолія Качана, що став назвою розділу. Запропонуй свою назву.
- Які прислів'я, приказки, вислови видатних людей про весну, Великдень, писанки тобі відомі?
- Якими образними порівняннями збагатилося твоє мовлення?

- Пригадайте, з якого твору розділу ці рядки. Свою відповідь будуйте за зразком:

Це вірш / оповідання / казка … . Його автор / авторка … .

- Лесі здавалося, що все навколо ще більше радіє в цей день Великодніх свят.
- Неподалік від старої яблуні з землі виткнувся невеличкий пагінець із крихітними зелененькими листочками.
- Під парасолькою крокуємо з тобою,
  а дощик поруч йде і тішиться весною.
- В повітрі молодому далекий крик мандрівних журавлів.
- Сів Гриць на м'яч і задумався. Мабуть, треба було йому піти з хлопцями.
- Вже сонечко із писанки привітне
  будило сонні трави запашні…
- А над білими садами, над запашними черемхами плине пісня про молоданчик, запливає далеко-далеко і зливається з блакитним Дунаєм.
- Яка ж чудова українська писанка!

- Презентуйте лепбук «Великдень».

- Заповни таблицю (на аркуші).

За творами розділу «Зеленим променем весна повідмикала води» я			
знаю:	розумію і можу пояснити:	умію:	запам'ятав / запам'ятала вислови:
1. 2.	1. 2.	1. 2.	1. 2.

НАЙДОРОЖЧЕ, ЩО МИ МАЄМ, — ЦЕ ДРУЖНА І МІЦНА СІМ'Я

Галина Удовиченко

РІДНИЙ ДІМ

Найкраще спиться в рідній хаті,
найліпший цвіт в своїм саду.
Найближча стежечка прим'ята
та, по якій додому йду.

Й берізки вдома найстрункіші,
найголубіша синь-ріка.
Пісні пташок тут найдзвінкіші,
я чую їх ще здалека.

І навіть небо найясніше
в моєму рідному селі,
і сонце світить яскравіше,
ніби всміхається мені.

Бо найдорожче, що ми маєм, —
це дружна і міцна сім'я.
Й нема прекраснішого краю,
ніж рідна батьківська земля.

- Який настрій вірша? Що для поетеси «най-най...»?
- Розкажи, які емоції викликає в тебе вірш. Над чим змушує замислитись?
- Як ти розумієш виділені рядки? Чи погоджуєшся ти з ними? Висловлюй свої міркування за зразком:

Так / ні, я погоджуюся / не погоджуюся з цією думкою. Я вважаю, що ..., тому що ... . Наприклад, ... Отже, ... (зроби висновок).

Прочитай вислови видатних людей. Уживай їх у своєму мовленні. Один із висловів (на вибір) поясни.

- Ти́сячі речей у житті забудете, а тих хвилин, коли вам люба мама чи бабуся оповідала байки, не забудете до смерті. *Іван Франко*
- Любов до Батьківщини починається з родини. *Френсіс Бекон*

Який день можна назвати щасливим? Поміркуй, про що може йтися в оповіданні з такою назвою.

Майя Фролова

ЩАСЛИВИЙ ДЕНЬ

Сьогодні у мене день народження. Хіба ж є дні, кращі за цей? Мене вітатимуть вдома, у школі, бабуся пиріг до класу принесе — пригощати моїх однокласників. Юлія Нилівна неодмінно за щось хороше похвалить.

Для мене заспівають пісеньку.

А в неділю зійдуться до нас мої друзі — Сергійко, Ромка, Наталка, будемо веселитися скільки заманеться.

По дверях ляпають долоньки. Це Оля, моя сестричка, намагається відчинити двері. Гуде в замкову шпаринку:

— Мишко, ау!

Мама вмовляє її:

— Зачекай, Олечко, нехай Мишко поспить.

Сьогодні мені на другу зміну. Деякий час, доки до школи прибудовують новий корпус, ми навчатимемося після обіду. Можна й поніжитися в ліжку. Але мені зовсім не хочеться вилежуватися в такий день.

— Я не сплю! — гукаю. — Заходьте!

Двері розчиняються. Нікого не видно.

І раптом з-за дверей викочується опецькувате цуценя. Хтось підштовхнув його до мене.

Воно падає на бік, задирає догори передні лапи. Дивиться на мене чорними очицями. Живе! Справжнісіньке!

Хіба може таке бути, щоб мені на день народження подарували цуценя? Таке трапляється тільки в книжці про Карлсона й Малюка.

Безліч разів я канючив: купіть цуценя! Хоча б на двох із Сергійком — один день воно поживе в нього, другий — у мене.

Та ліпше було мені про це й мови не заводити...

І ось — цуценятко!

Я кидаюсь до нього, хапаю на руки. Воно не виборсується, мабуть, утямило, що тепер — моє!

Мама й Оля причаїлися за дверима, у шпаринку підглядають.

Я одразу здогадався, біжу до них, цілую.

Мама каже:

— Татові дякуй. Примчав з відрядження удосвіта і цуценя привіз...

Тато на роботі. Коли він прийде, я подякую йому сто разів! Вибігаю на балкон, піднімаю цуценя високо вгору — дивіться всі! А воно не скавулить, не боїться, таке гарне, смирненьке цуценятко.

І тут на подвір'ї знялося ревище. Я здригнувся, ніби хтось зненацька підкрався до мене й дав штовхана. Хіба можна сьогодні плакати, в такий день?!

Мені взагалі якось ніяково, коли хтось плаче. Якщо рюмсаєш сам, то знаєш чого.

А от чому обливається слізьми інша людина?

Коли плачеш сам, то певен, що тебе невдовзі пожаліють, допоможуть. А іншу людину? Хто пожаліє її, хто поможе?

Пускаю цуценя на підлогу, хутко натягаю спортивну форму — і гайда на подвір'я.

Плаче Катя. Вона стоїть посеред дитячого майданчика, поруч — її молодші братик і сестричка. Вони допомагають їй рюмсати.

— Ти чому, Катько, плачеш? — питаю дівчинку.

Вона відповідає не одразу, ще кілька хвилин реве щосили, тоді вгамовується й понуро мовить:

— Я стрічку нову загубила. Тільки вчора купили. Усі кущі обнишпорила — ніде нема.

Через якусь там стрічку я нізащо не став би плакати. Але Катю я розумію: всі в нашому будинку знають, що мама її сварить за найменшу дрібницю.

Я мчу додому, налітаю на маму.

— Катька стрічку загубила! Онде в дворі плаче. Буде їй вдома!..

Мама дістає з шафи стрічку — широку, в клітинку, шелестливу. Це найперша Олина стрічка.

Я за ту стрічку й біжка до Каті. Та вона тільки зиркнула на неї і в руки не взяла.

— Зразу видно, що не моя, моя — блакитна…

Що робити? Галопом — до Наталки, моєї однокласниці. Ходити до неї, хоча ми в однім під'їзді живемо, я соромлюся.

Але ж людина плаче — і я забуваю про той сором.

Наталка витягає всі свої стрічки, серед них є блакитні. Тепер ми йдемо до Каті разом.

Катя бере одну стрічку.

— Ця схожа… — одразу повеселішала вона.

Як гарно, коли сяє сонечко, кружеляють хмарки в ясному небі і ніхтоніхто більше не плаче. І цуценя дибуляє по квартирі. Бабуся приготувала смачний обід. І батьки в мене такі чудові, і друзі в класі, і Юлія Нилівна. Ще й день народження в мене сьогодні!

Найщасливіша я у світі людина!

- Чи справдилися твої передбачення? Знайди і прочитай речення, яке є головною думкою оповідання.
- Поміркуй, що робить людину щасливою.
- Чому головний герой оповідання почувається найщасливішою людиною у світі? Що цьому сприяло?

- Створіть асоціативну павутинку «День народження».
- Попрацюйте разом. Виконайте завдання на вибір.
  - Складіть поради, які подарунки доречно дарувати друзям, а які — рідним; як дарувати і приймати подарунок.
  - Створіть «хмару» слів із побажань до дня народження другові / подрузі.
  - Створіть колективну листівку-привітання. Зробіть фото з листівкою.

• Що таке портрет? Які художники-портретисти вам відомі? Де вам доводилося бачити їхні роботи?

Михайло Слабошпицький

ВАСИЛЬКІВ ПОРТРЕТ

У Василька тато — художник.

Якось, коли вони сиділи на кухні за вечерею, він сказав:

— Треба написати Васильків портрет. Якраз до виставки встигну.

— Давно пора, — обізвалася мама. — Бо виросте хлопець, а ми й не матимемо його дитячого портрета.

Так усе і почалося.

Тепер Василько не йшов зранку в дитсадок. Батько брав його із собою в майстерню.

Спершу Василькові було там дуже цікаво. У майстерні повно-повнісінько картин, поставлених одна біля одної. Он — бузок. Наче справжній, тільки запаху не чути. Он — яблука на столі: так і хочеться простягти руку й узяти одне. Он — вулиця під дощем. Начеб її у вікно побачив. А ось мама дивиться на нього з полотна. Ніби зараз скаже: «Васильку, я так мрію, що ти будеш слухняним хлопчиком...».

Але коли батько почав малювати, Василькові вже тут зовсім не подобалося. Сиди, дивися у вікно, навіть не поворухнися.

Суцільна мука! Краще вже в садок ходити.

— А як же ти думав, — казав батько, — позувати — це теж дуже складна робота.

Василько зітхав і мовчав. Чекав, коли тато нарешті відкладе пензель і промовить:

— Перерва.

Шкода, що ті перерви робилися рідко і були дуже короткі. Не встигне він подивитися альбом із цікавими малюнками, як тато вже наказує:

— До роботи, до роботи.

Василько знову сідав біля вікна, а тато ставав біля мольберта і весело насвистував або робив йому зауваження:

— Не рухай плечима.

Або:

— Не опускай так низько голову.

Чи:

— Не відводь очей од вікна.

«Кажуть, що дитинство — найкраща пора, — думав Василько. — Яка там найкраща, коли тебе так мучать. От як виросту — ніколи не буду художником».

— Тату, мені вже набридло...

— Потерпи трохи — буде гарний портрет.

— Скільки можна терпіти? Вже немає сил. Краще пішли б до фотографа! У нього клац — і готово.

— Фотографія — це зовсім інше.

— Я хочу їсти, — просить Василько. Знає, що тепер уже тато перерве роботу.

Отак вони й працювали аж до того дня, коли портрет було закінчено.

Глянув Василько на себе й одразу ж упізнав: це справді він. І як це в тата виходить?

— Недарма терпів? — запитав, усміхаючись, тато.

— Ага, — тільки й мовив Василько, все ще розглядаючи портрет.

На полотні він виглядав у вікно, наче бачив там щось дуже цікаве. Аж рота розкрив.

Потім була татова виставка. На стінах величезного залу повісили його картини. Прийшло багато людей. Вони тисли татові руку.

— А нашого тата всі знають, — здивовано сказав мамі Василько.

— Бо наш тато — відомий художник.

— Я думав, знають лише космонавтів або артистів...

— **Знають**, сину, **всіх людей, які добре роблять свою справу**.

Василько ходив з людьми поміж картинами.

На картини він не дивився, бо вже знав їх. Дивився на людей. Слухав, як вони хвалили батькові картини.

— Який гарний хлопчик! — почув чийсь голос біля свого портрета. — А, це син художника, тут підписано...

Біля портрета стояла жінка з таким хлопчиком, як Василько.

— Бачиш, — казала йому жінка, — який він уважний, цей син художника, і, мабуть, дуже-дуже слухняний.

Василькові чомусь стало соромно. І він одступив убік.

Василько добре знає, що він і неуважний, і неслухняний. Он як часто мама на нього сердиться через це.

Додому вони поверталися втрьох.

— Сподобалося тобі, сину, на татовій виставці? — запитала мама.

— Сподобалося, — сказав тихо.

— А що найбільше сподобалося?

— Усе найбільше сподобалося.

А потім заглянув мамі в очі й сказав:

— Я буду дуже уважним і слухняним...

Мама здивовано подивилась на нього. А він додав:

— Таким, як там... на портреті. От побачиш!

- Ким був тато Василька? Які картини він писав?
- Чому він вирішив написати портрет сина? Чи подобалося Василькові, коли тато його малював? Чому?
- Чому Василькові стало соромно? Що він пообіцяв мамі?
- Чому Василько хотів бути дуже уважним і слухняним?
- Як ти розумієш виділений вислів?
- Поміркуй, що може зробити людину відомою.
- Заповни таблицю (на аркуші).

Василько	
Позитивні риси	*Негативні риси*

За Валентиною Вздульською

ПОТЯГИ

Щодня по обіді ми з Матвієм стаємо потягами. Уже майже місяць, відколи тато від нас поїхав.

Починається все після уроків. Я забіга́ю до малого в клас. Вітаюся з Мариною Вадимівною й допомагаю братові зібрати речі.

Ми виходимо зі школи. Повертаємо праворуч, чекаємо на зелене й переходимо вулицю. Йдемо каштановою алеєю. Малий збирає каштани й суне собі до кишень.

Ми повертаємо до вокзалу й простуємо до залізничного мосту.

Колії розтинають наше містечко навпіл. Наш дім — на тому боці. Раніше тато забирав нас на авто. Ми діставалися додому швидко, хіба часом застрягали на переїзді — пропускали поїзди. Тепер ми з малим ходимо самі, через міст.

Матвій вирива́ється вперед. Він біжить сходинками й рахує собі під носа.

— Один-два-три-чотири-п'ять-шість-сім-вісім-дев'ять-десять. Один-два…

Далі десяти він ще не вміє.

На середині мосту Матвій зупиняється. Це наше звичне місце. Матвій мовчить. Я спльовую.

— Мама каже, плюватися не можна, — каже Матвій.

— Бе-бе-бе! — перебиваю. — Рахуватимеш?

— Ти перший, — мимрить брат.

Я заплющую очі й рахую до ста. Минає кілька хвилин, бо я спеціально розтягую слова.

— Обережно! На першій колії — швидкий потяг! — оголошує диктор.

Я всміхаюся.

— Вау! — шепоче Матвій. Примруживши́сь, він вдивляється в горизонт.

— Інтерсіті! Ти — Інтерсіті! — із за́хватом шепоче Матвій.

— Єс! Єс! Єс! — підстрибую я. — Я — Інтерсіті!

Це було не дуже чесно, бо я знав розклад, а Матвій — ні.

— Куди поїдеш? — питає захоплено брат.

Я замислююся. Сьогодні мені не хочеться до моря. І в гори не хочу теж. До тата, думаю я. Я поїду до тата і заберу його назад додому. Чого ж він так довго не повертається?! Невже він покинув нас?

— Твоя черга! — кажу.

Брат киває. Я рахую до ста замість нього. Звично розтягую слова, роблю паузи. Хочу зловити якийсь справді крутий потяг для Матвія.

Нічого не їде. Навіть електричка на Козятин запізнюється.

— ...дев'яносто вісім... — тягну повільно, як можу. — Дев'яносто дев'ять. Дев'яносто дев'ять з половиною... Дев'яносто дев'ять з четвертиною... Дев'яносто дев'ять на волосині... Сто.

— Фу-у-у, ні! — стогне Матвій.

Обертаюсь і бачу, як поповзом, із додаткової колії, виїжджає старенький маневровий тепловоз ЧМЕ-3.

— Тепер я ЧМЕ! — ледь не плаче Матвій.

— Ну, це ж круто! Ти можеш... Ти можеш... маневрувати! Тягати електровози, збирати вагони докупи...

— Але ці тепловози нікуди не їздять! — злиться Матвій.

— Ну, — я розводжу руками. — Давай поміняємось? Будеш Інтерсіті, а я...

— Не хочу! — розвертається він і біжить у бік дому.

— Стій! — біжу за ним. — Куди ти?

Матвій з усієї сили врізається в якогось чоловіка. Підводжу очі. Тато?

Наші погляди перетинаються. Тато пригортає Матвія, гладить по голові й дивиться на мене. Поволі підходжу.

— Ти... повернувся? — ко́паю кросівком камінчик.

Тато плескає мене по плечу.

— Прийшов вас зустріти. Як ви, Дмитрику, Матвію? Скучили?

— Та норм, — стенаю плечима, втупившись у бетон під ногами.

Матвій підводить голову і вдивляється в татове лице.

— То ви з мамою помирилися? — ляпає брат.

Тато на мить застигає.

— Та хто́зна. Там буде видно, — махає рукою.

Брат зітхає.

— Але надія є, — підморгує нам тато. І ледь-ледь починає всміхатися.

Матвій засовує руки в кишені й торохкотить каштанами. Ми всі, як за командою, обертаємося й дивимося на колії.

— А знаєте, хлопці, я — як той маневровий, — каже тато.

Матвій із відкритим ротом дивиться на тата.

— Маневровий? — кривиться він.

— Ага, — киває тато. — Не можу далеко від своєї станції.

- Хто дійові особи (персонажі) оповідання? Чому брати́ щодня ходили на залізницю? У яку гру вони грали?
- Визнач головну думку оповідання.
- Запропонуй свій заголовок до тексту.

- Поділіть оповідання на кілька частин. Складіть план.
- Обговоріть, як можуть далі розвиватися події.

Пригадай, для чого використовують лічилки.
Навчись виразно читати лічилку.

Олена Полянська

ЛІЧИЛКА

В небо синє
по драбинці
сходить сонце
у хмаринці.
Сонце сяє,
літом пахне,
за собою дощик
тягне.
Каже дощику:
— Не злись,
я ховаюсь,
ти жмурись!

- До чого закликає лічилка? Які ще лічилки тобі відомі? Які з них ти використовуєш? Чи легко їх запам'ятовувати?

- Розучи із сусідом / сусідкою по парті лічилку. Запропонуй погратися у твою улюблену гру.
- Проведіть дослідження. Дізнайтеся, які лічилки знають ваші батьки. Підготуйте розповідь (есе) «Улюблені ігри моїх батьків».

Послухай пісню «Літо».
Який настрій створює пісня?

СПРАВИ ЛІТА

Анатолій Костецький

Знаєш, скільки справ у літа?
Їх усіх не полічити!
Треба нам підсмажить спини,
ніс убрати в ластовиння,
накупати нас у річці
наперед на три сторіччя,
та іще подарувати
лісу й лугу буйні шати.
Словом, справ — не полічити!
Та найбільше треба літу,
щоб зуміли я і ти
набагато підрости!

- Чи можна цей вірш назвати жартівливим? Чому?
- Які справи в людей улітку?
- Вивчи вірш напам'ять.

- Обміняйтеся думками про те, як ви плануєте відпочивати влітку.

Про що може йтися в оповіданні з такою назвою?

За Миколою Стеблиною

ДОРОГИ В ЛІТО

За селом у нас на всі кінці світу дороги біжать. Аж три до лісу розбіглися, а дві — до лугу. В поле лежить тільки одна велика дорога. Та далі від неї по обидва боки багато і стежок, і доріжок в'ється. Наче гілки на деревах.

— Куди вони, діду, оті всі дороги ведуть? — питаю.

— Е-е, в цю пору всі вони в літо ведуть. Еге ж, у літо…

— І можна його побачить?

— Аякже, — усміхається дід Михайло. — Можна й побачить.

— То покажіть мені його, покажіть!

— Не спіши, онуче. Покажу.

Одного ранку дід Михайло загадав збиратися.

— Оце вже й літо побачимо?

— А чого б і не побачить? Побачимо…

Зрадів я дідовим словам, ще й як зрадів!

Сонце вже пригріло, і стало жарко.

Вирушили тією дорогою, що вела в поле. Попереду ми з дідом. За лісом, по праву руку від нас, почався величезний, аж до обрію, лан квітучих соняшників. Своїми золотими головами всі вони до сонця повернулися. Зліва — висока й густа кукурудза вершками рясних китиць ген-ген у далеку далину половіє. І до соняшників, і до кукурудзи вже інші дороги ведуть, а ми йдемо собі далі. Ще проминули ми лани зеленого гороху і білої гречки. А там уже, кінця-краю не видно, по обидва боки дороги — пшениця.

Така вона, та пшениця, проти сонця ясна та рум'яна, ніби гарна паляниця.

Ми зійшли на височенький пагорб і стали там спочивати.

— Так оце воно й є літо, діду?

— Оце воно й є, онуче. Літо — це коли в полях, на городах, у садах усе достигає, коли врожай збирають.

- Назви́ дійових осіб оповідання. Про що йдеться в зачині?

- Визнач настрій онука. У якій послідовності потрібно розмістити смайлики?

- Прочитайте в особах розмову дідуся й онука.

Олександра Шумська

ЛІТО-ЛІТЕЧКО

Ішло тепле літечко стежками-доріжками. Дрібненько ступало маленькими ніжками. Там, де зупинялося, квіти розцвітали, де землі вклонялося, — пташечки співали. Гомоніли ріки, літо зустрічали, озерця й ставочки воду зігрівали.

Простелило літо килими барвисто, одягло серпанки в росяне намисто. Виткало веселку аж до небокраю, ще й нові свитини для діброви, гаю. Літо гаптувало промінцями сонця, потай примостилось вранці край віконця. І сказало літо:

— Діти, годі спати! Прокидайтесь швидше і гайда із хати. Вас чекають друзі: ліс, зелені луки, теплі сині ріки простягають руки.

— Дякуємо, літо! Дякуємо красно! Ти таке барвисте, сонячне, прекрасне. Ми не будем спати, бо довкола влітку чудеса дарує і веселка, й квітка. І тепленький дощик, що грибочки сіє, і маленька жабка, що про мушку мріє. Для усіх ти, літо, запасло гостинці: бджілці та пташині, і малій дитинці.

Літо усміхнулось до дітей привітно, розігнало хмари понад цілим світом, щоб могли малята гратись і радіти та сказати дружно:

— Дякуємо, літо!

- Який настрій у тебе після читання тексту? Чому?
- Які картини постають у твоїй уяві?
- За що діти дякують літу?
- Склади асоціативний кущ зі словом «літо».
- Напиши слова вдячності одному з літніх місяців.

За Астрід Ліндгрен
Переклад Ольги Сенюк

ПЕППІ ОСЕЛЯЄТЬСЯ У ВІЛЛІ «ХОВАНКА»

На околиці малесенького містечка є занедбаний садок, у садку стоїть старий будиночок, а в ньому мешкає Пеппі Довгапанчоха. Їй дев'ять років, і живе вона там сама-самісінька. Нема в неї ані мами, ані тата. І, власне, це й добре, бо ніхто їй не каже йти спати саме тоді, коли в найбільшому розпалі гра, і ніхто не силує пити риб'ячий жир, коли хочеться з'їсти цукерок.

Колись у Пеппі був тато, і вона його страх як любила, і мама, звичайно, теж була, але так давно, що дівчинка не пам'ятає її. Мама померла ще тоді, як Пеппі була маленька. Пеппі гадає, що її мама тепер на небі й дивиться на свою доню крізь дірочку. Тому вона часто махає мамі рукою і каже:

— Не бійся! Я не пропаду!

Тата свого Пеппі ще не забула. Він був капітаном і плавав по широкому морі. Пеппі теж плавала разом із ним, аж поки одного разу під час бурі велика хвиля забрала його з палуби, і він зник. Але Пеппі була впевнена, що колись він повернеться. Вона не вірила, що тато втопився. Вона вважала, що він поплив на острів, де живе повно негрів, став їхнім королем і тепер ходить собі серед них із золотою короною на голові.

— Моя мама — ангел, а мій тато — негритянський король! Не всі діти мають таких гарних батьків, — любила похвалитися Пеппі. — А тільки-но мій тато збудує корабель, він припливе по мене, і я стану негритянською принцесою. Гей-гоп, ото буде життя!

Тато купив цей будиночок у садку дуже давно. Він хотів оселитися тут із Пеппі, коли вже постаріється і не зможе більше плавати. Та сталося лихо, його забрала хвиля, і, щоб дочекатись, поки він повернеться, Пеппі подалася просто додому, до вілли «Хованка». Так звався

цей будиночок у садку. Одного вечора дівчинка попрощалася з матросами. Усі вони дуже любили її, і Пеппі також їх дуже любила.

— Бувайте, хлопці! — сказала Пеппі і всіх по черзі поцілувала в чоло. — Не бійтеся за мене. Я не пропаду.

З корабля вона взяла дві речі: мавпеня, що звалося паном Нільсоном — його Пеппі подарував тато, — і велику торбу, повну золотих монет. Матроси стояли біля поруччя й дивилися вслід Пеппі.

— Дивна дитина! — сказав один матрос, коли Пеппі зникла вдалині, і втер сльозу.

Він казав правду. Пеппі була дуже дивна дитина. А найдивніше в неї те, що вона була напрочуд дужа. Вона могла б підняти навіть коня, якби захотіла. І Пеппі таки підіймала коня. Вона мала власного коня — купила його за одну золоту монету. І от тепер кінь оселився в неї на веранді. Та коли, бувало, Пеппі розташовувалась там випити після обіду кави, то безцеремонно виносила коня в садок.

- Чому Пеппі залишилася сама?
- Як матроси прощалися з дівчинкою? Що Пеппі взяла із собою з корабля?
- Що Пеппі розповідала про своїх батьків?
- Чому всі вважали дівчинку дивною?

Поряд із віллою «Хованка» був інший садок та інший будинок. Там жили тато, мама і двоє гарненьких дітей — хлопчик і дівчинка. Хлопчика звали Томмі, а дівчинку — Анніка. Обоє вони були дуже чемні, гарно виховані й слухняні. Томмі ніколи не кусав нігтів і завжди робив те, що загадувала мама. Анніка не вередувала, коли їй чогось не давали, і завжди була, мов лялька, у своїх добре випрасуваних ситцевих сукенках, яких ніколи не бруднила. Томмі й Анніка мирно гралися в своєму садку, але часто їм хотілося мати якихось друзів, і тоді, коли Пеппі плавала з татом по морях, вони інколи вилазили на огорожу, що відділяла їхню садибу від вілли «Хованка», й казали:

— Як погано, що в цьому будинку ніхто не живе. Хай би тут оселилася якась родина з дітьми!

Того лагідного надвечір'я, коли Пеппі вперше переступила поріг вілли «Хованка», Томмі й Анніки не було вдома. Вони поїхали на тиждень до своєї бабусі, а тому й гадки не мали, що в сусідньому будинку хтось оселився.

Повернувшись додому, вони стояли біля своєї хвіртки і дивилися на вулицю.

Раптом відчинилася хвіртка, і з вілли «Хованка» вийшла чудна дівчинка — Пеппі Довгапанчоха. Ось який вона мала вигляд: морквяного кольору волосся, заплетене в дві цупкі кіски, що стирчали, мов палички, ніс картоплинкою, весь поцяткований ластовинням, великий рот із білими здоровими зубами. А вбрана вона була просто-таки химерно. Пеппі сама пошила собі сукенку. Сукенка мала бути блакитною, та блакитної матерії не вистачило, тому Пеппі в кількох місцях подоточувала червоні клапті. На довгі, худі ноги вона понатягала довгі панчохи — одну руду, другу чорну, а чорні черевики були рівно вдвічі довші за її ступні. Ці черевики тато купив дівчинці на виріст у Південній Америці, і ніяких інших черевиків вона не хотіла носити.

Та найдужче вразило Томмі й Анніку те, що на плечі в дівчинки сиділо мавпеня. Воно було одягнене в сині штанці, жовту курточку й білий солом'яний брилик.

Пеппі рушила вулицею. Томмі й Анніка не зводили з неї очей, поки її було видно. За якийсь час Пеппі повернулася назад. Тепер вона вже йшла задки — щоб не тратити сили, обертаючись зайвий раз. Дійшовши до хвіртки Томмі й Анніки, Пеппі зупинилася. Діти мовчки дивилися одне на одного. Нарешті Томмі спитав:

— Чого ти йдеш задки?

— Чого я йду задки? — перепитала Пеппі. — Хіба ми живемо не у вільній державі? Хіба не можна ходити так, як кому хочеться? А крім того, я тобі скажу, що в Єгипті всі люди так ходять, і ні для кого це не дивина.

— А звідки ти знаєш? — спитав Томмі. — Ти ж не була в Єгипті.

— Я не була в Єгипті? Овва! Затям собі: я була скрізь, об'їздила цілий світ і бачила ще й не такі дивовижі! Цікаво, що б ти сказав, коли б я пройшла вулицею на руках, як ходять усі в Індії!

— Все це ти набрехала, — сказав Томмі.

Пеппі хвилину подумала.

— Так, набрехала, — сумно сказала вона.

— Брехати негарно, — мовила Анніка, що нарешті зважилась розтулити рота.

— Так, брехати дуже негарно, — погодилась Пеппі ще сумніше. — Але я часом забуваю це, розумієш? Та чи можна вимагати від дівчинки, в якої мама ангел, а тато — негритянський король і яка сама ціле своє життя плавала по морях, щоб вона завжди казала правду? До того ж, — додала Пеппі, і її всіяне ластовинням личко засяяло, — можу вас запевнити, що в Конго нема жодної людини, яка казала б правду. Там тільки те й роблять, що брешуть. Починають о сьомій ранку і так аж до заходу сонця. Тож коли я, бува, ненароком збрешу, вибачте мені, бо я надто довго жила в Конго. Але ж ми однаково можемо бути друзями, га?

— Певне! — сказав Томмі і раптом відчув, що сьогодні їм не буде нудно.

— Чому б вам не поснідати в мене? — запитала Пеппі.

— О, а й справді! — зрадів Томмі. — Чому б нам не поснідати в тебе? Ходімо!

— Авжеж, — мовила Анніка. — Ходімо швиденько!

— Але спершу треба відрекомендувати вас панові Нільсону, — сказала Пеппі.

Мавпа зняла брилика й чемно вклонилася. Діти рушили стежечкою до вілли «Хованка» й піднялися на веранду. Там стояв кінь і їв овес із супової миски.

— Отакої! Чого це кінь стоїть на веранді? — здивувався Томмі. Він досі знав, що коні стоять у стайні.

— Та бачиш, — заклопотано сказала Пеппі, — в кухні він тільки заважав, а в вітальні йому не подобається.

Томмі й Анніка поплескали коня по спині й зайшли до будинку. Там була і кухня, і вітальня, і спальня. Проте ніде не видно було ні батька, ні матері Пеппі. Анніка несміливо запитала:

— Ти тут живеш зовсім сама?

— Звісно, ні! — сказала Пеппі. — Пан Нільсон і кінь також живуть зі мною.

— А твої тато й мама хіба не живуть тут?

— Ні, більше ніхто не живе, — радісно сказала Пеппі.

— А хто ж тобі каже, коли ввечері йти спати і все інше? — запитала Анніка.

— Я сама, — відповіла Пеппі. — Спершу кажу лагідно, а коли не послухаю, кажу ще раз суворіше, а вже як і тоді не хочу слухатись, то даю собі ляпаса, розумієте?

Томмі й Анніка не дуже її зрозуміли, але подумали, що це, мабуть, добрий спосіб. Тим часом вони зайшли до кухні, і Пеппі сказала:

— Наколотим тіста-іста, спечемо млинця-линця на сніданок-данок-анок.

Тоді взяла троє яєць і підкинула їх високо вгору. Одне впало їй на голову, розбилося так, що жовтком залило очі. Але решту двоє вона таки спіймала в каструлю, де вони й потовклися.

— Я не раз чула, що жовток корисний для волосся, — мовила Пеппі витираючись. — Ось побачите, як у мене почне рости волосся, аж тріщатиме. До речі, в Бразилії ніхто не вийде на вулицю, поки не намастить жовтком волосся. Зате там немає лисих. Правда, був колись один дід, що їв яйця замість мастити ними голову. І він таки справді полисів. Коли він виходив на вулицю,

там зчинявся такий переполох, що доводилось викликати поліцію.

Розповідаючи про це, Пеппі спритно вибрала пальцями шкаралупу з каструлі. Тоді взяла щітку й заходилася колотити тісто. Врешті вона вилила те, що лишилося, на сковороду. Коли млинець підпікся з одного боку, Пеппі підкинула його до стелі, він перевернувся в повітрі й знов упав у сковороду. А як млинець зовсім спікся, Пеппі кинула його через усю кухню просто в тарілку, що стояла на столі.

— Їжте! — гукнула вона. — Швидше їжте, поки млинець гарячий!

Томмі й Анніка взялися до млинця. Він їм дуже смакував.

Після сніданку Пеппі запросила їх до вітальні та дала своїм новим друзям подарунки. Томмі одержав кинджал із руків'ям, оздобленим перламутром, а Анніка — різьблену коробочку. В коробочці був перстень із зеленим камінцем.

— Тепер ідіть уже додому, — сказала Пеппі. — Щоб завтра могли знов прийти. Бо як ви не підете звідси, то не зможете прийти сюди. А шкода, якби ви не прийшли.

Томмі й Анніка погодилися з нею і рушили додому. Вони поминули коня, що з'їв уже весь свій овес, і вийшли на вулицю крізь хвіртку вілли «Хованка». Пан Нільсон махав їм услід бриликом.

- Розкажи про першу зустріч Пеппі з Томмі й Аннікою.
- Як дівчинка частувала друзів? Поміркуй, чи легко жилося дівчинці. Про які країни вона розповідала?
- Чи справді їй доводилось там бувати? Звідки Пеппі про них дізналася?

- Обговоріть, чому Пеппі постійно вигадувала.
- Створіть ескіз сторінки (профілю) головної героїні або її друзів у соціальній мережі.

Чи сподобалась тобі розповідь про Пеппі? Якщо хочеш дізнатися про її пригоди, послухай аудіокнигу.

Перевірте свої знання за розділом «Найдорожче, що ми маєм, — це дружна і міцна сім'я».

- Назви́ твори, які ти прочитав / прочитала в розділі. Назви́ віршовані та прозові твори. Що їх об'єднує? Який твір тобі запам'ятався? Чому?
- Розкажи, як ти розумієш вислів, що став назвою розділу. Які прислів'я, приказки, вислови видатних людей про сім'ю, родину тобі відомі?
- Якими образними порівняннями збагатилося твоє мовлення?

- Пригадайте, з якого твору ці рядки. Свою відповідь будуйте за зразком:

Це вірш / оповідання / казка … . Його автор / авторка … .

- У Конго немає жодної людини, яка казала б правду.
- Словом, справ — не полічити!
- В небо синє по драбинці сходить сонце у хмаринці.
- Не можу далеко від своєї станції.
- Сьогодні у мене день народження.
- Діти, годі спати! Прокидайтеся швидше і гайда із хати.
- Потерпи трохи — буде гарний портрет.
- Бо найдорожче, що ми маєм, — це дружна і міцна сім'я.
- В коробочці був перстень із зеленим камінцем.

- Складіть «хмару» слів на тему «Сім'я».

- Поповни «скриньку народної мудрості». Добери і запиши прислів'я та приказки про сім'ю (на аркуші).
- Заповни таблицю (на аркуші).

За творами розділу «Найдорожче, що ми маєм, — це дружна і міцна сім'я» я			
знаю:	розумію і можу пояснити:	умію:	запам'ятав / запам'ятала вислови:
1. 2.	1. 2.	1. 2.	1. 2.

Список використаних джерел

https://web.archive.org/web/20200505052642/https://vseodetyah.com/child_article.html?id=358http://abetka.ukrlife.org/jyvka_uch.htm
https://web.archive.org/web/20200505052911/https://mala.storinka.org/
https://web.archive.org/web/20200505053003/https://onlyart.org.ua/children/virshi_dlya_ditey/skomarovskyj-vadym-zavtra-v-shkolu-zb/
https://web.archive.org/web/20200505053058/http://abetka.ukrlife.org/zarzhytska4.html
https://web.archive.org/web/20200505053144/http://www.ukrcenter.com/
https://web.archive.org/web/20200505053225/http://www.stihimix.com/akrovirshi-pro-shkolu/
https://web.archive.org/web/20200505053308/http://ditky.info/load/pisni/pisnja_osin_listjachko_dubove/37-1-0-7219
https://web.archive.org/web/20200505053356/http://bibliokid.if.ua/chytay/virshi-ta-opovidannya-pro-osin/opovidannya-pro-osin/255-za-porogom-oseni.html
https://web.archive.org/web/20200505053451/https://sonyashnik.com/verses/30/12_0.html
http://web.archive.org/web/20190423172831/https://sverediuk.com.ua/hudozhnik-dmitro-dobrovolskiy-moya-ukrayina/
https://web.archive.org/web/20200505053608/http://www.poetryclub.com.ua/getpoem.php?id=209727
https://web.archive.org/web/20200505053656/https://kozaku.in.ua/statt-pro-kozakv/105-kozack-vrsh.html
https://web.archive.org/web/20200505053738/http://carpathians.eu/slovo-pro-karpati/legendi/legendi-pro-gori/pro-kozaka-shcherbija-pokutsko-bukovinski-karpati.html
https://web.archive.org/web/20200505053830/http://abetka.ukrlife.org/schur_vz.htm
https://web.archive.org/web/20200505053911/https://ukropen.net/wall20657_950165
https://web.archive.org/web/20200505053950/https://sites.google.com/site/xatachytalnya1/pismenniki-prikarpatta/osadcuk-petro/asnij-svit/popid-goru-vetsa-ricka
https://web.archive.org/web/20200505054037/https://maximum.fm/novini_t2
Життевич А. С. На крилах пісні. Пісні для дітей та молоді. — Тернопіль. Підручники і посібники. 1998. — 88 с. (с. 61)
https://web.archive.org/web/20200505054129/https://zik.ua/news/2018/03/13/biatlonist_taras_rad_prynis_ukraini_chetverte_zoloto_na_hii_zymoviy_1283423
https://web.archive.org/web/20200505054216/https://www.radiosvoboda.org/a/29095740.html
https://web.archive.org/web/20200505054315/https://www.lustrum.com.ua/життя-марії-приймаченко-в-10-фактах/
https://web.archive.org/web/20200505054419/https://syla.news/2017/08/17/mariya-pryjmachenko/
https://web.archive.org/web/20200505054508/http://posnayko.com.ua/ru/reader/knizhnaya-polka/stihotvoreniya-ob-ukraine/moya-kraina-375.html
https://web.archive.org/web/20200505054604/https://7chudes.in.ua/nominaciyi/sofiyivka/
https://web.archive.org/web/20200505054655/https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/2558694-u-manevicah-na-volini-vidkrili-pamatnik-bdzoli.html
https://web.archive.org/web/20200505054852/http://mydim.ua/companies/sights/monument-galushka/
https://web.archive.org/web/20200505054937/http://mydim.ua/companies/sights/monument-bull-breadwinner/
https://web.archive.org/web/20200505055031/https://kotya.com.ua/miy-ulyublenyy-pes-bruno
https://web.archive.org/web/20200505055103/http://megaznaika.com.ua/kazka/sestra-jon-drutse-opovidannya/
Дрофань А. Цілком таємно: оповідання. — К.: Школа, 2008. — С. 109-111.
https://web.archive.org/web/20200505055151/http://kazkar.info/ua/kazka_pro_parker_lyapku/
https://web.archive.org/web/20200505055231/https://kazka.in/fairytails/natalia-klevtsova/arbitr.html
https://web.archive.org/web/20200505055321/https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=2786
https://web.archive.org/web/20200505055416/https://thepoint.rabota.ua/tvortsi-lego-ole-ta-hodfred-kirk-kristiansen-yak-kolorovi-kubyky-dopomohly-staty-naybahatshoyu-simyeyu-daniyi/
https://web.archive.org/web/20200505055513/http://vsviti.com.ua/interesting/tech/67152
https://web.archive.org/web/20200505055604/https://derevo-kazok.org/jak-pan-gavkav-na-starogo-pnja-kazka.html
https://web.archive.org/web/20200505055646/http://megaznaika.com.ua/kazka/pro-divchynu-sopilku-ukrajinska-narodna-kazka/
https://web.archive.org/web/20200505055731/https://kazka.vn.ua/Іван-Побиван_(українська_народна_казка)
https://web.archive.org/web/20200505055831/https://kazka.in/fairytails/folk/indians/chomu-kazhani-ne-z-yavlyayutsya-vden.html
https://web.archive.org/web/20200505055909/https://dobra-kazka.in.ua/kazky-narodiv-svitu/litovski-kazki/koroleva-lebidka/
https://web.archive.org/web/20200505060302/https://kolobok.ua/audioskazki/808863-yak-sobaka-peretvorivsya-na-chaynik
https://web.archive.org/web/20200227205243/http://megaznaika.com.ua/zagadku/zahadky-pro-transport-pojizd-avtobus-trolejbus-metro-velosyped/
https://web.archive.org/web/20200505060645/https://kotya.com.ua/son-zhovtogo-taksi
https://web.archive.org/web/20200505060740/https://kazka.in/fairytails/iryna-matsko/agenstvo-dobrih-vedmezhih-poslug.html
https://web.archive.org/web/20191008042842/http://kazkar.info/ua/p_ngv_nya_dgo_ta_cherepashka_dgeyn/
https://web.archive.org/web/20200505060918/http://chl.kiev.ua/pub/Publication/Show/387
https://web.archive.org/web/20200505061155/http://www.ae-lib.org.ua/texts/aesop__fables_child__ua.htm
Літературне читання. Байки : 2-4 кл. : навчальний посібник / упоряд. Н.О. Будна, В.І. Паронова. — Тернопіль : Навчальна книга — Богдан, 2016. — 96 с.
Езопові байки : для мол. шк. віку / В переказі П. Цімікалі; перекл. з новогрец. В. Забаштанського, А. Чердаклі. — Київ : Веселка, 1990.
https://web.archive.org/web/20200505061316/https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=12699
https://web.archive.org/web/20200505061355/https://mala.storinka.org/юлія-хандожинська-подаруй-книгу-бібліотеці-казка-інсценівка.html
https://web.archive.org/web/20200505061525/https://sonyashnik.com/verses/115/
https://web.archive.org/web/20191005055730/http://sonyashnik.com/verses/98/
https://web.archive.org/web/20200505061752/https://sonyashnik.com/verses/46/12_0.html
https://web.archive.org/web/20200505061858/https://sonyashnik.com/verses/112/
https://web.archive.org/web/20180525005833/http://www.rozumnadytyna.com.ua/?p=2205
https://web.archive.org/web/20200505062318/https://sonyashnik.com/verses/65/12_0.html
https://web.archive.org/web/20191202142128/https://proridne.org/Українські%20народні%20казки/Про%20Тараса%20Шевченка.html
https://web.archive.org/web/20200511125035/https://mala.storinka.org/дитячі-вірші-про-тараса-шевченка-від-марії-хороницької.html
https://web.archive.org/web/20200505062612/https://sonyashnik.com/verses/100/12_0.html
https://web.archive.org/web/20200505062809/https://sonyashnik.com/verses/59/
https://web.archive.org/web/20200505062902/https://sonyashnik.com/verses/69/96_0.html
https://web.archive.org/web/20191203081941/http://megaznaika.com.ua/kazka/jihnij-sad-slaboshpytskyj-myhajlo/
https://web.archive.org/web/20191004085512/http://abetka.ukrlife.org/devyatko1.html
https://web.archive.org/web/20191024214714/http://bibliokid.if.ua/chytay/virshi-ta-opovidannya-pro-vesnu/virshi-pro-vesnu/start-6.html
https://web.archive.org/web/20200505063338/https://mala.storinka.org/
https://web.archive.org/web/20200505063930/http://ganok.in.ua/diti/pasha-2019-virshi-dlja-ditej-do-svjata-veliko
https://web.archive.org/web/20200505064105/https://mala.storinka.org/ніна-наркевич-великоднє-оповідання-лесина-квітка.html
https://web.archive.org/web/20200505064402/https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=16514
https://web.archive.org/web/20200505064538/https://mala.storinka.org/леонід-полтава-найкраща-писанка-великодня-казка-оповідання.html
https://web.archive.org/web/20200505065243/http://www.poetryclub.com.ua/getpoem.php?id=258259
https://web.archive.org/web/20200505065440/http://8next.com/readlist/4211-t074.html
https://web.archive.org/web/20200505065619/https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=6387
https://web.archive.org/web/20200505065750/https://mala.storinka.org/валентина-вздульська-оповідання-потяги.html
https://web.archive.org/web/20200505065945/http://posnayko.com.ua/reader/knizhnaya-polka/stihotvoreniya-o-lete-i-kanikulah/lichylka-736.html
https://web.archive.org/web/20200505070114/http://www.megaznaika.com.ua/lyrics/spravy-lita-anatolij-kostetskyj/
https://web.archive.org/web/20200505070257/https://bul.in.ua/s/steblina-mikola/dorogi-v-lito/
https://web.archive.org/web/20200505070456/http://www.ae-lib.org.ua/texts/lindgren__pippi_landstrump__ua.htm

Відгадки до загадок

С. 12. Школа. С. 13. Школа. Навчання. Рідна мова. С. 15. Осінь. С. 31. Зірок. С. 57. Парасолю. С. 75. Чайник. Собака. С. 77. Таксі.

ЗМІСТ

ОСІНЬ НАША, ОСІНЬ — НЕБА ЯСНА ПРОСИНЬ 4
До школи ідемо в радісний час 4
У школу. *Леся Храплива-Щур* 4
Один день з життя вчительки. *Зоряна Живка* 5
Аби швидше почути дзвоник. *Василь Сухомлинський* 7
Вірний друг. *Вадим Скомаровський* 8
Як черепаха Наталка до школи збиралася. *Еліна Заржицька* 9
Світлий храм. *Дмитро Білоус* 13
Акровірші. *Наталія Внукова*. 13
Розмаїттям кольоровим прикрашає осінь край 14
Осінь. *Катерина Перелісна*. 14
За порогом осені. *За Михайлом Слабошпицьким* 15
Білочка восени. *Ліна Костенко* 18
Матінко Покрово, накрий нашу хату теплом 19
Калина. *Микола Верещака* 20
14 жовтня — Свята Покрова 21
НАША СЛАВА — УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВА 23
Вивчай історичне минуле 23
Про козаків. *За Яною Яковенко* 23
Про козака Щербія. *Народна легенда* 24
Вишивані квіти. *За Лесею Храпливою-Щур* 26
Рідний край. *Наталка Поклад* 29
Українці, що підкорили світ 30
Попід гору в'ється річка. *Петро Осадчук* 30
Леонід Каденюк 31
Я слухаю — співає Соломія. *Анатолій Житкевич* 32
Соломія Крушельницька — гордість України 32
Біатлон — це те, що я дуже люблю. *Галина Терещук* 34
Марія Приймаченко. *Христина Мельник* 36
Мандруємо Україною 38
Моя країна — Україна. *Ганна Чубач* 38
Сім чудес України. 39
Кам'янець 39
Дендропарк «Софіївка» 40
Дивовижне — поряд 41
ОПОВІДАННЯ ПРО ДІТЕЙ 43
Мій улюблений пес Бруно. *Ольга Лапушена* 43
Сестра. *Йон Друце* 45
Кривенька качечка. *Анатолій Дрофань* 46
Казка про Паркер і Ляпку. *Віктор Васильчук* 48
Арбітр. *Наталія Клевцова* 50
Їдемо на «Бережок». *За Всеволодом Нестайком* 52

КОЖНЕ ВІДКРИТТЯ — ЦЕ ЧИЄСЬ ЗАХОПЛЕННЯ 57
Історія першої парасольки 57
Хто вигадав LEGO? *За Інною Жук* 59
Автомобільні склоочисники 60
ДО КАЗКИ ПРИКАЗКА ГОДИТЬСЯ 62
Українські народні казки 62
Як пан гавкав на старого пня 62
Про дівчину-сопілку 64
Іван-Побиван 66
Казки народів світу 70
Чому кажани не з'являються вдень 70
Королева-лебідка 72
Як собака перетворився на чайник 75
Літературні казки українських та зарубіжних письменників 77
Сон жовтого таксі. *Ольга Дігтяр* 77
Агенство добрих ведмежих послуг. *Ірина Мацко.* 79
Пінгвіня Джо та черепашка Джейн. *Дональд Біссет* 81
ДАВНЯ І СУЧАСНА БАЙКА. П'ЄСИ 85
Чиж та Голуб. *Леонід Глібов* 85
Рибалка з сопілкою. *Езоп* 86
Віслюк і Журавель. *Петро Ребро* 87
Подаруй книгу бібліотеці. *Юлія Хандожинська* 88
Урок виховання. *Володимир Нагорняк* 90
ПОЕЗІЯ — ЦЕ ЗАВЖДИ НЕПОВТОРНІСТЬ 93
Поетичне намисто 93
Чесне слово. *Сашко Дерманський* 93
Гусінь-фантазерка. *Катерина Міхаліцина* 94
Над колискою. *Олександр Олесь* 95
Тямущий котик. *Олена Пчілка* 96
Весняні квіти. *Олена Пчілка* 96
Вишеньки. *Леся Українка* 97
Шевченкове слово в віках не старіє 98
Про Тараса Шевченка 98
Свято. *Марія Хоросницька* 100
Тополя. *Тарас Шевченко* 101
ЗЕЛЕНИМ ПРОМЕНЕМ ВЕСНА ПОВІДМИКАЛА ВОДИ 103
Весна днем красна 103
Зелений промінь. *Анатолій Качан* 103
Весняний дощик. *Леся Вознюк* 103
Їхній сад. *Михайло Слабошпицький* 104
Стара яблуня. *Наталія Дев'ятко* 106
Весна іде. *Борис Грінченко* 110

Великдень на гостину просить 111
Христос воскрес! *Віра Ворскло* 111
Лесина квітка. *За Ніною Наркевич* 112
Молоданчик. *Зірка Мензатюк* 114
Найкраща писанка. *Леонід Полтава* 117
Тріумф життя. *Леся Вознюк* 119
НАЙДОРОЖЧЕ, ЩО МИ МАЄМ, — ЦЕ ДРУЖНА І МІЦНА СІМ'Я 121
Рідний дім. *Галина Удовиченко* 121
Щасливий день. *Майя Фролова* 122
Васильків портрет. *Михайло Слабошпицький* 125
Потяги. *За Валентиною Вздульською* 128
Лічилка. *Олена Полянська* 130
Справи літа. *Анатолій Костецький* 131
Дороги в літо. *За Миколою Стеблиною* 132
Літо-літечко. *Олександра Шумська* 133
Пеппі оселяється у віллі «Хованка». *За Астрід Ліндгрен* 134
Список використаних джерел 141

Навчальне видання

Савчук Алла Степанівна

Українська мова та читання

Підручник для 3 класу закладів загальної середньої освіти

У двох частинах

Частина 2

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Видано за державні кошти. Продаж заборонено

Редагування і верстання: *Леся Вознюк*
Літературне редагування*: Любов Левчук*
Художнє оформлення: *Світлана Бедна, Юлія Литвин, Олена Демчак, Віталій Дзюбак*
Дизайн обкладинки*: Олена Демчак*
Випусковий редактор*: Леся Вознюк*

Формат 70×100/16. 12,6 ум. др. арк., 9,18 обл.-вид. арк. Тираж 43 514. Замовлення № 177/05
Редакція газети «Підручники і посібники».
46000, м. Тернопіль, вул. Поліська, 6а. Тел.: (0352) 43-15-15; 43-10-21.
Збут: pip.ternopil@ukr.net Редакція: editoria@i.ua www.pp-books.com.ua
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції серія ДК № 5143 від 05.07.2016 р.
Книга-поштою: а/с 376, Тернопіль, 46011. Тел.: 096-948-09-27; 097-50-35-376 pip.bookpost@gmail.com

Віддруковано у ПП «Юнісофт»
61036, м. Харків, вул. Морозова, 13 б, www.ttornado.com.ua
Свідоцтво ДК № 3461 від 14.04.2009 р.

ДОСЛІДЖУЄМО МЕДІА

ЗМІ: РАДІО, ТЕЛЕБАЧЕННЯ, ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ, ПРЕСА

ПРИКЛАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МЕДІА

ЖУРНАЛ

- НАЗВА
- РІК, МІСЯЦЬ, НОМЕР
- ДЛЯ КОГО СТВОРЕНИЙ
- ТЕМА НОМЕРА
- МАЛЮНОК НА ОБКЛАДИНЦІ

ГАЗЕТА

- НАЗВА
- РІК, МІСЯЦЬ, НОМЕР
- НА КОГО ОРІЄНТОВАНА
- РУБРИКИ
- ПЕРІОДИЧНІСТЬ ВИДАННЯ

АФІША

- ЗАХІД
- ЧАС
- ДАТА
- МІСЦЕ ПРОВЕДЕННЯ
- ЗОБРАЖЕННЯ

ЛИСТІВКА

- АДРЕСА (АДРЕСАТ)
- ПОШТОВА МАРКА
- ПОДІЯ
- ЗОБРАЖЕННЯ
- ТЕКСТ ПОВІДОМЛЕННЯ
- АВТОР (АДРЕСАНТ)

КОМІКС

- НАЗВА
- ЗАГОЛОВКИ
- МАЛЮНКИ
- ТИТРИ
- МОВНІ ХМАРИНКИ

РЕКЛАМА

- ТЕМАТИКА
- РЕКЛАМНИЙ СЛОГАН
- НА КОГО ОРІЄНТОВАНА
- ФОН
- ЗОБРАЖЕННЯ

ISBN 978-966-07-3632-0